

74

Since 1960

treatises and
documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in
gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

June / Junij 2015

Journal of Ethnic Studies

Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies is an interdisciplinary Journal. It was established in 1960. Its original aim was to publish longer, in-depth papers (Treatises) on ethnic and minority issues, and documents related to those issues.

Nowadays the Journal publishes a wide range of scholarly articles on ethnic and minority issues, with special emphasis on topics relevant for the so-called Alpine-Adriatic-Pannonian geographical area.

Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja je bila leta 1960 ustanovljena z namenom objavljanja daljših razprav o etničnih in manjšinskih vprašanjih in pomembnih dokumentov.

Danes v reviji objavljamo širok nabor znanstvenih prispevkov s področja etničnih in manjšinskih študij, posebno pozornost pa posvečamo pomembnim temam iz t. i. alpsko-jadransko-panonskega prostora.

74

treatises and
documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in
gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

June / Junij 2015

Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies

Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja

UDC-UDK 323.15.342.4 (058)
ISSN 0354-0286 (Print / *Tiskana izdaja*)
ISSN 1854-5181 (On-line edition / *Elektronska izdaja*)

Editor-in-Chief / *Odgovorni urednik*

Sara Brezigar (Institute for Ethnic Studies, Slovenia / *Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*)

Editor / *Urednica*

Emma Lantschner (University of Graz, Austria, and European Academy Bozen, Italy / *Univerza v Gradcu, Avstrija, in Evropska Akademija v Bocnu, Italija*)

Technical Board / *Tehnični odbor*

Romana Bešter, Meta Gostinčar-Cerar, Sonja Kurinčič Mikuž (indexing and sales / *indeksiranje in prodaja*),
Mojca Medvešek (on-line edition / *e-izdaja*), **Janez Pirc**

Editorial Board

Benjamin Barber (Rutgers University, N.Y., USA), **Sara Brezigar** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia), **Milan Bufon** (Slovenian Research Institute, Italy, and University of Primorska, Slovenia), **Sean Byrne** (University of Manitoba, Canada), **Jadranka Čačić-Kumpes** (University of Zadar, Croatia), **Fernand De Varennes** (Vytautas Magnus University, Lithuania), **Rainer Hofmann** (University of Frankfurt, Germany), **Boris Jesih** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia), **Barbara Kejžar** (Centre for School and Outdoor Education, Slovenia) **William Kymlicka** (Queen's University, Canada), **Avguštin Malle** (Slovenian Scientific Institute, Austria), **Joseph Marko** (University of Graz, Austria, and European Academy Bozen, Italy), **Francesco Palermo** (University of Verona and European Academy Bozen, Italy), **Srdja Pavlović** (University of Alberta, Canada), **Tom Priestly** (University of Alberta, Canada), **Albert Reiterer** (University of Vienna, Austria), **Petra Roter** (University of Ljubljana, Slovenia), **Sherrill Stroschein** (University College London, U.K.), **Patrick Thornberry** (Keele University and Oxford University, U.K.), **Vladimir Wakounig** (University of Klagenfurt, Austria), **Colin Williams** (Cardiff University, U.K.), **Jernej Zupančič** (University of Ljubljana, Slovenia), **Mitja Žagar** (Institute for Ethnic Studies, Slovenia).

Uredniški odbor

Benjamin Barber (*Univerza Rutgers, N.Y., ZDA*), **Sara Brezigar** (*Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Milan Bufon** (*Slovenski raziskovalni inštitut, Italija, in Univerza na Primorskem, Slovenija*), **Sean Byrne** (*Univerza v Manitobi, Kanada*), **Jadranka Čačić-Kumpes** (*Univerza v Zadru, Hrvaška*), **Fernand De Varennes** (*Univerza Vytautas Magnus, Litva*), **Rainer Hofmann** (*Univerza v Frankfurtu, Nemčija*), **Boris Jesih** (*Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*), **Barbara Kejžar** (*Center šolskih in obšolskih dejavnosti, Slovenija*) **William Kymlicka** (*Univerza Queen's, Kanada*) **Avguštin Malle** (*Slovenski znanstveni inštitut, Avstrija*), **Joseph Marko** (*Univerza v Gradcu, Avstrija, in Evropska akademija v Bocnu, Italija*), **Francesco Palermo** (*Univerza v Veroni in Evropska akademija v Bocnu, Italija*), **Srdja Pavlović** (*Univerza v Alberti, Kanada*), **Tom Priestly** (*Univerza v Alberti, Kanada*), **Albert Reiterer** (*Univerza na Dunaju, Avstrija*), **Petra Roter** (*Univerza v Ljubljani, Slovenija*), **Sherrill Stroschein** (*Univerza v Londonu, Združeno kraljestvo*), **Patrick Thornberry** (*Univerza v Keeleju in Univerza v Oxfordu, Združeno kraljestvo*), **Vladimir Wakounig** (*Univerza v Celovcu, Avstrija*), **Colin Williams** (*Univerza v Cardiffu, Združeno kraljestvo*), **Jernej Zupančič** (*Univerza v Ljubljani, Slovenija*), **Mitja Žagar** (*Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija*).

Published by / *Založil in izdal*

Inštitut za narodnostna vprašanja / *Institute for Ethnic Studies*
SI, 1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: +386 (0) 1 20 01 87 0, fax +386 (0) 1 25 10 964, <http://www.inv.si>, e-mail: inv@inv.si
Legal representative / *Predstavnik*: **Sonja Novak-Lukanovič**
Co-financed by the Slovenian Research Agency / *Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS.*

Abstracting and indexing services / *Vključitev v baze podatkov*

The journal is currently noted in the following / *Revija je vključena v*:
CSA Sociological Abstracts, CSA Worldwide Political Science Abstract, International Political Science Abstracts (IPSA), FRANCIS, IBZ, IBSS.

Contacts / *Kontakti*

Editorial correspondence should be addressed to / *Pošto za uredništvo revije naslovite na*:
Institute for Ethnic Studies / *Inštitut za narodnostna vprašanja*, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia,
e-mail: editortd@guest.arnes.si
Ordering information / *Naročila*: **Sonja Kurinčič Mikuž**, Institute for Ethnic Studies / *Inštitut za narodnostna vprašanja*,
Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: sonja.kurincic@guest.arnes.si

Disclaimer / *Pojasnilo*

The published articles express authors' viewpoints. / *Objavljeni prispevki izražajo stališča avtorjev.*

The Journal was published as follows / *Revijo smo izdajali*:

1960-1986: Razprave in gradivo (Treatises and Documents) ISSN 0034-0251;
1987-1989: Revija za narodnostna vprašanja – Razprave in gradivo
(Journal of Ethnic Studies - Treatises and Documents) ISSN 0353-2720;
1990-2010: Razprave in gradivo: Revija za narodnostna vprašanja
(Treatises and Documents: Journal of Ethnic Studies) ISSN 0354-0286.

Table of contents / Kazalo

ARTICLES / ČLANKI

- 5 **Norina Bogatec**
Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji
Education in the Slovene Language in Italy
- 23 **Zaira Vidau**
Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji
The Intercultural Condition of Youth Studying in Slovene Language in Italy
- 41 **Lana Zdravković**
Meje identitete
Borders of Identity
- 61 **Miran Komac**
Poselitveni prostor avtohtonih narodnih manjšin
The Settlement Territory of Autochthonous Ethnic Minorities

Norina Bogatec

Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji

Mreža šol s slovenskim oziroma slovensko-italijanskim učnim jezikom v Italiji doživlja pomembne spremembe v narodnostni in jezikovni sestavi šolajoče populacije. Ob pospeševanju procesov evropske integracije narašča zanimanje za učenje slovenskega jezika in spoznavanje slovenske kulture pri neslovenskih družinah. Po eni strani gre za izraz izboljšanja medkulturnih odnosov na narodnostno mešanem območju ob vzhodni italijanski meji, po drugi pa vzbuja pojav kulturno in jezikovno heterogenih razredov zaskrbljenost, ker negativno vpliva na znanje in rabo slovenščine.

Po uvodnem pregledu razvojnih dinamik slovenskega in dvojezičnega šolstva v Italiji sledi prikaz nekaterih podatkov iz pred kratkim zaključenih raziskav in posebnih obdelav.

Gljučne besede: slovenska šola v Italiji, heterogeni razredi, večkulturnost, večjezičnost, medkulturna vzgoja.

Education in the Slovene Language in Italy

The network of schools with Slovene as the teaching language in Italy, or better both Slovene and Italian as teaching languages, is subject to important changes as regards the national and linguistic composition of the schooling population. With the hastening of the European integration process, the interest for learning the Slovene language and culture among non-Slovenian families is increasing. On one hand, this reflects the improvement of intercultural relations in a nationally mixed area along the eastern Italian border, but on the other hand the phenomenon of culturally and linguistically heterogeneous classes causes concern, as it negatively affects the knowledge and use of the Slovene language.

The introduction on the development dynamics of the Slovenian and bilingual schooling in Italy is followed by some data of recently concluded researches and by some specific elaborations of such data.

Keywords: Slovenian schools in Italy, heterogeneous classes, multiculturalism, multilingualism, intercultural education.

Correspondence address: Norina Bogatec, Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), via/ul. Beccaria 6, 34133 Trieste/Trst, Italy, e-mail: n.bogatec@slori.org.

1. Uvod

Šola je ena izmed najpomembnejših družbenih institucij. Razlogov za to je več. Brint (2011, 12–15) npr. navaja vsaj tri glavne. Prvi na lestvici je čas, ki ga mladi preživljajo v izobraževalnih ustanovah. S tega vidika je vloga šole nedvomno bolj relevantna od drugih socializacijskih okolij in praks. Drugi je količina denarja, ki ga države investirajo v vzdrževanje šolskih struktur in razvijanje šolskih dejavnosti. V Italiji, na primer, niha ustrezní delež BDP-ja med 5 in 6 %. Tretji razlog zadeva število zaposlenih v izobraževalnem sektorju, ki sestavljajo eno izmed najštevilčnejših poklicnih kategorij. Pomembnost šole pri tem izhaja tudi iz prepričanja, da so njeni pozitivni vzgojno-izobraževalni učinki zaznavni pri posamezniku in posledično pri celotni družbi. Izobraženi človek skrbi v večji meri za svoje zdravje, bere informativno in drugo gradivo, sledi družbenemu dogajanju in je aktivno vključen v življenje svoje skupnosti.

Za manjšinsko narodno skupnost so šolske in izobraževalne ustanove, ki delujejo v njenem okviru, še dodatno pomembne, ker med njihove vzgojno-izobraževalne cilje sodi tudi ohranjanje jezikovnih in kulturnih značilnosti manjšinske skupnosti ter medgeneracijsko prenašanje njene kulturne dediščine. S tega vidika je izobraževanje v materinščini temeljnega pomena za obstoj in razvoj manjšinske družbe.

Zato ima pri Slovencih v Italiji šola še dodaten pomen. Analize o šolajoči se populaciji nudijo koristen vpogled v strukturo slovenske narodne skupnosti v Italiji (Stranj 1992, 231).¹ S spremljanjem števila vpisanih na posameznih stopnjah šolanja lahko spoznamo, kako se spreminja potencialni krog govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture v Italiji, preko poznavanja jezikovnih in narodnostnih značilnosti njihovih družinskih okolij pa lahko ugotovimo stopnjo zanimanja za slovenski jezik in slovensko kulturo pri neslovenskih starših.

Svoj pogled na šolanje v slovenskem jeziku v Italiji bom razvila, izhajajoča iz zgornjih predpostavk. Po opisu šolske mreže bom prikazala glavne dinamike njenega razvoja po letu 1990 in izpostavila vprašanja, s katerimi se slovenska narodna skupnost v Italiji sooča na šolskem področju. Predstavljeni podatki izhajajo iz pred kratkim zaključenih raziskav in posebnih obdelav.

2. Slovenska šolska mreža v Italiji in značilnosti šolajoče populacije

Vrtci in šole s slovenskim učnim jezikom (ali slovenske šole in vrtci) v tržaški in goriški pokrajini ter večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom (ali dvojezična šola) v Špetru,²³ so sestavni del italijanskega državnega šolskega sistema in delujejo po istih načelih in pravilih, ki veljajo za italijanske državne šole. Na dvojezični šoli sta italijanščina in slovenščina enakovredna učna jezika po didaktičnem modelu ena oseba – en jezik. Na celodnevni osnovni šoli

je učna snov posameznih predmetov podana v obeh jezikih, na srednji šoli pa potekajo učne ure nekaterih predmetov v slovenščini drugih pa v italijanščini.

Vsi šolski programi so ministrski in povsem enaki italijanskim šolam z dodatnim predmetom slovenskega jezika in literature ter nekaterimi vsebinskimi dodatki pri predmetih zgodovine in zemljepisa. Učbeniki v slovenščini so uvoženi iz Republike Slovenije ali sestavljeni oz. prevedeni izrecno za potrebe slovenske šole v Italiji (Bogatec, 2004b).

Slovensko šolsko mrežo v Italiji sestavljajo otroški vrtci, osnovne ter srednje šole prve in druge stopnje. V spodnji tabeli je razvidno število posameznih enot: vse so državne, le v tržaški pokrajini so štirje vrtci občinski.

Tabela 1: Šolska mreža s slovenskim učnim jezikom in slovensko italijanskim dvojezičnim poukom v Italiji – šolsko leto 2014/15.

	Tržaška pokrajina	Goriška pokrajina	Videmska pokrajina	Skupaj
Ravnateljstva večstopenjskih šol	5	2	1	8
Otroški vrtci (starost: 3–5)	24	10	1	35
Osnovne šole (starost: 6–10)	19	9	1	29
Srednje šole prve stopnje (starost 11–13)	7	2	1	10
SKUPAJ	50	21	3	74
Ravnateljstva srednjih šol druge stopnje	4	2	-	6
Število smeri (starost 14–18)	11	6	-	17

Vir: Bogatec 2015a.

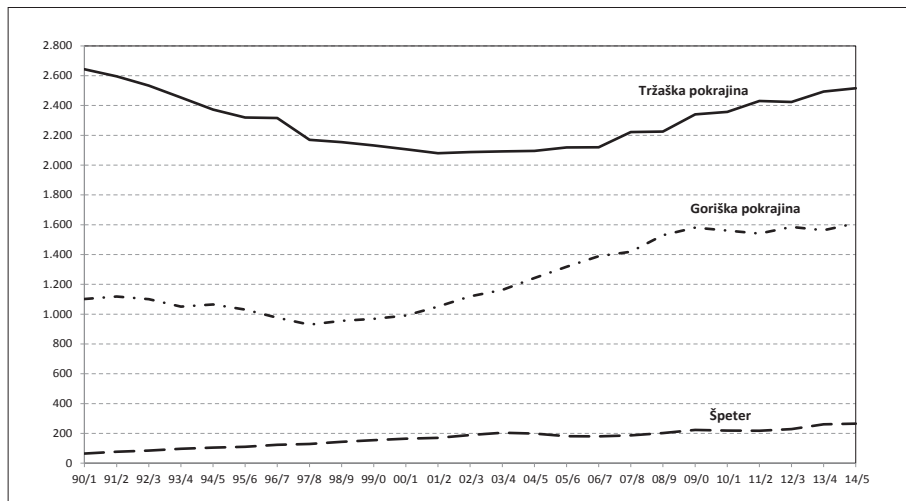
Porast vpisanih v slovenskih vrtcih in šolah v Italiji, ki smo mu priča v zadnjem petindvajsetletnem obdobju, je zelo pomemben podatek. Trend se sicer razlikuje glede na pokrajino: krivulja vpisov se na Goriškem začne obračati navzgor že v drugi polovici 90. let, medtem ko se na Tržaškem prvi znaki naraščanja šolajoče populacije pojavljajo po letu 2000 (Graf 1). V Špetru je vpis v dvojezično večstopenjsko šolo v nenehnem porastu vse do leta 2003, ko se njegov trend nekoliko upočasni (Graf 1).

V šolskem letu 2014/15 je celotna šolajoča populacija štela 4.390 vpisanih: 57 % je obiskovalo slovenske vrtce in šole na Tržaškem, 37 % tiste na Goriškem, preostalih 6 % pa se je šolalo v Špetru. Če se omejimo na osnovno šolo in upoštevamo celotno število vpisanih v tržaški in goriški pokrajini (slovenske in italijanske šole), je bil delež otrok v osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom 10,2-odstoten v šolskem letu 2012/13, kar pomeni, da je vsak deseti tržaški in goriški osnovnošolec obiskoval slovensko osnovno šolo.⁴

Naraščanje šolajoče populacije je tesno povezano s spreminjanjem njenih narodnostnih in jezikovnih značilnosti. Iz raziskav Slovenskega raziskovalnega inštituta SLORI⁵ izhaja namreč podatek, da se v vrtce in šole s slovenskim učnim

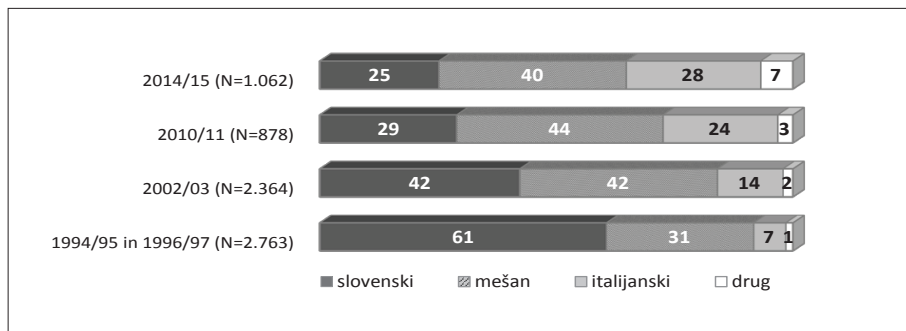
jezikom v Italiji v vedno večji meri vpisujejo otroci mešanih, a zlasti neslovenskih zakonov⁶. Graf 2 prikazuje spreminjanje strukture šolajoče populacije glede na tipologijo narodnostnega izvora⁷ v šolskih letih 1994/95, 1996/97, 2002/03, 2010/11 in 2014/15.

Graf 1: Dinamika vpisov v slovenske vrtce in šole v tržaški in goriški pokrajini ter v večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru v obdobju šolskih let 1990/91–2014/15.

Vir: Bogatec & Bufon 1996, Bogatec & Bufon 1999, Bogatec 2011, Bogatec 2013, Bogatec 2015a.

Graf 2: Narodnostni izvor vpisanih v šolskih letih 1994/95 in 1996/97, 2002/03, 2010/11 in 2014/15.

Vir: Bogatec & Bufon 1996, Bogatec & Bufon 1999, Bogatec 2004a, Bogatec 2010, Bogatec 2015b.

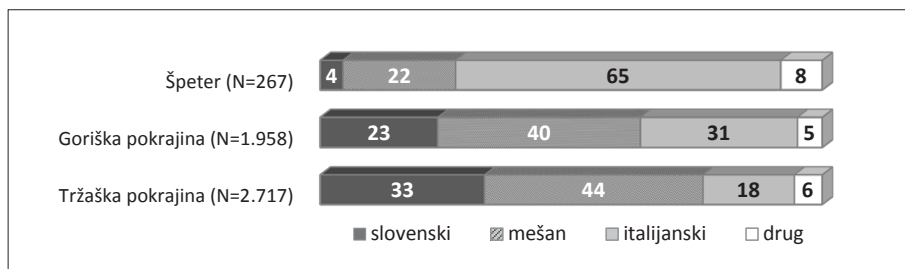
V drugi polovici 90. let je večina (61 %) vpisanih izhajala iz slovenskih družin, polovico manj (31 %) je bilo otrok iz mešanih zakonov, nekateri so prihajali iz italijanskega (7 %) ali drugega (1 %) narodnostnega okolja (Graf 2). V dvajsetih

letih se je slika precej spremenila: delež otrok iz mešanih zakonov narašča do šolskega leta 2010/11 in predstavlja večinski delež vpisanih tudi v šolskem letu 2014/15 kljub rahlemu upadanju; otrok iz slovenskih družin je le četrtnina, štiri oziroma sedem krat večji pa je delež otrok italijanskih staršev oziroma staršev drugih narodnosti (Graf 2).

Iz razporeditve podatkov za šolsko leto 2014/15 glede na pokrajino in stopnjo šolanja izhajata naslednji dve ugotovitvi:

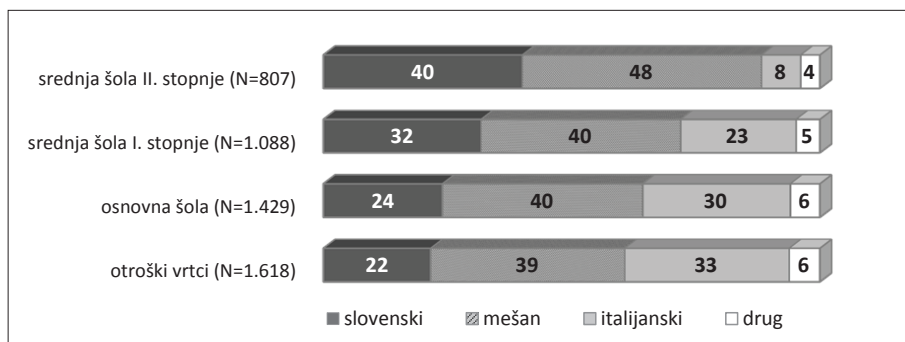
- če se s Tržaškega pomikamo proti Špetru, se delež otrok slovenskega in mešanega narodnostnega izvora manjša, večja pa se delež otrok iz italijanskih družin (Graf 3);
- od vrtca do srednje šole druge stopnje narašča delež otrok slovenskih in mešanih zakonov, delež otrok neslovenskih družin pa se manjša. Podatek je odvisen deloma od vedno večjega priliva otrok iz neslovenskih družin, deloma od prepisa otrok iz mešanih, a zlasti neslovenskih zakonov na italijanske šole pri prehajanju iz ene stopnje šolanja na drugo (Graf 4).

Graf 3: Narodnostni izvor vpisanih v I. letnike glede na pokrajino v obdobju 2010/11-2014/15.

Vir: Bogatec 2015b.

Graf 4: Narodnostni izvor vpisanih v I. letnike glede na stopnjo šolanja v obdobju 2010/11-2014/15.

Vir: Bogatec 2015b.

Zanimanje neslovenskih družin za vpis otrok v slovensko šolo narašča vzporedno s pospeševanjem procesov evropske integracije zlasti po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo. Na različnih forumih o stanju in perspektivah slovenske šole v Italiji prihajajo do izraza nasprotujoči si občutki, ki jih znotraj manjšinskih izobraževalnih ustanov in manjšine nasploh vzbuja vpis otrok neslovenskega maternega jezika v slovensko šolo (Slovenska šola v Italiji 2013). Nekateri sprejemajo to prisotnost kot izziv, drugi kot problem, tretji pa jo doživljajo kot nevarnost za obstoj Slovencev v Italiji.

Naraščanje zanimanja za slovenski jezik in kulturo pri neslovenskih družinah in posledično večanje števila govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture predstavljata nedvomno močan izziv. Vpliv slovenskih izobraževalnih ustanov na okolje se torej ne omejuje več na pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, kot se je to dogajalo v preteklosti, ampak učinkuje tudi na pripadnike večinskega prebivalstva. To zna biti velika prednost za slovensko manjšino, saj se neslovenski starši preko šolanja lastnih otrok seznanjajo z delovanjem slovenskih ustanov in neposredno spoznavajo kulturno in jezikovno raznolikost obmejnega prostora. Nekateri izmed njih se tudi opogumijo in odločijo za učenje slovenskega jezika.

Dejstvo pa je, da zaradi prisotnosti otrok, ki jim je slovenščina drugi jezik, prihaja pri nevedenih šolskih dejavnostih in v drugih zunajšolskih okoljih do zamenjave manjšinskega jezika z večinskim, kar vodi h krčenju priložnosti za komunikacijo v slovenščini in posledično k nižanju ravni znanja tega jezika. Te dinamike ošibijo status slovenščine, ki v zunajšolskem okolju ni enakopravna italijanščini bodisi glede javne rabe bodisi kot samega vpliva v neformalnih situacijah. V teh novih okoliščinah postaja potreba po sodobnejših pedagoških oprijemih in oblikovanju učinkovitejših didaktičnih pripomočkov vse bolj izrazita, kar predstavlja za nekatere resen problem. Učno osebje je namreč usposobljeno za poučevanje v razredih, v katerih so otroci slovenskega maternega jezika, nima pa ustrezne izobrazbe za poučevanje slovenščine kot J2 (drugega jezika) ali tujega jezika (Pertot 2009, 195). Poleg tega je treba tudi upoštevati, da v Italiji didaktično in pedagoško izpopolnjevanje ni obvezno in sloni na dobri volji posameznika.

Občutek nevarnosti, ki ga vzbuja prisotnost otrok iz različnih narodnostnih okolij v slovenskih šolah, pa je treba pripisati različnim pogledom na razvojne možnosti slovenske šole znotraj slovenske narodne skupnosti v Italiji. Kot manjšinska ustanova odigrava slovenska šola v Italiji pomembno vlogo osveščanja na področju ohranjanja in utrjevanja narodne zavesti. Spremembe v jezikovni in narodnostni sestavi šolajoče populacije postavljajo njeno vlogo pod vprašaj oziroma jo silijo k obravnavi vprašanja narodne identitete s sodobnejšimi pristopi (npr. ob upoštevanju dvojnih ali krajevnih identitet)⁸. Za del Slovencev v Italiji predstavlja ta izbira nevaren korak nazaj v smeri zmanjševanja pomena narodnostne opredelitve.

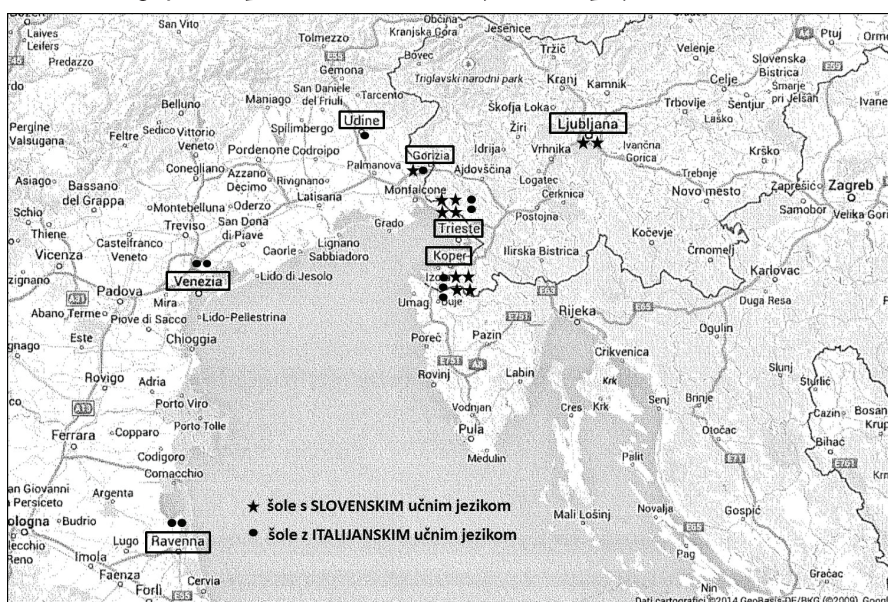
3. Učinki heterogenosti razredov na znanje in rabo slovenščine

O učinkih vključevanja otrok neslovenskega maternega jezika v slovensko šolsko okolje zgovorno pričajo rezultati raziskave, ki je bila izvedena v okviru ravnokar zaključenega čezmejnega projekta EDUKA Vzgajati k različnosti/Educare alla diversità⁹. Interdisciplinarna primerjalna analiza o šolanju v jezikovno in kulturno heterogenih razredih obravnava populacijo učencev, ki so v šolskem letu 2012/13 obiskovali srednjo šolo prve stopnje v Italiji oziroma zadnje triletje osnovne šole v Sloveniji (11–14 let). Namen raziskovalne naloge je bil načrtati poklicni profil proforskega kadra, ugotoviti jezikovne, kulturne in narodnostne značilnosti učencev in njihovih staršev ter preveriti, katere so izkušnje in poglobljeni pogledi treh anketnih skupin na šolanje v jezikovno in kulturno heterogenih razredih (Bogatec & Zudič Antonič 2014).

V raziskavo vključene šole se razlikujejo glede na:

- učni jezik,
- skupnost, v okviru katere delujejo, ki je lahko večinska ali manjšinska,
- tipologijo gravitacijskega območja šole z ozirom na prisotnost oziroma odsotnost zgodovinskih manjšin in
- možnost učenja manjšinskega jezika, ki jo učenci večinskih šol imajo oziroma nimajo v okviru učnega programa.¹⁰

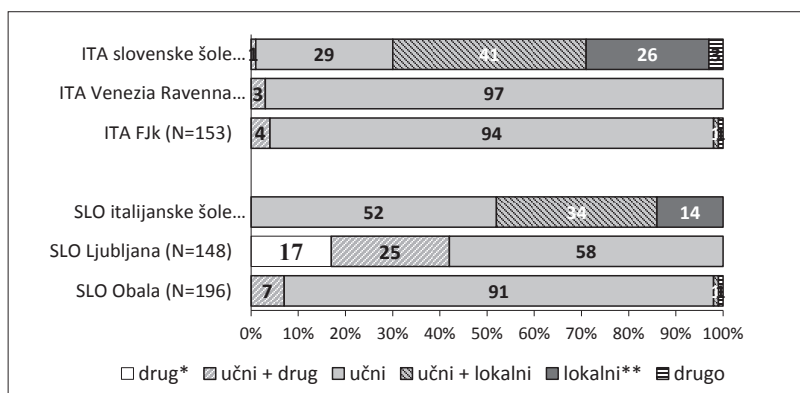
Karta 1: Geografska razporeditev v raziskavo vključenih šol projekta EDUKA.

Vir: Bogatec 2014.

Raba jezika oziroma jezikov s sošolci je eden izmed podatkov, ki označujejo jezikovno tipologijo v raziskavo zajetih učencev (Graf 5).¹¹ Na manjšinskih¹² šolah je vpliv večinskega jezika izrazit. Posebno izrazit je na slovenskih šolah v Italiji, saj kar dve tretjini učencev uporabljata v odnosu s sošolci (tudi) italijanski jezik.

Graf 5: Raba jezika oziroma jezikov pri sporazumevanju s sošolci.

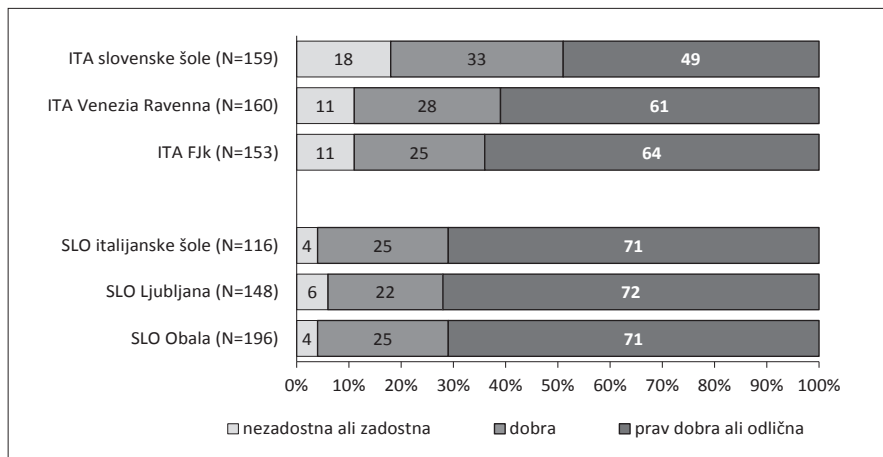
Vir: Bogatec 2014.

* Drugi jezik je jezik, ki je različen od slovenskega in italijanskega.

**Lokalni jezik je slovenski, če je učni jezik šole italijanski, in obratno.

Graf 6 ponazarja, kako učenci ocenjujejo svojo sporazumevalno zmožnost v učnem jeziku glede na kraj in učni jezik šole. Pri primerjavi izstopa največji oziroma polovični delež nizkih in srednjih ocen učencev iz slovenskih šol v Italiji.

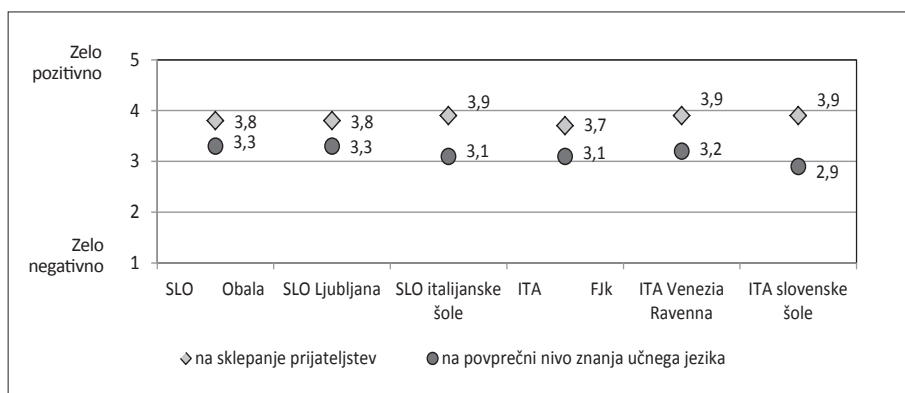
Graf 6: Sporazumevalna zmožnost učencev v učnem jeziku šole.

Vir: Bogatec 2014.

Zelo zanimivi so tudi rezultati o stališču staršev glede vpliva kulturno in jezikovno heterogenih razredov na sklepanje prijateljstev oziroma na povprečni nivo znanja učnega jezika v razredu. Starši menijo, da sestava razredov z učenci iz družin z različnimi jeziki in kulturami dokaj pozitivno vpliva na socializacijske dinamike med učenci, manj uspešno pa učinkuje na nivo znanja učnega jezika v razredu. Razlike so na manjšinskih šolah najbolj izrazite. Na slovenskih šolah v Italiji so slovenski, zlasti visoko izobraženi starši izrazili najvišjo stopnjo zaskrbljenosti (Bogatec 2014, 23–53).

Graf 7: Vpliv sestave razredov z učenci iz družin z različnimi jeziki in kulturami na sklepanje prijateljstev oziroma na povprečno raven znanja učnega jezika šole učencev v razredu.

Vir: Bogatec 2014.

Če se po eni strani sprejema prisotnost otrok iz neslovenskih, zlasti italijanskih družin, kot znak pozitivnega razvijanja medkulturnih odnosov, je po drugi nezadovoljstvo zaradi nižanja ravni znanja slovenščine precejšnje. Poučevanje učnega jezika kot J2 zahteva specifične didaktične pristope in usposobljen učni kader. Če je učni jezik manjšinski, prizadevanja šole in staršev ne zadostujejo in je potrebno, da manjšina načrtuje razvoj svojega jezika z dograjevanjem dosedanje izobraževalne ponudbe, s strokovnim usposabljanjem učiteljev in promocijo učenja slovenskega jezika in spoznavanja slovenske kulture. Potreba po ustanovitvi posebne ustanove oziroma Centra za slovenski jezik (Mezgec 2013, 95) postaja in dneva v dan močnejša in globoko občutena.

Na področju izobraževanja je za izboljšanje znanja slovenščine pomembno povezovanje in sodelovanje s šolami v Republiki Sloveniji. Rezultati iz projekta EDUKA kažejo, da je v čezmejnih delavnicah, namenjenih dijakom in učnemu osebju, skupno ustvarjanje lahko zelo uspešno in učinkovito, saj se šole iz različnih družbenih okoljih tako v Italiji kot Sloveniji soočajo s podobnimi težavami. Skupne potrebe postanejo tako konkretna osnova za načrtovanje čezmejnih pobud in izvajanje projektov, ki bi povečali učinkovitost dela v razredu s sinergijo kadrovskih in finančnih resursov.

Zgornji raziskovalni izsledki odpirajo še vrsto drugih vprašanj na področju slovenskega manjšinskega šolstva v Italiji. Iz sociološkega zornega kota je zanimiva zlasti vloga, ki jo ima pri izobraževanju otrok v manjšinskem jeziku povezava šole z okoljem, v prvi vrsti z družinskim.

Sodelovanje staršev je pri otrokovem vzgojno-izobraževalnem procesu izredno pomembno. Običajno je aktivnejše in intenzivnejše na prvih stopnjah šolanja, to se pravi pri obiskovanju otroškega vrtca in osnovne šole. Pri uresničevanju vzgojno-izobraževalnih ciljev vrtca/šole se to sodelovanje lahko razvija na več nivojih: na individualni ravni, ko gre za težave oziroma potrebe posameznega otroka; na sestankih, kjer pridejo do izraza vprašanja, ki zadevajo otroke kot skupine; lahko pa tudi, ko se razprava o vrtcu/šoli osredotoča na vlogo, ki jo ima kot vzgojno-izobraževalna struktura v večkulturnem in večjezičnem okolju. Vsi trije nivoji sodelovanja so enako pomembni in preko njih lahko starši razumejo, v kolikšni meri lahko vrtec/šola pripomore k temu, da se otrok kot posameznik in kot član skupnosti razvija v okolju, ki ga zaznamujeta večkulturnost in obmejnost. Za starše, ki ne obvladajo slovenskega jezika oziroma ne poznajo ali površno poznajo slovensko narodno skupnost v Italiji, je vključevanje v dejavnosti vrtca/šole na vseh treh opisanih nivojih še posebej pomembno (Bogatec 2012).

Ker prihajajo predšolski in osnovnošolski otroci iz družinskih okolij različnega jezikovnega in kulturnega izvora, so pogledi, stališča in pričakovanja staršev glede izobraževanja v manjšinskem jeziku raznoliki. Dogaja se, da prihaja tudi do nasprotnih izhodišč in mnenj, ki včasih otežijo izvajanje vzgojnih in učnih dejavnosti. Razlogov za to je lahko več in nekatere je treba verjetno pripisati dejstvu, da ima šolanje v manjšinskem jeziku svoje posebnosti. Za pripadnike manjšine so te posebnosti legitimne in čisto samoumevne, pripadniki večinske skupnosti pa jih vedno ne razumejo oziroma se jim zdijo pretirane ali neutemeljene. Za utrjevanje znanja slovenskega jezika je potrebno, da otroci preživljajo čim več časa v okoljih, v katerih se uporablja slovenščino. Slovenskim staršem, ki vpisujejo otroke v slovensko šolo z namenom, da njihovi otroci razvijejo čut narodne pripadnosti, se to priporočilo zdi samoumevno. Italijanski starši, pri katerih je glavni razlog izbire slovenske šole učenje slovenščine, pa menijo, da se s "popoldanskim" zahajanjem v slovenska društva in organizacije prikrajša otroka za spoznavanje italijanskega okolja in vključevanje vanj.

Ta nesoglasja lahko šola, in manjšina nasploh, rešuje z osveščanjem staršev o položaju in značilnostih slovenske manjšine, o potrebi po vrednotenju kulturne in jezikovne raznolikosti čezmejnega prostora med Italijo in Slovenijo in o promociji medkulturne vzgoje kot instrumenta za spoznavanje in priznavanje v okolju živečih skupnosti ter njihovo konstruktivno interakcijo.

4. Medkulturna vzgoja¹³ kot sredstvo za razvoj manjšinskih skupnosti

15

Vpetost slovenske šole v Italiji v lokalno in širše družbeno okolje se kaže tudi v njenem odnosu z italijansko šolo. V času izrazite povojne napetosti med večinsko in manjšinsko skupnostjo sta slovenska in italijanska šola delovali strogo ločeno. Med šolama ni bilo nikakršnega stika, tudi če sta imeli sedež v isti stavbi. Na italijanskih šolah poučevanje slovenskega jezika ni bilo predvideno in znanje tega je bilo med italijanskim prebivalstvom prava redkost. Po odobritvi državnega zakona 482/1999¹⁴ je prišlo do marsikaterih pobud, ki omogočajo učenje slovenščine v italijanskem šolskem okolju v različnih oblikah in na različnih stopnjah šolanja. Te pobude pa sodijo med dopolnilne dejavnosti in so vezane na razpoložljivost dodatnih finančnih sredstev.

Med prizadevanji za širjenje znanja slovenskega jezika in poznavanja slovenske kulture med šolajočo populacijo italijanskih šol si posebno pozornost nedvomno zasluži izkušnja italijanske večstopenjske šole Iqbal Masih iz Trsta, natančneje njene srednje šole prve stopnje "F. Rismondo", na kateri je slovenščina **del rednega predmetnika kot eden izmed tujih jezikov** od šolskega leta 2009/2010. Pobuda je nastala in se razvila v sodelovanju s sorodno slovensko večstopenjsko šolo Vladimirja Bartola in je prvi primer vključevanja pouka slovenščine v italijanski učni program. V sklopu te šolske mreže je prišlo tudi do sestave treh italijanskih učbenikov za poučevanje slovenščine kot J2.¹⁵

Sodelovanje med šolami s slovenskim in šolami z italijanskim učnim jezikom se je v zadnjih letih okrepilo. V nekaterih primerih se to sodelovanje uresničuje z udeležbo na skupnih projektih, v drugih pa prihaja do dolgoročnih načrtov, kot je na primer srednja šola prve stopnje "Nazario Sauro" v Miljah na Tržaškem, ki je s šolskim letom 2014/15 tudi sama vključila slovenščino v redni predmetnik v sodelovanju z večstopenjsko šolo Josipa Pangerca v Dolini. Na Videmskem pa si je dvojezična špeterska šola ustvarila tako visok ugled s tridesetletnim uspešnim delovanjem, da razmišljajo o uvajanju modela dvo- ali celo večjezičnega izobraževanja tudi v drugih obmejnih občinah videmske pokrajine. Omembe vredno je tudi stališče italijanske ministrice za šolstvo Stefanie Giannini, ki je med nedavnim uradnim obiskom v Gorici izjavila, da je uvedba pouka slovenščine na italijanskih šolah na Goriškem in v drugih obmejnih krajih dežele FJK "konkretna in uresničljiva utopija" (Primorski dnevnik 2015).

Ni naključje, da se zgornje pobude razvijajo zlasti v času, ko se zaradi priliva otrok priseljenih družin tudi italijanska šola sooča s pojavom večjezičnih in večkulturnih razredov in ko se kulturna in jezikovna raznolikost uveljavljata kot eno izmed glavnih načel, na katerega se sklicujejo razvojne smernice državne šole v Italiji (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca 2007).

Znotraj teh novih medkulturnih dinamik se oblikujejo značilnosti izobraževanja v slovenskem jeziku v Italiji. Razmišljanja o vlogi slovenske šole in razvojnih smernicah slovenske narodne skupnosti v Italiji nasploh se zato razvijajo večinoma v medkulturni perspektivi. Vlasta Polojaz, na primer, izhaja iz predpostavke, da je slovenska šola v Italiji nastala in se ohranila kot sredstvo za izobraževanje Slovencev v maternem jeziku in utrjevanje narodne identitete; če pa šola iz sredstva postane cilj oziroma se ohrani le kot dokaz, da manjšina še vedno obstaja, se njen cilj stalnega razvoja manjšinske vitalnosti izjalovi, ker ne odgovarja potrebam manjšinskega prebivalstva (Polojaz 2013, 8). Podobno razmišlja tudi Sara Brezigar, ko glede širitve manjšine znotraj modela koncentričnih krogov trdi, da lahko postane pripadnik manjšine tudi nekdo, ki izhaja iz večinskega dela prebivalstva, če se s spoznavanjem in rabo manjšinskega jezika ter sprejemanjem kulturnih vrednot manjšinske skupnosti njej približa in postopoma vključi vanjo (Brezigar 2013, 101).

V obdobju hitrih globalizacijskih procesov so manjšinske skupnosti močno izpostavljene njihovim negativnim učinkom. Tem se lahko zoperstavijo, če zmorejo uveljaviti svojo kulturno in jezikovno posebnost v širšem družbenem kontekstu in svoja prizadevanja ne omejujejo na ohranjanje statusa quo. Pri širjenju medkulturnih odnosov ne gre torej za utapljanje posameznih narodnih značilnosti v neko nedefinirano mešanico kultur in jezikov, ampak za vrednotenje kulturne dediščine posamezne skupnosti in razvijanje njenih kulturnih potencialov v novih družbeno-ekonomskih okvirih.

4. Zaključek

Med pozitivne učinke procesa evropske integracije in čezmejnega povezovanja med Italijo in Slovenijo sodita postopno opuščanje logike etničnega ločevanja med slovensko in italijansko skupnostjo in posledično izboljšanje medkulturnih odnosov na narodnostno mešanem območju ob vzhodni italijanski meji.

Na področju izobraževanja so pozitivni premiki v smer razvijanja tesnejšega medkulturnega dialoga kar precej vidni. Prikazani podatki jasno kažejo na naraščanje zanimanja za vpis v slovenske vrtce in šole pri neslovenskih družinah. O vedno večjem številu odraslih, ki se iz različnih razlogov vpisujejo na tečaje slovenščine, pa potrjujejo zadnji podatki o učenju slovenščine kot drugega ali tujega jezika (Jagodic & Čok 2013).

Zadovoljstvo s širjenjem števila govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture na eni strani, zbežanost ob potrebi po oblikovanju sodobnejših pedagoških prijemov in iskanju učinkovitejših didaktičnih pripomočkov na drugi ter zaskrbljenost zaradi nevarnosti zapostavljanja pomena narodnostne identitete na tretji so izraz različnih pogledov na vpisovanje otrok neslovenskih družin v slovenske izobraževalne ustanove v Italiji. Pojav heterogenih razredov kot posledica intenzivnejše interakcije med manjšinsko in večinsko skupnostjo

ter vključevanja pripadnikov priseljenjskih skupnosti v družbeno tkivo vzbuja v okviru manjšinskih ustanov marsikateri pomislek in občutke zaskrbljenosti glede ohranjanja in razvoja manjšinskih skupnosti v čezmejnem prostoru. Opozarja se na negativne učinke, ki jih lahko sprožijo sodobni pristopi obravnavanja vprašanj narodne identitete, in na nevarnost izginjanja osnovnega referenčnega konteksta, v okviru katerega manjšinska skupnost lahko poskrbi za vrednotenje in prenašanje lastne kulturne dediščine. Različni in povsem utemeljeni občutki, ki jih vzbujajo spremembe v narodnostni in jezikovni sestavi populacije vpisanih v šole s slovenskim oziroma dvojezičnim poukom v Italiji, dokazujejo, v kolikšni meri je problematika razvoja manjšinskih šol kompleksna in zahtevna.

Postavlja se torej vprašanje, kako lahko slovenska šola v Italiji ohrani in nadaljuje svoje poslanstvo izobraževanja v slovenskem jeziku in nadaljnega utrjevanja slovenske specifičnosti ob italijansko-slovenski meji v razmerah, ki jih oblikujejo globalizacijski in migracijski procesi. Izdelanih receptov nima nihče. Kar nekaj pa je primerov dobrih praks,¹⁶ ki se lahko razvijejo v koristna teoretična izhodišča in operativne pripomočke za učinkovito vodenje kulturno in jezikovno heterogenih razredov. V tej perspektivi se slovenske šole v Italiji lahko uveljavijo kot pravi laboratorij usvajanja večjezičnih veščin in razvijanja medkulturnih spretnosti v ožjem in širšem evropskem prostoru.

Opombe

- ¹ O vprašanju demografskih trendov znotraj slovenske narodne skupnosti v Italiji glej Jagodic (2011).
- ² O zgodovini slovenskega šolstva na sedanjem območju ob vzhodni meji med Italijo in Slovenijo glej Bogatec & Bufon (1996) in Bogatec & Bufon (1999).
- ³ Zaradi več kot stoletnega samo italijanskega šolstva in izrazitih političnih pritiskov v obdobju hladne vojne se je med prebivalstvom v Slovenski Benečiji utrnila močna navezanost na lokalne prvine, ki jo zaznamujeta identifikacija s slovenskim krajevnim narečjem in teritorialna pripadnost. Izbira dvojezičnega slovensko-italijanskega pouka je bila v danih razmerah ustrežnejša, saj je bila sprejeta kot dopolnitev in obogatitev izobraževalne ponudbe in ne kot alternativa obstoječemu šolskemu sistemu (Bogatec & Gruden, 2004c).

Zasebni dvojezični šolski center v Špetru je bil ustanovljen leta 1984 in leta 2001 je bil podržavljen z zaščitnim zakonom 38/2001. Srednja šola prve stopnje pa je bila ustanovljena leta 2007.
- ⁴ Za podatke o vpisih v italijanske šole glej Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2014, 249).
- ⁵ Slovenski raziskovalni inštitut SLORI je izvedel več raziskav o slovenski šoli v Italiji, ki vsebujejo podatke o narodnostni in jezikovni sestavi šolajoče populacije. Nakazana primerjava upošteva naslednje tri: prva je bila izvedena v letih 1995 (vrtci in osnovne šole) in 1997 (srednje šole prve in druge stopnje), druga je bila izpeljana v okviru projekta EVAŠOL2003 o vrednotenju šolskih storitev leta 2003, tretja pa sodi v projekt ŠOLA2010–2014. Pri prvih dveh so sodelovale družine vseh vpisanih na posameznih stopnjah šolanja: v šolskih letih 1994/95 in 1996/97 je bilo anketiranih 92 % družin od skupnih 1.360 oziroma 94 % od skupnih 1.313, v šolskem letu 2002/03 pa 75 % od skupnih 3.089. Tretja raziskava se nanaša na vpisane v 1. letnike posameznih stopenj šolanja v obdobju šolskih let 2010/11–2014/15 in vključuje podatke 89-odstotnega deleža družin od skupnih 4.152 predvidenih (Bogatec & Bufon 1996; Bogatec & Bufon 1999; Bogatec 2004a; Bogatec 2015a).

- ⁶ V mešanih zakonih se narodnosti staršev skoraj vedno razlikujeta: slovenska narodnost se prepleta z italijansko ali kako drugo narodnostjo v različnih kombinacijah. V to skupino pa sodijo tudi zakoni, v katerih se starša opredelita za isto dvojno narodnost, in sicer za slovensko in italijansko ali za slovensko in kako drugo. Neslovenski zakoni so večinoma italijanski, so pa tudi lahko zakoni priseljenih staršev drugih narodnosti.
- ⁷ Narodnostni izvor izraža narodno pripadnost obeh staršev in označuje družinsko narodnostno okolje, iz katerega izhaja otrok, ne določa pa avtomatično njegove narodne pripadnosti.
- ⁸ O spremembah v percepciji skupinske identitete Slovencev v Italiji glej Pertot & Kosic (2014).
- ⁹ Čezmejni Projekt EDUKA Vzgajati k različnosti/Educare alla diversità je financirala Evropska unija s Programom čezmejnega sodelovanja Slovenija–Italija 2007–2013. Pri projektu so sodelovale univerze in raziskovalne ustanove, združenja manjšinskih skupnosti z obmejnege območja in pokrajina Ravenna. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI iz Trsta je bil pobudnik in vodilni partner projekta.
- Cilj projekta EDUKA je bilo ozaveščanje šolske populacije o temah medkulturne vzgoje in izobraževanja ter ustvarjanje znanja in orodij za vzgajanje k različnosti in razvijanje medkulturnega dialoga v šolah in na univerzah. Pri obravnavi večjezičnih in večkulturnih značilnosti slovensko-italijanskega čezmejnega prostora so prišle do izraza tako zgodovinske manjšine – slovenska in furlanska v deželi Furlaniji Julijski krajini (FJk) ter italijanska v Sloveniji – kot nove priseljenke skupnosti. Načrtovane dejavnosti so bile namenjene vsem stopnjam šolanja. Dodatne informacije so dostopne na spletni strani www.eduka-itaslo.eu.
- ¹⁰ Ker šole niso bile izbrane z naključnim vzorčenjem, temveč so bile izbrane z izrazito prisotnostjo otrok različnega jezikovnega, kulturnega in narodnostnega izvora, pridobljenih podatkov ne moremo posploševati.
- ¹¹ Predstavljeni rezultati se nanašajo na kvantitativni del raziskave, ki temelji na odgovorih treh anketnih skupin: učenci, profesorji in starši.
- ¹² “Manjšinska” oziroma “večinska” šola je šola, na kateri potekajo učne dejavnosti v jeziku, ki je v okviru države obravnavan kot manjšinski oziroma večinski. Manjšinske šole so šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji in šole z italijanskim učnim jezikom v Sloveniji.
- ¹³ O teoretskih izhodiščih in smernicah medkulturne vzgoje glej Mikolič, Pertot, & Zudič Antonič (2006), Bogatec (2008), Bogatec & Zudič Antonič (2012).
- ¹⁴ Okvirni zakon o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji 482/1999 spodbuja šole k učenju jezikov zgodovinskih manjšin v Italiji in spoznavanju njihovih kulturnih tradicij.
- ¹⁵ O tem, kako učenci in starši doživljajo to izkušnjo, je ravnokar v teku raziskava, ki jo izvajata Sklad Libera in Zore Polojaz ter Slovenski raziskovalni inštitut SLORI iz Trsta.
- ¹⁶ Poleg omenjenih pobud lahko navedemo tedenska bivanja učencev v Republiki Sloveniji, ki jih šole različne stopnje prirejajo tudi v okviru izmenjav s sorodnimi ustanovami v matični domovini, specifične izobraževalne projekte za učno osebje o metodoloških in didaktičnih vidikih poučevanja slovenščine kot J2 v FJk (Strani 2011) ali pa izdajo priručnikov za starše o govornem razvoju dvojezičnih otrok (Pertot 2004, Pertot 2011).

Literatura in viri

- Bogatec, N. & Bufon, M., 1996. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: vrtci in osnovne šole*. Slori, Trst.
- Bogatec, N. & Bufon, M., 1999. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: nižje in višje srednje šole*. Slori, Trst.
- Bogatec, N., 2004a. *Slovenska državna šola v Italiji pod drobnogledom: rezultati projekta o vrednotenju šolskih storitev - EVAŠOL 2003/La scuola statale slovena in Italia al microscopio: risultati del progetto di valutazione dei servizi scolastici - EVAŠOL 2003*. Slori, Trst.
- Bogatec, N., 2004b. *Slovene: The Slovene Language in Education in Italy*, Regional Dossiers Series. 2nd ed. Mercator-Education, Ljouwert/Leeuwarden.
- Bogatec, N., & Gruden, Ž., 2004c. Jezik, okolje in šola. V S. Pertot (ur.). *Otroci in starši na poti do slovenščine*. Slori, Trst, 53–84.
- Bogatec, N. 2008. Učinki večetničnega okolja na osnovno šolanje/Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria. V N. Bogatec, M. Kravos & V. Lokar (ur.). *Projekt Mozaik/Progetto Mosaico: Učinki večetničnega okolja na osnovno šolanje/Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria*. Sklad/Fondazione Libero in Zora Polojaz, Šolska mreža Projekt Mozaik/Rete di scuole Progetto Mosaico, Slori, Trst, 34–173.
- Bogatec, N., 2010. *Projekt šola 2010: predstavitev rezultatov*, <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2011. *Projekt šola 2011: predstavitev rezultatov*, <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2012. *Za dobro počutje naših malčkov*. Primorski dnevnik, 26. 02. 2012, ZTI, Trst.
- Bogatec, N. & Zudič Antonič, N. (ur.), 2012. *Medkulturna vzgoja v šoli: izhodišča in smernice/L'educazione interculturale a scuola: principi e linee guida*, http://www.eduka-itaslo.eu/uploads/analize_slo/uploadsanalize_slo18.pdf#ZS_iztocnice-linee_guida_SLO.pdf (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2013. *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. Koledar ... za leto, 2013*, Goriška mohorjeva družba, Gorica, 278–284.
- Bogatec, N., 2014. Medkulturna vzgoja in izobraževanje v čezmejni perspektivi. V N. Bogatec & N. Zudič Antonič (ur.), *Vzgajati k različnosti: interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper/Capodistria, 23–53.
- Bogatec, N. & Zudič Antonič, N. (ur.), 2014. *Vzgajati k različnosti: interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper/Capodistria.

- Bogatec, N. & 2015a. *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. Koledar ... za leto, 2015*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 268–277.
- Bogatec, N., 2015b. *Projekt o spremljanju narodnostnih in jezikovnih značilnosti otrok, vpisanih v vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom v tržaški in goriški pokrajini in v večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim učnim jezikom v Špetru, 2010–2014*. Slori, (neobjavljeno gradivo), <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Brezigar, S., 2013. Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.). *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst, 97–119.
- Brint, S., 2011. *Scuola e società*. Il Mulino, Bologna.
- Jagodic, D., 2011. Problematika številčne opredelitve Slovencev v Italiji: pregled demografskih ocen in analiza glavnih metodoloških zadreg. V J. Malačič & M. Gams (ur.). *Soočanje z demografskimi izzivi v Evropi: zbornik 14. mednarodne multikonference Informacijska družba - IS 2011, 10.–11. oktober 2011: zvezek B/Facing demographic challenges: proceedings of the 14th International Multiconference Information Society - IS 2011, October 10th-11th, 2011*. Ljubljana, Slovenia: volume B, 50–55.
- Jagodic, D. & Čok, Š. (ur.), 2013. *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst.
- Mezgec, M., 2013. Težave, uspehi in primeri dobrih praks pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: Rezultati poglobljenih intervjujev z učitelji. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.). *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst, 71–96.
- Mikolič, V., Pertot, S. & Zudič Antonič, N. 2006. Med kulturami in jeziki/Tra lingue e culture. *Annales*, Koper/Capodistria.
- Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, 2007. *La via italiana per la scuola interculturale e l'integrazione degli alunni stranieri*. http://hubmiur.pubblica.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/cecf0709-e9dc-4387-a922-eb5e63c5bab5/documento_di_indirizzo.pdf (7. 5. 2015).
- Pertot, S., 2004. *Dvojezični otrok: priročnik za starše/Il bambino bilingue: manualetto per i genitori*. Slori, Zavod za slovensko izobraževanje, Špeter-Trst.
- Pertot, S., 2009. Slovensko šolstvo v Italiji: Primerjalna študija. V L. Čok (ur.). *Izobraževanje za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Založba Annales, Koper, 191-204.

- Pertot, S., 2011. *Dvojezično otroštvo: navodila za uporabo/L'infanzia bilingue: istruzioni per l'uso*. Ciljno začasno združenje JEZIK-LINGUA, Trst.
- Pertot, S. & Kosic, M. (ur.), 2014. *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slori, Trst.
- Polojaz, V., 2013. Novi izzivi za slovensko šolo. V *Slovenska šola v Italiji. Mladika*, 8 (posebna priloga). Trst.
- Primorski dnevnik, 2015. Slovenščina na italijanskih šolah "uresničljiva utopija" <http://www.primorski.it/stories/gorica/252500/> (7. 5. 2015).
- Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia, 2014. *Regione in cifre*, Trieste.
- Slovenska šola v Italiji, 2013. V *Mladika*, 8 (posebna priloga). Trst.
- Strani, P. (ur.), 2011. *Šola na obronkih slovenščine: metodološki in didaktični vidiki poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika v Furlaniji Julijski krajini*. Državna Agencija za razvoj šolske avtonomije (A.N.S.A.S.), Območna enota za Furlanijo Julijsko krajino, Trst.
- Stranj, P., 1992. Povojni razvoj manjšinskega in večinskega šolstva na obeh straneh italijansko-jugoslovanske meje. *Annales* 2, 231–238.
- Zakon 482/1999. *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*. Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana 297/1999 (20. december 1999), [hppt://www.normattiva.it](http://www.normattiva.it) (12. julij 2014).

Zaira Vidau

Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji

Prispevek predstavlja poglede mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, o medkulturnih odnosih z večinskim prebivalstvom v zadnjem desetletju. Slednje izhaja iz analize trditev, ki so bile del empiričnih raziskav leta 2003 in 2011 med dijaki slovenskih srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem ter skupino mladih, ki so zaključili dvojezično šolo v Špetru. Temo uvaja pregled literature o njihovih identitetnih in socioloških značilnostih. Rezultati kažejo, da so posledice kulturne in jezikovne ekskluzivnosti med skupnostma še občutene. Za anketirane "skeptike" sta diskriminacija in nespoštovanje večinskega prebivalstva do slovenske manjšine še prisotna ter skupnosti živita v glavnem ločeno. Sicer so anketirani "optimisti" rahlo številčnejši. Slednji obratno menijo, da večinsko prebivalstvo ne diskriminira slovenske kulture in jezika in izraža spoštovanje do slovenske prisotnosti, skupnosti pa sta manj ločeni kot v preteklosti.

Ključne besede: slovenska narodna skupnost v Italiji, mladi, medkulturni odnosi.

The Intercultural Condition of Youth Studying in Slovene Language in Italy

The article presents the opinions of youth studying in Slovene language in Italy about intercultural relations with the majority population in the last decade. The latter comes to light from the analysis of statements which were part of empirical studies in 2011 and 2003 among students attending Slovene high schools in Trieste (Trst) and Gorizia (Gorica) and a group of pupils that attended the bilingual school in San Pietro al Natisone (Špeter). The author starts with a literature analysis on their identity and sociological features. The paper shows that the effects of the cultural and linguistic exclusion between the two communities are still perceived. The investigated "skeptics" think that the majority population still discriminates the Slovene minority and that the communities live mostly separated. The number of investigated "optimists" is slightly higher. On the contrary, they consider that the majority population does not discriminate the Slovene culture and language. They maintain that the majority population is respectful of the Slovene presence and that the two communities are less divided than in the past.

Keywords: Slovene national and linguistic minority in Italy, youth, intercultural relations.

Correspondence address: Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), via/ul. Beccaria 6, Trieste/Trst, Italy, e-mail: z.vidau@slori.org

1. Uvod

Temo mladih zasledimo v različnih družboslovnih in psiho-socialnih študijah o slovenski narodni in jezikovni skupnosti v Italiji, iz katerih izhajata predvsem dva problematična vidika: narodna in jezikovna identitetna razsežnost ter sociološke specifične starostne skupine, ki je del italijanske družbe, obmejnega prostora med Italijo in Slovenijo ter evropskega prostora na širši ravni. Študije se v glavnem posvečajo razumevanju njihovih narodnih, jezikovnih in kulturnih pripadnosti (Kosic 2014; Pertot 2011, 2014, 2014a) ter življenjskih stilov, vrednostnih orientacij, interesov in načinov preživljanja prostega časa (Jagodic 2008, 2009; Mezgec in drugi 2005, Mezgec & Vidali 2009).

Različne študije, ki jih navajam v prispevku, kažejo, da se je stopnja medkulturnih odnosov in integracije slovenske narodne in jezikovne skupnosti z večinskim prebivalstvom zvišala. Obenem je v javnem diskurzu aktualno vprašanje, ali so lahko zrahljane ločnice med slovensko narodno in jezikovno manjšino in večinskim prebivalstvom in vstopanje italijanskih govorcev v tradicionalno slovenska okolja, kot so šole ali društva, sodobni pojavi asimilacije.

V pričujočem prispevku predstavljam mnenja in poglede mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji in so stari od 15 do 19 let, o doživljanju medkulturnih odnosov z italijansko večinsko skupnostjo v časovni perspektivi sprememb v zadnjem desetletju. Z analizo rezultatov nedavne empirične raziskave preverjam, ali se na ravni njihovih percepcij odsevajo splošni vidiki izboljšanja medkulturnih stikov med slovensko in italijansko govorečim prebivalstvom in še obstoječe kulturne pregrade, ki izhajajo iz empirične evidence drugih sorodnih študij.

2. Metodologija

V prispevku predstavljam pregled novejši znanstvene literature o temi identitetnih in drugih socioloških značilnosti mladih pripadnikov slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji ter nekaterih družbenih premikov, ki opredeljujejo sodobni medkulturni položaj na območju njene naseljenosti. V drugem delu prispevka analiziram izbor statističnih podatkov kvantitativne raziskave Profil mladih, ki jo je med leti 2011 in 2014 izvajal Slovenski raziskovalni inštitut SLORI v Trstu (Mezgec 2014; Vidau 2014). Prikazani so odgovori na sklop desetih trditev o medkulturnih odnosih med slovensko narodno in jezikovno manjšino in večinskim prebivalstvom z namenom, da na podlagi stopnje strinjanja s temi trditvami opredelimo percepcije mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, o ravni ločenosti in integracije med skupnostma (Vidau 2014). Šest izmed teh trditev sem v prispevku primerjala z odgovori dijakov srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem, ki so bili anketirani leta 2003 v okviru raziskave o mladih za Programsko konferenco o analizi in razvoju slovenske narodne skupnosti v Italiji (Mezgec in drugi 2005; Slovenska kulturno gospodarska zveza 2003).

Raziskovalni projekt Profil mladih je zajemal anketiranje dijakov vseh razredov, oddelkov in podružnic srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem ter skupine mladih z istimi starostnimi značilnostmi iz videmske pokrajine, ki so obiskovali Državno večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru (*v nadaljevanju dvojezična šola v Špetru*). Slednji se lahko izobražujejo v slovenskem jeziku na tej šoli, vendar le do vključno srednje šole prve stopnje. Nato prestopijo v srednjo šolo druge stopnje z italijanskim učnim jezikom, ker slovenskih na tem območju ni. Anketiranje je bilo izvedeno v šolskem letu 2012/13 med mladimi, ki so v glavnem stari od 15 do 19 let. V raziskavi je sodelovalo 677 mladih, od katerih 359 na Tržaškem, 232 na Goriškem in 86 na Videmskem. Namen raziskave je bil proučiti splošne značilnosti mladine, ki se v Italiji izobražuje v slovenskem jeziku, njen odnos do slovenske manjšine in njenih organizacij, njene potrebe in pričakovanja ter stopnjo vključenosti v slovenske organizacije in društva v Italiji. V raziskavi smo uporabili dve verziji istega vprašalnika ločeno za tržaško in goriško srednješolsko mladino in skupino mladih na Videmskem. Vsebina vprašalnikov je enaka. Različna je raba izrazov o opredelitvi slovenske in italijanske skupnosti. Pri tem smo upoštevali različno zgodovinsko in kulturno-jezikovno ozadje slovenske manjšine, ki živi na Tržaškem in Goriškem ter na Videmskem.

V prispevku uporabljam besedno zvezo mladi, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji za anketiranje vseh treh pokrajin. Zajema mladino, ki obiskuje srednje šole druge stopnje s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem in skupino mladih, ki so zaključili dvojezično šolo v Špetru. Ta pojem vključuje bodisi mlade, ki se opredelijo kot pripadniki slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji, bodisi tiste, ki izražajo mešano identifikacijo ali istovetnost z italijansko kulturo in jezikom. Omenjena mladina je jezikovno in kulturno heterogena, kot pokažejo rezultati novejših študij, ki jih predstavljam v nadaljevanju. Tako da obiskovanje teh šol ne enačimo samodejno s pripadnostjo slovenski narodni oziroma jezikovni skupnosti v Italiji. Pri tem moramo upoštevati identitetno samoopredelitev dijakov. Sicer se omenjene skupine mladih izobražujejo v šolskem okolju, ki je izraz slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji, kar spodbuja tesen stik z njo ter s slovenskim jezikom in kulturo tudi med tistimi dijaki, ki se opredeljujejo drugače.

Slovenci v Italiji se v splošni rabi in v javnem diskurzu samoopredeljujejo kot slovenska narodna skupnost v skladu s terminologijo, ki je v rabi v slovenskem in angleškem jeziku. Vendar se del slovenske skupnosti na Videmskem opredeljuje kot slovenska jezikovna manjšina (Cernetig & Negro 2009).¹ V znanstveni literaturi zasledimo opredelitev, da gre za etnično manjšino (Bufon 2004, 37–38) kot izraz notranje heterogenosti slovenskega naseljenega območja v Italiji, ki izhaja iz specifične zgodovinskih, družbenih in upravno-političnih okoliščin. Zato sem v tem prispevku uporabila besedno zvezo slovenska narodna in jezikovna skupnost. Nasploh je v Italiji v rabi besedna zveza jezikovna zgodovinska

manjšina za različne tipologije narodnih in jezikovnih manjšin, ki vključujejo narodne obmejne manjšine, jezikovne otoke ali arhipelage ter skupnosti, ki govorijo regionalne jezike. Slednje zakonsko opredeljuje okvirni zakon o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji 482/1999. V institucionalno-pravnih dokumentih to načeloma velja tudi za Slovence v Italiji, začeni z zaščitnim zakonom o varstvu slovenske jezikovne manjšine v Italiji 38/2001. Ali je slovenska manjšina v Italiji jezikovna ali narodna skupnost je družbeno-politično relevantno, saj gre za skupnost, ki teži k celostni družbeni in politični participaciji in realizaciji svojih kulturnih, gospodarskih in političnih interesov.

3. Identitetne značilnosti mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, v medkulturnem družbenem kontekstu

Študija o družbeno-političnem položaju narodnih manjšin v Srednji Evropi ugotavlja, da so slednje povsem integrirane v okolja, kjer živijo. Kultura in jezik sta vedno bolj edina elementa diferenciacije med večinskimi in manjšinskimi skupnostmi v Srednji Evropi (Brezigar in drugi 2012, 67). Avtorji (Brezigar in drugi 2012, 65–66) poudarjajo vlogo jezika kot sredstva posredovanja manjšinske kulture, vrednot in tradicij v procesih socializacije in akulturacije.

Mladi Slovenci v Italiji odraščajo v družbi, kjer so kulturne in jezikovne zamejitve prožne. Čezmejna mobilnost je danes temeljni trend internacionalizacije mladih v Evropi (European Commission 2009, 174). Mediji in informacijska tehnologija omogočajo stik z novimi kulturami in življenjskimi slogi v duhu multikulturalizma in globalnega internacionalizma, kot izhaja iz novejših študij na evropski ravni, ki je upoštevala tudi mlade v Italiji (Ule in drugi 2014, 10). To po avtorjih hkrati omogoča premoščanje tradicionalnih nacionalizmov in lahko povzroča občutke tesnobe in negotovosti, ker zmanjkajo temeljni kriteriji za ocenjevanje svojih izkušenj. Predpostavljamo, da naj bi imeli pripadniki slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji zato več možnosti kot v preteklosti, da bodo nosilci več kultur in jezikov poleg svoje izvirne zaradi spremembe države bivanja in kulturnega okolja. Vavti (2011, 30) ugotavlja, da visoka mobilnost mladih Slovencev na avstrijskem dvojezičnem Koroškem, ki odhajajo v večja mesta, kot so Dunaj, Gradec in Celovec, pomeni tudi postopno rahljanje povezanosti s slovenstvom ob ohranjanju predvsem čustvene navezanosti na svoj slovenski jezikovni in kulturni izvor.

Nedavne raziskave o narodni identiteti dijakov slovenskih srednjih šol druge stopnje v Italiji nakazujejo, da so dijaki kulturno in jezikovno bolj raznoliki kot v 90. letih prejšnjega stoletja, ker se je delež dijakov iz mešanih slovensko-italijanskih in neslovenskih družin povečal na račun tistih iz slovenskih družin (Bogatec 2012; Pertot 2014). Pertot (2011, 38) ugotavlja, da “/n/i padla le meja med Slovenijo in Italijo, ampak so se zrahljale meje med manjšinsko, slovensko skupnostjo in

večinsko, italijansko skupnostjo". To daje po avtorici prostor novim identitetnim opcijam, kjer sta slovenska in italijanska kulturna komponenta v interakciji. Iz raziskave o rabi slovenskega in italijanskega jezika (Pertot 2014, 46) izhaja, da je med maturanti slovenskih srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem v dvajsetih letih upadel odstotek tistih, ki slovenščino navajajo kot svoj materni jezik (-10 odstotkov). Pertot (2014, 46) navaja, da tri četrtine maturantov, zajetih v raziskavo, priznava slovenščino kot materni jezik in Slovence kot svojo narodno skupnost.

Empirična preverjanja obenem pokažejo, da mladi, ki obiskujejo slovenske šole v Italiji (Pertot 2014a, 80; Kosic 2014, 99) in odrasli pripadniki slovenske narodne skupnosti v Italiji (Sedmak 2009, 218) večinoma ohranjajo narodnostno identifikacijo s slovensko kulturo in jezikom, kjer sicer prevladuje tradicionalna lokalna identifikacija s slovensko manjšinsko skupnostjo (Slovenec v Italiji, zamejec, pripadnik slovenske manjšine), ki je tudi geografsko opredeljena (iz Trsta, Krasa, Gorice; Tržačan, itd.). Slednja se po Pertot (2014, 79) v zajetem obdobju proučevanja (1989–2011) med dijaki slovenskih srednjih šol druge stopnje v Italiji ni bistveno spremenila.

Mladi pripadniki slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji živijo danes v družbeno-političnem okolju, kjer se medkulturni odnosi med slovensko manjšino in večinskim prebivalstvom v primerjavi s preteklostjo nizko konfliktni. Hipoteza stika razlaga, da je raven medskupinskih odnosov med različnimi etničnimi skupinami in pridobivanje informacij drugega o drugem lahko obratno sorazmerno z ravno predsodkov in diskriminacije (Tropp & Pettigrew 2005). To lahko potrdimo z naslednjimi ugotovitvami. Prestiž slovenskega jezika se je med večinskim prebivalstvom v deželi Furlaniji Julijski krajini povečal. To se kaže v podatku o povečanem deležu otrok iz mešanih slovensko-italijanskih zakonov ali povsem italijanskih družin, ki obiskujejo šole s slovenskim učnim jezikom (Bogatec 2004). Pozitivni premiki se kažejo tudi v dobrih praksah uvajanja slovenščine kot jezika učnega programa v šole z italijanskim učnim jezikom. Na proces postopnega premoščanja pregrad med večinskim in manjšinskim delom prebivalstva kaže tudi večje povpraševanje po tečajih slovenskega jezika za odrasle (Čok & Jagodic 2013, 23). Znanje manjšinskega jezika med večinskim prebivalstvom omogoča, da naj bi slednji dostopal in izkušal v polnem obsegu manjšinsko kulturo (Brezigar in drugi 2012, 65–66). Sicer je širjenje slovenskega jezika med večinskim prebivalstvom tudi problematično. Glavna motivacija udeležencev tečajev slovenskega jezika v deželi Furlaniji Julijski krajini je spoznavanje jezika svojega soseda onstran meje, torej jezika bližje Republike Slovenije, manj izrazita je med njimi želja po spoznavanju jezika slovenske narodne in jezikovne skupnosti v Italiji (Čok & Jagodic 2013, 27, Jagodic 2013, 49). Njihova jezikovna zmožnost ob samem zaključku tečaja je nizka, ker večina tečajnikov opravi le tečaj slovenskega jezika na osnovni ravni (Brezigar 2013, 49; Jagodic 2013, 47, 68).

Kljub navedenim pokazateljem zблиževanja med skupnostma so nenaklonjenost in nacionalizem večinskega prebivalstva, neenakopravnost skupin, pomanjkanje dejanske izvedbe zaščitnih norm, zaprtost, nezanimanje in nepoznavanje s strani Italijanov po mnenju pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji še aktualni (Kosic & Flego 2008, 140; Medarič 2009). Slednji svoj položaj predstavljajo v luči diskriminacije večinskega okolja do manjšine kot take, ker to sami občutijo (Medarič 2009, 184). Rezultati študije o etničnih identitetah v deželi Furlaniji Julijski krajini pokažejo, da sicer večina intervjuvancev italijanske in slovenske narodnosti podpira integracijo manjšinske kulture z večinsko (Segatti & Guglielmi 2008, 77–79), vendar dobri polovici (55 odstotkov) anketiranih pripadnikov večinskega prebivalstva ne bi bilo posebno žal, če bi živeli v obmejnem prostoru brez manjšine. To si lahko razlagamo tako, da znanje o slovenski narodni in jezikovni skupnosti v Italiji – kljub pozitivnim premikom – ni povsem razširjeno med večinskim prebivalstvom. Mladi anketiranci na italijanskih šolah in univerzah s tržaške, goriške in videmske so v empirični raziskavi izrazili najvišje odstotke strinjanja s trditvijo, da večinski narod ne pozna manjšinske stvarnosti (77 odstotkov) (Vidali 2009, 10–103).

Nekatere raziskave kažejo, da je slovenska manjšina v Italiji v večinskem okolju manj prepoznavna v primerjavi z italijansko manjšino v Slovenski Istri (Medarič 2009; Sedmak 2009). To je po eni strani odvisno od obnašanja manjšine same, ki je do večinskega prebivalstva bolj zaprta. Sedmakova (2009, 210) to zaprtost obrazloži s konceptom “manjše prepustnosti etničnih meja”, katere indikatorja sta npr. intenzivnost pojava etnično mešanih partnerstev in družin ter težnja po prevladujočih stikih znotraj lastne manjšinske skupnosti. Prisotnost Neslovencev v slovenskih šolah in predvsem v športnih društvih postavlja pod vprašaj tradicionalno vlogo teh slovenskih ustanov v korist ohranjanja in utrjevanja slovenske prisotnosti v obmejnem večkulturnem prostoru (Bogatec & Bufon 2008, 68–69).

4. Premiki v doživljanju medkulturnih odnosov mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, z večinskim prebivalstvom

Mladi anketiranci 15–19 iz tržaške, goriške in videmske pokrajine so odgovarjali na sklop desetih trditev, ki prikazujejo medkulturne odnose med Slovenci in Italijani na območju, kjer skupnosti živita skupaj. Trditve izražajo pozitivne vidike in premike medkulturnega sožitja, kot so znanje dveh jezikov, večje možnosti zaposlovanja ter večje zanimanje in spoštovanje večinskega prebivalstva do slovenske narodne in jezikovne skupnosti. Obenem upoštevajo njegove problematične vidike, kot so diskriminacija, zaničevanje in nepoznavanje slovenske stvarnosti ter ločenost med skupnostma. Preverili smo tudi, ali mladi anketiranci menijo, da bi morala slovenska narodna in jezikovna skupnost v večji

meri širiti slovensko kulturo in jezik med večinskim prebivalstvom. Predstavljene vsebine izraža devet trditev, ki so bile drugače formulirane za dijake srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem ter za mlade anketirance iz videmske pokrajine. Raba besednih zvez večinski narod in slovenska manjšina v trditvah za tržaške in goriške dijake in lokalno italijansko prebivalstvo ter slovenska društva in organizacije za mlade v videmski pokrajini izraža drugačno družbeno-kulturno ozadje in jezikovno-kulturne identifikacije s slovenstvom dveh skupin mladih. Ob koncu smo dijakom slovenskih srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem dodali trditev, ki je preverjala, kako ocenjujejo vključevanje otrok in mladih iz mešanih slovensko-italijanskih in italijanskih družin v slovenske šole. Med anketiranci v videmski pokrajini smo preverjali, kaj menijo o dvojezični šoli v Špetru in njeni vlogi širjenja slovenskega jezika v Benečiji. Prikazane rezultate zaznamuje torej specifika samoocenjevanja anketirane mladine.

Razporeditev odgovorov po stopnji strinjanja v Grafikonu 1 nakazuje, da večina mladih anketiranih na Tržaškem, Goriškem in Videmskem zelo ceni dvojezičnost in dvokulturnost posameznikov in okolja. To ni le kulturno bogastvo, ampak tudi temeljna jezikovna kompetenca, ki je uporabna na delovnem trgu. S trditvijo "Dobro je živeti v narodnostno mešanem okolju, ker se naučiš dveh jezikov in spoznaš dve kulturi." (trditev 2 v Grafikonu 1) se strinjajo skoraj vsi anketiranci (95 odstotkov). Dve petini vprašanih se zelo strinja (40 odstotkov). S trditvijo "Lažje bom dobil zaposlitev, ker poleg italijanščine znam slovenščino (Tržaška in Goriška)/V mojem okolju je lažje dobiti zaposlitev, če poleg italijanščine obvladaš tudi slovenščino (knjižni jezik ali lokalno narečje). (Videmska)" (trditev 1 v Grafikonu 1) se podobno strinja devet anketiranih na deset (86 odstotkov). S trditvijo se zelo strinja 29 odstotkov. Tu kažejo odgovori mladih anketirancev na Videmskem nekoliko nižjo stopnjo strinjanja (70 odstotkov) in skoraj tretjinski (30 odstotkov) delež nestrinjanja.

Pri trditvah o percepciji odnosa večinskega prebivalstva do slovenske manjšinske skupnosti so stopnje strinjanja nekoliko nižje kot v zgoraj navedenih trditvah. Pri tretji in četrti trditvi v Grafikonu 1 večina tržaških, goriških in videmskih anketirancev meni, da se je pristop pripadnikov večinskega naroda pozitivno razvil v smeri izkazovanja zanimanja in spoštovanja do slovenske kulture in jezika. S trditvijo "Večinski narod kaže danes večje zanimanje za slovensko kulturo in jezik kot v preteklosti. (Tržaška in Goriška)/Lokalno italijansko prebivalstvo kaže danes večje zanimanje za slovensko kulturo in jezik kot v preteklosti. (Videmska)" (trditev 3 v Grafikonu 1) se več kot polovica anketiranih (56 odstotkov) strinja. Podobno se s trditvijo "Večinski narod kaže danes večje spoštovanje do slovenske narodne skupnosti v Italiji kot v preteklosti. (Tržaška in Goriška)/Lokalno italijansko prebivalstvo kaže danes večje spoštovanje do slovenske narodne skupnosti v Italiji kot v preteklosti. (Videmska)" (trditev 4 v Grafikonu 1) skoraj tri petine vprašanih (58 odstotkov) strinja. Opažamo tudi, da je delež nestrinjanja v obeh trditvah visok (44 oziroma 42 odstotkov). Slednje

nakazuje, da del mladih, ki se izobražujejo v slovenskem jeziku v Italiji, še vedno doživlja večinsko prebivalstvo kot tako, ki je do slovenske manjšine brezbržno in je ne obravnava kot kulturno in jezikovno enakovredno skupino.

Tudi peta in šesta trditev v Grafikonu 1, ki večinsko prebivalstvo prikazujeta v tradicionalno negativni luči diskriminacije in zaničevanja, kažeta stopnjo strinjanja, ki se sklada z rezultati prejšnjih dveh trditev o izkazovanju zanimanja in večjega spoštovanja večinskega prebivalstva do slovenske manjšine. Rahlo prevladuje pozitiven pristop do italijanskega naroda. S trditvama "Večinski narod diskriminira pripadnike slovenske manjšine. (Tržaška in Goriška)/Lokalno italijansko prebivalstvo diskriminira pripadnike slovenske manjšine. (Videmska)" (trditev 5 v Grafikonu 1) in "Večinski narod ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik. (Tržaška in Goriška)/Lokalno italijansko prebivalstvo ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik. (Videmska)" (trditev 6 v Grafikonu 1) se ne strinja nekaj več kot polovica (53 odstotkov) anketiranih. Sicer opazamo, da je občutek diskriminacije in zaničevanja še vedno prisoten pri skoraj polovici anketirancev. Pozitivne ocene o večjem izkazovanju zanimanja in večjega spoštovanja do slovenske kulture in jezika v Italiji v tretji in četrti trditvi so vsekakor nekoliko višje.

Anketirani mladi, ki se šolajo v slovenskem jeziku na Tržaškem, Goriškem in Videmskem, menijo, da so omenjene kulturne zapreke pri večinskem prebivalstvu še prisotne. S trditvijo "Večinski narod ne pozna slovenske manjšinske stvarnosti. (Tržaška in Goriška)/Lokalno italijansko prebivalstvo ne pozna slovenske skupnosti v Italiji. (Videmska)" (trditev 7 v Grafikonu 1) se namreč strinjajo dobri dve tretjini (68 odstotkov) anketiranih. Nekateri (12 odstotkov) se s trditvijo zelo strinjajo. Pri tej trditvi opazamo statistično relevantne razlike med tremi pokrajinami. Stopnja strinjanja je najvišja na Tržaškem, kjer doseže skoraj tri četrtine anketiranih dijakov (73 odstotkov), skoraj povprečna med goriškimi dijaki (64 odstotkov) in najnižja v videmski pokrajini (58 odstotkov). Ta podatek nakazuje, da imajo mladi na Videmskem v nekoliko večji meri občutek, da so bolj prisotni v zavesti večinskega prebivalstva kot v ostalih dveh pokrajinah. Upoštevati moramo, da je večina anketiranih na Videmskem izrazila, da pripada italijanski jezikovni skupnosti. Kulturno-jezikovna podoba slovenstva je v skupini anketiranih na Videmskem manj izrazita kot v ostalih dveh pokrajinah. Na tem območju prevladuje lokalna pripadnost narečju in krajevni kulturi nad povezovanjem s širšim slovenskim kulturnim in jezikovnim prostorom oziroma se s tem prepleta v različnih kombinacijah.

Sicer se kulturne zapreke kažejo tudi med anketiranimi dijaki na Tržaškem in Goriškem ter skupino mladih na Videmskem. Kot posledico odgovora, da večinsko prebivalstvo ne pozna slovenske kulture in jezika, pričakujemo, da anketiranci podpirajo večjo angažiranost v tej smeri tudi s strani organizacij slovenske narodne in jezikovne skupnosti. Vendar se s trditvijo "Slovenska manjšina vloži premalo truda v promocijo lastne kulture in jezika med italijansko publiko. (Tržaška in Goriška)/Slovenska društva in organizacije vložijo premalo truda v pro-

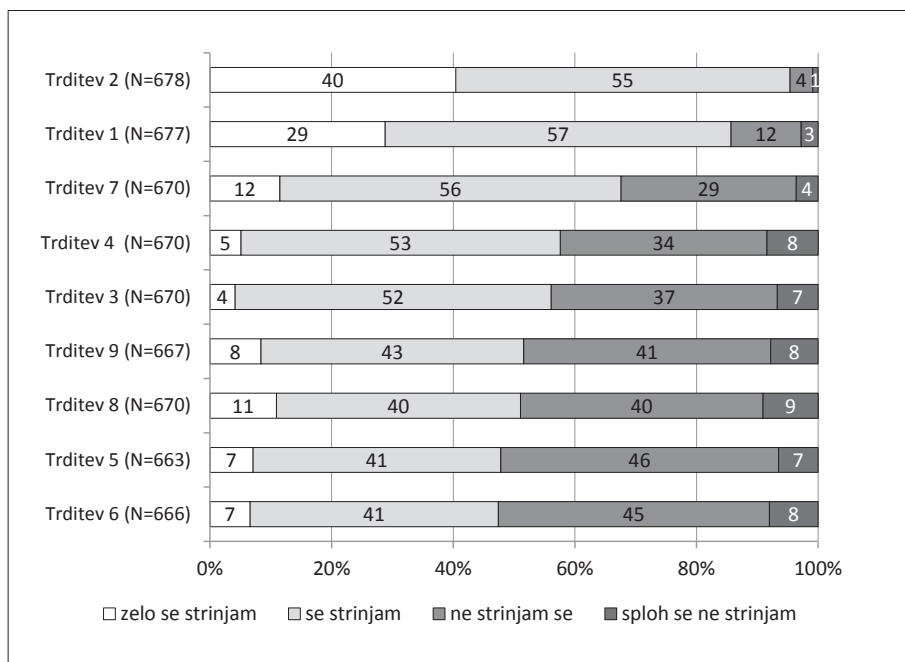
mocijo lastne kulture in jezika med italijansko publiko. (Videmska)” (trditev 9 v Grafikonu 1) le dobra polovica strinja (51 odstotkov). Preostala skoraj polovica anketiranih torej meni, da je slovenska manjšina pri tem dovolj aktivna. Odgovornost za poznavanje slovenske kulture in jezika je po mnenju slednjih torej v breme predvsem večinskega prebivalstva. Sicer moramo omeniti, da izobraževalni in sploh kulturni sistem v deželi Furlaniji Julijski krajini ne podpira systemskega širjenja znanja o slovenski manjšinski prisotnosti. V italijanskih šolah se slovenski jezik in kultura ne poučujeta z izjemo dveh večstopenjskih šol v tržaški pokrajini, ki sta uvedli slovenščino kot izbirni tuji jezik. Take oblike uvajanja slovenščine so sad osebne iniciative posameznih ravnateljev, učiteljev in profesorjev italijanskih šol. Po drugi strani se taka vrsta znanja širi v italijanske šole prek namenskih projektov, ki jih že desetletje izvajajo manjšinske organizacije same.²

Zaradi omenjenih razlogov ne preseneča, da ima še polovica anketiranih mladih v treh pokrajinah občutek, da italijanska in slovenska skupnost še vedno živita v glavnem ločeno. Pri trditvi “Imam občutek, da v istem mestu živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata. (Tržaška in Goriška)/Imam občutek, da v istem okolju živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata. (Videmska)” (trditev 8 v Grafikonu 1) sta stopnji strinjanja in nestrinjanja tudi v tem primeru dejansko ekvivalentni (51 odstotkov se strinja in 49 odstotkov se ne strinja).

Mladi anketiranci na Tržaškem in Goriškem nadalje zelo cenijo, da se v izobraževalni sistem s slovenskim učnim jezikom vključujejo mladi iz neslovenskih ali mešanih slovensko-italijanskih družin, saj del anketirancev izhaja tudi iz takih družin (trditev 10 v Grafikonu 2). S trditvijo “Prisotnost otrok iz neslovenskih ali mešanih slovensko-italijanskih družin v slovenskih šolah je priložnost za obstoj slovenske narodne skupnosti v Italiji, ker se bo vedno več ljudi učilo slovenskega jezika.” se strinjajo skoraj štiri petine (79 odstotkov) anketiranih dijakov. Dobra petina se zelo strinja (21 odstotkov). Anketiranci v videmski pokrajini zelo cenijo delovanje dvojezične šole v Špetru. Stopnja strinjanja s trditvijo “Delovanje dvojezičnega šolskega centra v Špetru je priložnost za obstoj slovenske skupnosti na Videmskem, ker se vedno več ljudi uči slovenskega jezika.” je zelo visoka in dosega 95 odstotkov anketiranih. Več kot polovica (55 odstotkov) je izrazila najvišjo stopnjo strinjanja. Ta rezultat lahko povežemo s profilom narodnostne samoopredelitve anketirancev. Podatki o narodnosti pripadnosti anketiranih mladih v treh pokrajinah kažejo, da se večina anketiranih na Tržaškem in Goriškem opredeljuje za slovensko narodnost (68 odstotkov na Tržaškem in 62 odstotkov na Goriškem), desetina anketiranih za kombinacijo slovenske in neslovenske narodnosti (10 odstotkov na Tržaškem in 9 odstotkov na Goriškem) in 29 odstotkov za italijansko narodnost (21 odstotkov na Tržaškem in 30 odstotkov na Goriškem). Na Videmskem se anketiranci razporejajo drugače: večina anketiranih se je opredelila za italijansko jezikovno (59 odstotkov) in mešano

slovensko in neslovensko (25 odstotkov) skupnost, slovenska jezikovna skupnost pa dosega 17 odstotkov odgovorov.

Grafikon 1: Stopnja strinjanja s trditvami o medkulturnih odnosih (v %).

Trditev 1 - Tržaška in Goriška: Lažje bom dobil zaposlitev, ker poleg italijanščine znam slovenščino./ Videmska: V mojem okolju je lažje dobiti zaposlitev, če poleg italijanščine obvladaš tudi slovenščino (knjižni jezik ali lokalno narečje).

Trditev 2 - Tržaška, Goriška in Videmska: Dobro je živeti v narodnostno mešanem okolju, ker se naučiš dveh jezikov in spoznaš dve kulturi.

Trditev 3 - Tržaška in Goriška: Večinski narod kaže danes večje zanimanje za slovensko kulturo in jezik kot v preteklosti./Videmska: Lokalno italijansko prebivalstvo kaže danes večje zanimanje za slovensko kulturo in jezik kot v preteklosti.

Trditev 4 - Tržaška in Goriška: Večinski narod kaže danes večje spoštovanje do slovenske narodne skupnosti v Italiji kot v preteklosti./Videmska: Lokalno italijansko prebivalstvo kaže danes večje spoštovanje do slovenske narodne skupnosti v Italiji kot v preteklosti.

Trditev 5 - Tržaška in Goriška: Večinski narod diskriminira pripadnike slovenske manjšine./Videmska: Lokalno italijansko prebivalstvo diskriminira pripadnike slovenske manjšine.

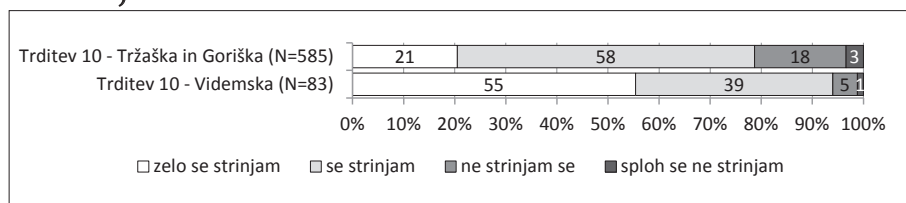
Trditev 6 - Tržaška in Goriška: Večinski narod ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik./Videmska: Lokalno italijansko prebivalstvo ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik.

Trditev 7 - Tržaška in Goriška: Večinski narod ne pozna slovenske manjšinske stvarnosti./Videmska: Lokalno italijansko prebivalstvo ne pozna slovenske skupnosti v Italiji.

Trditev 8 - Tržaška in Goriška: Imam občutek, da v istem mestu živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata./Videmska: Imam občutek, da v istem okolju živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata.

Trditev 9 - Tržaška in Goriška: Slovenska manjšina vloži premalo truda v promocijo lastne kulture in jezika med italijansko publiko./Videmska: Slovenska društva in organizacije vložijo premalo truda v promocijo lastne kulture in jezika med italijansko publiko.

Grafikon 2: Stopnja strinjanja s trditvama o medkulturnih odnosih in izobraževanju v slovenskem jeziku.

Trditev 10 - Tržaška in Goriška: Prisotnost otrok iz neslovenskih ali mešanih slovensko-italijanskih družin s slovenskih šolah je priložnost za obstoj slovenske narodne skupnosti v Italiji, ker se bo vedno več ljudi učilo slovenskega jezika.

Trditev 10 - Videmska: Delovanje dvojezičnega šolskega centra v Špetru je priložnost za obstoj slovenske skupnosti na Videmskem, ker se vedno več ljudi uči slovenskega jezika.

Podatke, ki so bili zbrani leta 2011 med dijaki slovenskih srednjih šol druge stopnje v Trstu in Gorici, lahko primerjamo z odgovori tržaških in goriških dijakov slovenskih srednjih šol druge stopnje, zbranih leta 2003 za Programsko konferenco slovenske narodne skupnosti v Italiji (Mezgec in drugi 2005), ki so prikazani v Grafikonu 3. V vprašalniku za tržaške in goriške dijake leta 2011 smo namreč ohranili šest izbranih trditev, na katere so dijaki odgovarjali že leta 2003. Zbrane odgovore smo statistično obdelali, da bi preverili, ali se pokažejo relevantna odstopanja v časovni perspektivi.

S trditvijo “Lažje bom dobil zaposlitev, ker poleg italijanščine znam slovensščino.” (trditev 1 v Grafikonu 3) se je leta 2003 in leta 2011 strinjalo 87 oziroma 88 odstotkov anketiranih. Vendar se je v osmih letih odstotek tistih, ki se zelo strinja, zvišal na skoraj tretjino odgovorov (od 19 na 32 odstotkov). Med dijaki na Tržaškem je delež teh odgovorov skoraj dvakrat večji, saj se zelo strinja 14 odstotkov več dijakov (od 17 na 31 odstotkov).

S trditvijo “Dobro je živeti v narodnostno mešanem okolju, ker se naučiš dveh jezikov in spoznaš dve kulturi.” (trditev 2 v Grafikonu 3) se tržaški in goriški anketiranci strinjajo v skoraj enakem odstotku v primerjavi s podatki, zbranimi leta 2003 in leta 2011 (96 odstotkov leta 2003 in 95 odstotkov leta 2011).

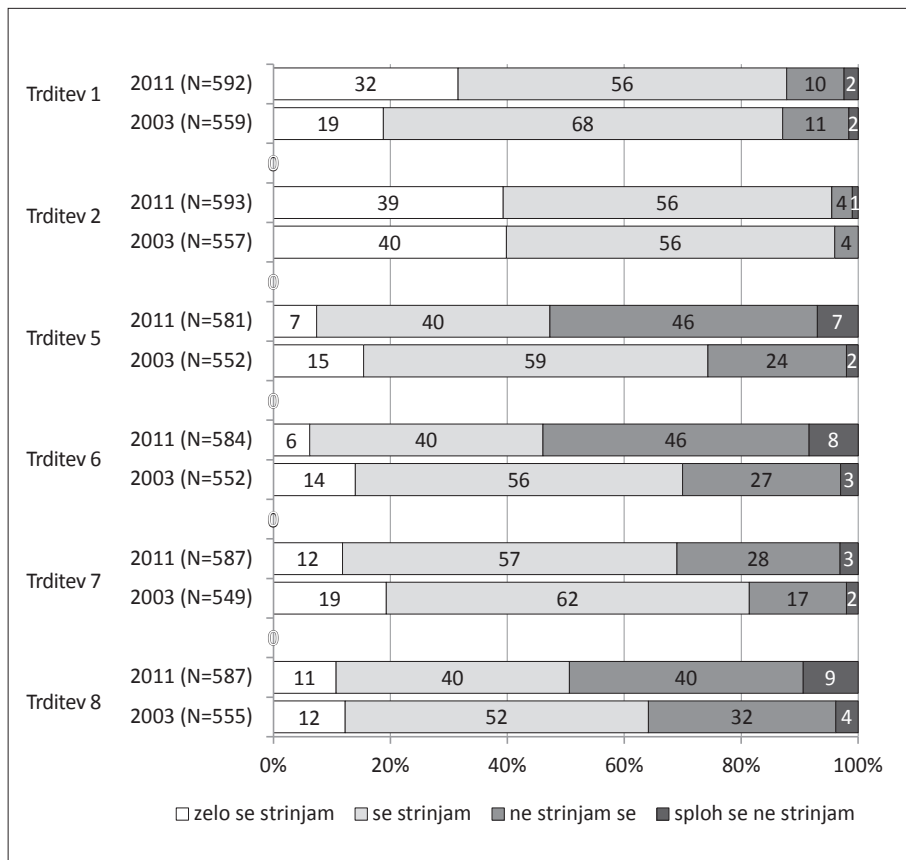
Primerjava podatkov, zbranih leta 2003 in leta 2011 nakazuje, da se je med dijaki slovenskih srednjih šol druge stopnje v Italiji zmanjšal občutek diskriminacije in zaničevanja. S trditvijo “Večinski narod diskriminira pripadnike slovenske manjšine.” (trditev 5 v Grafikonu 3) se je leta 2011 strinjalo nad četrtino manj anketiranih dijakov (-27 odstotkov) v primerjavi s stopnjo strinjanja leta 2003 (od 74 na 47 odstotkov). Takih, ki se zelo strinjajo, je bilo leta 2011 za polovico manj (od 15 na 7 odstotkov).

S trditvijo “Večinski narod ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik.” (trditev 6 v Grafikonu 3) se je leta 2011 strinjalo – podobno kot v prejšnji trditvi – skoraj četrtina dijakov manj (24 odstotkov) kot leta 2003 (od 70 na 46

odstotkov). Pri tej trditvi se je posebej med tržaškimi dijaki v zajetem časovnem obdobju odgovor "zelo se strinjam" znižal (od 16 na 5 odstotkov).

S trditvijo "Večinski narod ne pozna slovenske manjšinske stvarnosti." (trditev 7 v Grafikonu 3) se je leta 2011 strinjalo 12 odstotkov manj anketiranih dijakov kot leta 2003 (od 81 na 69 odstotkov). Znižanje v stopnji strinjanja je še posebej relevantno med dijaki na Tržaškem (od 85 na 72 odstotkov).

Grafikon 3: Stopnja strinjanja s trditvami o medkulturnih odnosih. Primerjava odgovorov dijakov srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem med leti 2011 in 2003 (v %).

Trditev 1 - Lažje bom dobil zaposlitev, ker poleg italijanščine znam slovenščino.

Trditev 2 - Dobro je živeti v narodnostno mešanem okolju, ker se naučiš dveh jezikov in spoznaš dve kulturi.

Trditev 5 - Večinski narod diskriminira pripadnike slovenske manjšine.

Trditev 6 - Večinski narod ne ceni oz. zaničuje slovensko kulturo in jezik.

Trditev 7 - Večinski narod ne pozna slovenske manjšinske stvarnosti.

Trditev 8 - Imam občutek, da v istem mestu živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata.

Iz primerjave med anketiranjem leta 2003 in leta 2011 izhaja, da se je občutek ločenosti med večinsko in slovensko komponento rahlo izboljšal predvsem na Tržaškem. Skupna stopnja strinjanja s trditvijo "Imam občutek, da v istem mestu živita dve ločeni skupnosti (slovenska in italijanska), ki se ne poznata." (trditev 8 v Grafikonu 3) se je znižala za 13 odstotkov (od 64 na 51 odstotkov). Razlika je opazna predvsem na Tržaškem, kjer se je leta 2003 strinjalo 68 odstotkov anketirancev, leta 2011 pa le še 53 odstotkov. Sicer ugotavljamo, da rahlo nad polovico vseh tržaških in goriških anketiranih (51 odstotkov) še vedno podpira to trditev.

5. Zaključne ugotovitve

Med mladimi anketiranci 15–19 na Tržaškem, Goriškem in Videmskem rahlo prevladuje mnenje, da so se med slovensko in italijansko skupnostjo medkulturni odnosi v zadnjem desetletju vendarle izboljšali. Med dijaki slovenskih srednjih šol druge stopnje na Tržaškem in Goriškem se je zmanjšal predvsem občutek diskriminacije in zaničevanja. Obenem so kulturne in jezikovne zapreke med skupnostma še prisotne. Anketiranci v treh pokrajinah se tako razporejajo skoraj enakovredno v skupino "optimistov" in "skeptikov". Skupina "optimistov" je rahlo številčnejša. Vanjo sodijo anketiranci, ki menijo, da večinsko prebivalstvo ne diskriminira ali zaničuje slovenske kulture in jezika, da slednje izraža večje zanimanje in spoštovanje do slovenske prisotnosti ter da sta skupnosti manj ločeni kot v preteklosti. V drugo skupino "skeptikov" uvrstimo lahko odgovore, ki izražajo, da sta diskriminacija in zaničevanje Italijanov do Slovencev še prisotna in doživeta, da italijanski kulturni prostor ni pozoren in spoštljiv do slovenskega ter da skupnosti živita v glavnem ločeno v istem prostoru.

Ključni dejavnik, ki po mnenju anketiranih mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, omogoča izboljšanje odnosov med slovensko in italijansko skupnostjo, je širjenje znanja o slovenski narodni in jezikovni manjšini med večinskim prebivalstvom. Sicer se odgovori tudi v tem primeru skoraj enakovredno razdelijo med anketiranci, ki menijo, da je slovenska manjšina v širjenju svoje kulture in jezika že dovolj dejavna in tistimi, ki si želijo aktivnejšega pristopa slovenskih organizacij.

Ugotavljamo, da so posledice nedavne kulturne in jezikovne ekskluzivnosti med narodom še občutene med anketiranimi mladimi, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji. Zgodovinsko pogojene kulturne in jezikovne zamejitve so sicer danes prestopne. Večinsko prebivalstvo in slovenska manjšina lažje dihata skupaj zaradi spremenjenega družbeno-političnega okolja. To nakazujejo odgovori anketiranih mladih, da je višja narodnostna, jezikovna in kulturna heterogenost slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem priložnost za širjenje govorcev slovenskega jezika v Italiji in torej priložnost za obstoj te skupnosti. Podobno mladi anketiranci na Videmskem podpirajo širjenje slovenskega jezika na tem območju

prek dvojezične šole v Špetru. Anketirani mladi, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji, sploh visoko cenijo svoj dvojezični položaj.

36

Opombe

- ¹ V publikaciji Mi smo tu (Cernetig & Negro 2009), ki predstavlja slovensko prisotnost na Videmskem, krajevni avtorji navajajo, da govorijo "po našan" v Kanalski dolini, po nás v Reziji, po našin v Terskih in Karnajskih dolinah in po našem in po sloviensko v Nadiških dolinah. Ta del slovenske manjšine v Italiji sebe pojmuje kot slovensko jezikovno skupnost, kot je razvidno iz podnaslova te publikacije.
- ² SLORI že desetletje razvija in širi predavanja, delavnice in priročnike za večinske šole vseh vrst in stopenj v Italiji in Sloveniji o slovenski narodni skupnosti v Italiji v sodelovanju z organizacijami italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in furlanske jezikovne skupnosti v deželi Furlaniji Julijski krajini. Dejavnosti so financirali tudi nekateri evropski projekti čezmejnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo, kot npr. MIMA-Večine spoznavajo manjšine, EDUKA-Vzgajati k različnosti in LEX-Analiza, izvajanje in razvoj zaščite narodnih skupnosti v Sloveniji in Italiji.

Literatura in viri

- Bogatec, N., 2004. *Slovene. The Slovene Language in Education in Italy. 2nd Edition.* Mercator Education, Ljuvert/Leeuwarden.
- Bogatec, N., 2012. Projekt ŠOLA 2011. Narodnost v medgeneracijski perspektivi. Neobjavljeno gradivo. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst.
- Bogatec, N. & Bufon, M., 2008. *Pre-misliti manjšino. Slovenci v Italiji in skupni slovenski kulturni prostor po padcu meje. Anketa med člani slovenskih društev v Italiji.* Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Koper, Trst.
- Brezigar, S., 2013. *Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika./La comunità linguistica slovena nel Friuli Venezia Giulia si può ampliare? L'insegnamento e l'apprendimento dello sloveno tra la popolazione di maggioranza come prospettiva per la conservazione a lungo termine della lingua di minoranza.* V D. Jagodic & Š. Čok (ur.) *Med drugim in tujim jezikom. Poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine./Fra lingua seconda e lingua straniera. Insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia.* Ciljno začasno združenje "Jezik-Lingua", Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 97–116.
- Brezigar, S., Bešter, R., Medvešek, M. & Žagar, M., 2012. Cultural Aspects and Life of Ethnic Minorities in Central Europe. V E. Lantschner, S. Constantin & J. Marko (ur.) *Practice of Minority Protection in Central Europe.* Nomos, Baden-Baden, 61–91.
- Bufon, M., 2004. *Med teritorialnostjo in globalnostjo. Sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika.* Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.

- Cernetig, M. & Negro, L., 2009. *Mi smo tu. Slovenska jezikovna skupnost v Videmski pokrajini*. Inštitut za slovensko kulturo, Špeter.
- Čok, Š. & Jagodic, D., 2013. Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: anketa med udeleženci jezikovnih tečajev. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.) *Med drugim in tujim jezikom. Poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine./Fra lingua seconda e lingua straniera. Insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. Ciljno začasno združenje "Jezik-Lingua", Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 12–36.
- European Commission, 2009. *Youth in Europe - A statistical portrait*. Publications of the European Union, Luxembourg, <http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668203/YouthinEurope.pdf/40f42295-65e4-407b-8673-95e97026da4a> (24. april 2015).
- Jagodic, D., 2008. *Mladi v čezmejnem prostoru*. Slovenski deželni zavod za poklicno izobraževanje, Trst.
- Jagodic, D., 2009. Družbena participacija mladih v obmejnih območjih na stičišču med Italijo in Slovenijo. V D. Jagodic & Z. Vidali (ur.) *Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 65–87.
- Jagodic, D., 2013. Učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: anketa med udeleženci jezikovnih tečajev/*L'apprendimento dello sloveno come lingua seconda o straniera in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia: indagine fra i partecipanti ai corsi*. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.) *Med drugim in tujim jezikom. Poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine./Fra lingua seconda e lingua straniera. Insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. Ciljno začasno združenje "Jezik-Lingua", Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 37–70.
- Kosic, M., 2014. JAZ in DOM dijakov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Gorici. V S. Pertot & M. Kosic (ur.) *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 85–107.
- Kosic, M. & Flego, M., 2008. Integracijski procesi med italijansko večino in slovensko manjšino. V G. Bajc, D. Jagodic, B. Klabjan, M. Mezgec & Z. Vidali (ur.) *Pre-misliti manjšino. Pogledi reprezentativnih predstavnikov Slovencev v Italiji in pravno-politični okvir*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Koper, Trst, 116–143.
- Medarič, Z., 2009. Etnične manjšine in diskriminacija. Primer slovenske manjšine v Italiji in italijanske manjšine v Sloveniji. *Annales* 19, 1, 173–186.
- Mezgec, M., 2014. Splošne značilnosti in orientacije mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji. V D. Jagodic, M. Mezgec & Z. Vidau (ur.) *Poročilo o raziskovalnem projektu Profil mladi*. Neobjavljeno gradivo, Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst.

- Mezgec, M., Bolčina, D., Vidali, Z. & Wehrenfennig, A., 2005. Sondaža med dijaki o pogledu na manjšino in njeno organiziranost. V N. Bogatec & E. Sussi (ur.) *Mladi, gospodarstvo, kultura. Analiza stanja za razvoj slovenske manjšine v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 9–123.
- Mezgec, M. & Vidali, Z., 2009. Medgeneracijsko sobivanje v društvih slovenske narodne skupnosti v Italiji: dodana vrednost ali problem? V D. Jagodic & Z. Vidali (ur.) *Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 44–64.
- Pertot, S., 2011. Identitetne spremembe med Slovenci v Italiji v družinah učencev šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji. *Razprave in gradivo* 66, 24–43.
- Pertot, S., 2014. Dvajset let med slovenščino in italijanščino. Primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov sporazumevanja in notranjega govora. V S. Pertot & M. Kosic (ur.) *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 13–56.
- Pertot, S., 2014a. Samo tostran zamišljene meje? Družbene predstave o narodnosti in identiteti maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Trstu. V S. Pertot & M. Kosic (ur.) *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 57–83.
- Slovenska kulturno gospodarska zveza, 2003. Programska konferenca Slovencev v Italiji. www.skgz.org/programska-konferenca (5. maja 2015).
- Sedmak, M., 2009. Manjšine in skupinske (etnične) identitete: primerjalna študija slovenske in italijanske manjšine. *Annales* 19, 1, 205–220.
- Segatti, P. & Guglielmi, S., 2008. Sui confini tra maggioranze e minoranze. V P. Segatti (ur.) *Lingua e identità in una regione plurale. Il punto di vista di friuliani, giuliani e sloveni*. Regione autonoma Friuli Venezia Giulia, Libreria Editrice Goriziana, Gorica, 65–80.
- Tropp, L. & Pettigrew, T. F., 2005. Differential Relationships Between Intergroup Contact and Affective and Cognitive Dimensions of Prejudice. *Personality and Social Psychology bulletin* 31, 8, 1145–1158.
- Ule, M., Švab, A., Walther, A. & Litau, J., 2014. *Far from frozen. Creative Strategies of Young People in Disadvantaged Circumstances*. Publications Office of the European Union, Luksemburg.
- Vavti, Š., 2011. Med angažmajem in odhajanjem. Identitetni tipi pri mladih Slovencih in Slovenkah na dvojezičnem avstrijskem Koroškem. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 64, 8–35.
- Vidali, Z., 2009. Poznavanje narodnih manjšin med mladimi pripadniki narodnih večin in njihova stališča do večnarodnostnega družbeno-političnega položaja v deželi Furlaniji Julijski krajini in Slovenski Istri. V D. Jagodic & Z. Vidali (ur.)

Mladina na prehodu. Mladi Tržačani pred izzivi postmoderne družbe, evropskih integracijskih procesov in medkulturnega sobivanja. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst, 88–110.

Vidau, Z., 2014. Prostočasne dejavnosti in medkulturni odnosi mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji. V D. Jagodic, M. Mezgec & Z. Vidau (ur.) *Poročilo o raziskovalnem projektu Profil mladi.* Neobjavljeno gradivo, Slovenski raziskovalni inštitut SLORI, Trst.

Lana Zdravković

Meje identitete

Tekst se, sklicujoč na Étienne Balibarja, posveča kritiki razumevanja države kot nacije (z vsemi njenimi postulati: nacionalizmom, mejami, državljanstvom in z eno dominantno nacionalno (nacionalno-etnično) identiteto in vsemi ostalimi, ki se ji prilagajajo) kot zadnje, najboljše in edine možne oblike formiranja družbe. V situaciji, ko je nacionalna (če že ne etnična) identiteta postala prototip identitete nasploh, diskurz pogosto ostaja ali je zamejen znotraj konceptov nacionalizma in nacije (kjer se koncepte nacionalnega državljanstva, identitete, tradicije, kulture oziroma družbene politike v nacionalnem okviru obravnava kot nevtralne, samoumevne, se jih eksplicitno ne problematizira ali postavlja pod vprašaj oziroma se jih poskuša le izboljšati in narediti bolj delujoče znotraj obstoječih razmerij moči) ali v drugo skrajnost "premagovanja meja nacionalnega" skozi supranacionalne institucije ali transnacionalne postopke, ki so formulirani izključno na osnovi vulgarne izkoriščevalske globalne neoliberalne ekonomije, ekološkega nezavedanja ali internacionaliziranja kulturnih modelov (kot so na primer: urbano nomadstvo, mobilnost, kozmopolitizem). V tekstu izhajam iz tega, da noben od teh načinov ni dober in trdim, sklicujoč se na Jacquesa Rancièra, da resnični proces emancipacije nastaja ne v utrjevanju identitete, temveč ravno na njenih mejah.

Ključne besede: država-nacija, nacionalizem, rasizem, državljanstvo, meje, emancipacija, dezidentifikacija, deklasifikacija.

Borders of Identity

The text, referring to Étienne Balibar critically reflects the notion of the state as the nation-state (with all its postulates: nationalism, borders, citizenship and with one dominant national (national-ethnic) identity and all the others that adapt to it) as the last, the best and the only possible form of the formation of society. In a situation where the national (if not ethnic) identity became the prototype of the identity as such, theoretical discourse is often confused and goes either in blindly defending the concept of nationalism and nation (national citizenship, identity, tradition, culture and social policies in the national context) or in another extreme of "overcoming the borders of the national" through supranational institutions or transnational processes that are formulated exclusively on the basis of the vulgar exploitative global "new market economy", ecological unawareness or internationalization of cultural models. In the text I proceed on the basis that none of these methods is good and I claim, relying on Jacques Rancièra, that the real process of emancipation is generated not in the consolidation of identity but just on its borders.

Keywords: state-nation, nationalism, racism, citizenship, borders, emancipation, disidentification, declassification.

Correspondence address: Lana Zdravković, Mirovni inštitut/Peace Institute, Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: lana.zdravkovic@mirovni-institut.si.

1. Uvod

Danes se zdi, da je država nacija z eno dominantno nacionalno (nacionalno-etnično) identiteto in vsemi ostalimi, ki se ji prilagajajo zadnja, najboljša in edina možna oblika formiranja družbe. Nacionalna (če že ne etnična) identiteta je postala prototip identitete nasploh. V tekstu kritiziram takšno razumevanje, sklicujoč se na Étiennea Balibarja, ki izpostavlja, da smo bolj kot kadar koli prej v položaju, ko moramo nujno razumeti, kaj termini nacija, nacionalen in nacionalizem v okviru splošno sprejetega nacionalnega modela pomenijo za odnos med posameznikom in družbo. V takšni situaciji diskurz pogosto ostaja ali zamejen znotraj konceptov nacionalizma in nacije (kjer se koncepte nacionalnega državljanstva, identitete, tradicije, kulture oziroma družbene politike v nacionalnem okviru obravnava kot nevtralne, samoumevne, se jih eksplicitno ne problematizira ali postavlja pod vprašaj oziroma se jih poskuša le izboljšati in narediti za bolj delujoče znotraj obstoječih razmerij moči) ali gre v drugo skrajnost premagovanja meja nacionalnega skozi supranacionalne institucije ali transnacionalne postopke, ki so formulirani izključno na osnovi vulgarne izkoriščevalske globalne neoliberalne ekonomije, ekološkega nezavedanja ali internacionaliziranja kulturnih modelov (kot so na primer: urbano nomadstvo, mobilnost, kozmopolitizem).¹ V tekstu izhajam iz tega, da noben od teh načinov ni dober in trdim, sklicujoč se na Jacquesa Rancièra, da resnični proces emancipacije nastaja ne v utrjevanju identitete, temveč ravno na njenih mejah. Politični subjekt se pojavi le v razpoki med dvema identitetama – tisti, ki se ji odrekamo, in tisti, ki si jo simbolično nadenemo. Niti ena niti druga pa ni popolnoma naša (Balibar, 1991a).

Zato je, če želimo misliti na radikalno enakost, ki je nujna predpostavka, a tudi posledica resnične politike emancipacije, ključno kritično preizpraševanje tega, kako je država kot nacija zvezana s produkcijo določenega tipa 'človeka', to je načina, 'kako biti človek v svetu', ki ga je treba proučiti na najgloblji ravni: ne na ravni preprostih diskurzov in narativov (velikih mitskih, zgodovinskih in literarnih pripovedi) skupnosti in ne na ravni kolektivnih predstav ali simbolov, temveč na ravni same produkcije individualnosti (Balibar 2004, 388).

2. Ustvarjanje nacije kot zamišljene skupnosti

Že Benedict Anderson je ugotavljal, da se nacionalne skupnosti bistveno razlikujejo od katerih koli drugih zgodovinskih skupnosti – prav to je razlika med 'realno' in 'zamišljeno' skupnostjo: "nacionalizem ni prebujanje narodov in njihove samozavesti: nacionalizem *izumlja* narode, kjer jih ni" (Anderson 1998, 15). Tako lahko zaključimo, da so pod določenimi pogoji le zamišljene skupnosti realne.

Tudi za Erica Hobsbawma (1993) so poskusi definirati nacijo z objektivnimi kriteriji obsojeni na neuspeh, tudi če uporabimo kateri koli od znanih kriterijev:

jezik, etnijo, kulturo, tradicijo, skupno zgodovino, ozemlje, religijo ... to pa zato, ker so tovrstne skupnosti fluidne, vedno se spreminjajo in jih ne moremo dati v stalen univerzalen okvir. Nacije niso trajne, univerzalne, nespremenljive kategorije, ki jih lahko definiramo enkrat za vselej in za vedno. In ker jih ne moremo definirati na objektivni način, te potemtakem obstajajo edino kot predstava in diskurzivni predmet. Povedano z Andersonom: "Čarobnost nacionalizma je ravno v tem, da spreminja slučaj v usodo" (1998, 20).

Za proces, skozi katerega se družbe in ljudstva zgodovinsko ustvarjajo in oblikujejo v sistem držav-nacij, to je za proces "tendenčne nacionalizacije družb in ljudstev, torej kultur, jezikov in genealogij, kar od znotraj vpliva na lastno reprezentacijo in na način osmišljanja lastnih 'identitet'" (Balibar 1991b, 96), uvaja Balibar izraz "konstruiranje fiktivne etničnosti" (ibid.).² Z njim želi pokazati, da je koncept ljudstva razcepljen na dva komplementarna pojma, ki ju je grščina in potem vsa tradicija politične filozofije označevala z *ethnos* (ljudstvo kot imaginarna skupnost pripadnosti in sorodstva) in *démos* (ljudstvo kot političen, emancipacijski projekt, kot kolektiven subjekt reprezentacije, odločanja in pravic). "Fiktivne etničnosti" (Balibar 1991b, 96) so torej nujne za konstituiranje idealne nacije in omogočajo, da se ta lahko vidi v državi. Jasno je, da nobena nacija ne sloni na čisti etnični osnovi sama po sebi, temveč nacionalizirane socialne formacije skozi dolg institucionalizacijski proces etnizirajo populacijo, kar se prikazuje kot spontano dejanje, iz katerega nastaja navidez naravna kohezivna skupnost z lastno identiteto in koreninami, kulturo in interesi, ki presegajo individualne in socialne pogoje in okoliščine.

Za te potrebe rabi država specifično strukturno, objektivno, simbolno nasilje, ki je hkrati institucionalno in spontano, vidno in nevidno, strukturirano in nestrukturirano in ga poznamo pod različnimi imeni: asimilacija, integracija, naturalizacija, adaptacija, talilni lonec ... Z njim želi država izenačiti vse razlike med skupinami, in sicer tako, da se manjšine prilagodijo večini.³ Tako se predpostavlja, da bodo skozi generacije pod vplivom univerzalističnih sil, ki delujejo predvsem v procesu šolanja in preko masovne kulture, kulturne razlike med posameznimi skupinami počasi izgubljale na značaju. Od vseh nacionalnih institucij socializacije je ravno šolski sistem najpomembnejša, saj je proces identifikacije, mehanizem, ki je nujen pri konstrukciji nacionalne hegemonije, najmočnejši. Izobraževalni proces v obliki, v kateri je bil splošno sprejet v modernih nacijah, jasno kaže, kako morajo biti primarne identitete (ne le etnične, temveč tudi razredne, regionalne, lingvistične, religiozne, družinske, seksualne ...), da bi se inkorporirale v sekundarno (nacionalno identiteto), na nek način dekonstruirane ter ponovno rekonstruirane v povsem novem kontekstu. Poleg šole to vlogo uspešno opravlja tudi družina, pa tudi drugi, althusserjanski ideološki in represivni aparati države oziroma tisti skupek državnih instrumentov, ki jih je Foucault poimenoval disciplina (Foucault, 1991 in 2000).

V tem procesu ultimativne normalizacije, to je rekonstrukcije različnih primarnih identitet v eno kolektivno univerzalno nacionalno identiteto, sta zelo pomembna še dva elementa: jezik in rasa. Pogosto delujeta skupaj in sta nujno potrebna, da bi lahko ustvarili nacijo. Že šola proizvaja etničnost kot lingvistično skupnost. Tako nacionalni jezik ni le uradni jezik določene države, temveč tudi podlaga za esencialno razlikovanje med ljudmi, ki se jo prilašča kot pomemben del identitete, posebej skozi idejo o t. i. maternem jeziku, ki implicira notranje poenotenje tistih, ki govorijo isti jezik. Povedano z Andersonom: “/n/ajpomembnejše pri jeziku je njegova zmožnost generiranja zamišljenih skupnosti s tem, ko v bistvu oblikuje specifične solidarnosti” (1998, 148). Tudi simbolično jedro ideje rase – shema genealogije, po kateri se ideja sorodstva med posamezniki prenaša iz generacije v generacijo, tako biološko kot spiritualno – se vpiše v skupnost, znano kot sorodstvo. Produkcija etničnosti je tako “rasijalizacija jezika in verbalizacija rase” (Balibar 1991b, 104).

Država torej v mnogotero identitetno raznolikost vnaša prisilo, to je ‘simbolni red’ (ki je ne le pravni, temveč tudi moralni), in ga – skozi zavedna in nezavedna razmerja, ki se znotraj družine prenašajo iz generacije v generacijo, ter skozi prisile jezika, če ta ni le komunikacijski instrument ali ‘kulturna oblika’, temveč ‘transindividualna vez’, ki proizvaja lastne oblike identifikacije ali kontra-identifikacije – povezuje z državnimi institucijami, ki jih definirajo zlasti pravne norme in avtoritete ‘očetovskega tipa’. Tako se antropološke razlike poenotijo in umestijo v oblastna razmerja in diskurz. Tako dobi ideja nacionalne (re) konstrukcije v različnih okoliščinah normativno vsebino in se kaže kot imperativ. Tako so posamezniki nacionalizirani oziroma socializirani v dominantni obliki nacionalne pripadnosti, to je institucionalizirani kot *homo nationalis* od rojstva do smrti.

Jasno je, da gre pri ustvarjanju nacije in zavesti o nacionalni pripadnosti ter izoblikovanju nacionalne identitete v resnici za prepričljivo iluzijo, ki se ustvarja in vzdržuje skozi nacionalne institucije. Temelji na verovanju, da so generacije, ki so si na določenem teritoriju sledile skozi stoletja, pod skupnim imenovalcem ustvarile nespremenljivo bistvo oziroma substanco in da je bil ta proces razvoja, katerega kulminacija smo, edini mogoč in usoden. Razvoj in usoda sta tako najpomembnejša elementa pri nastajanju iluzije nacionalne enotnosti. Za državo-nacijo je zato najpomembnejše ustvarjanje in skrbno vzdrževanje močnih mitov o nacionalnih izvori, začetkih, nastankih in premikanju, napredovanju iz prednacionalnega stanja v prihodnost. Tako se ustvarja občutek, da je sedanja nacionalna formacija proizvod dolge ‘predzgodovine’, četudi se realno gledano ta ‘predzgodovina’ v svojih bistvenih značilnostih razlikuje od nacionalnega ideala linearnega in usodnega razvoja, saj je zgodovina sestavljena iz množstva različnih dogodkov, ki ne pripadajo *a priori* določeni naciji. Vendar si vsakokratni politični establišment prizadeva prirediti zgodovino in jo prikazati tako, da deluje v prid ‘geneze nacionalne formacije’, saj so ljudje v imenu preteklosti danes prisiljeni

delovati, kakor morda sicer nikdar ne bi. Preteklost je tako še eden pomembnih elementov pri socializaciji posameznikov, pri vzdrževanju skupinske solidarnosti, pri vzpostavljanju ali izzivanju socialne legitimacije oziroma zakonitosti. Potemtakem je preteklost ne samo politični, ampak očitno tudi moralni in sodobni pojav (ibid., 71–86). Oziroma, kot izpostavi Anderson: “Umiranju za revolucijo vzvišenost zagotavlja prepričanje o fundamentalni neomadeževanosti te revolucije” (1998, 161).

Ko se ustoliči v moderni državi z vsemi svojimi atributi: državljanstvom, pripadnostjo, suverenostjo, mejami, identitetnim diktatom, ki ga doseže država s simbolnim nasiljem, postane ljudstvo kolektiv državljanov, in tako *strukturno nacionalističen*. V takšni konstelaciji, v kateri se ljudstvo ‘brez ostanka’ ujema z nacijo (narodom, etnijo, raso, kulturo, tradicijo, jezikom ...), je nacionalistična ideologija na vrhuncu in ni več prostora za emancipacijo, saj jo zamenjajo nacionalizem, rasizem, etnizem. Ko je *ethnos* izhodiščna identifikacija države-nacije, njenega nacionalnega korpusa kot poenotenega telesa, je težko, če ne kar nemogoče, misliti o radikalni enakosti (Pajnik, 2006).

3. Nacionalizem kot bistvo države-nacije

Ko so ljudje skonstruirani kot zedinjene fiktivne etničnosti nasproti družbenem okolju univerzalistične reprezentacije, ki je lastna vsakemu posamezniku, in se tako vse ljudstvo razdeli na različne etnične skupine, ki se potencialno ujemajo s prav toliko nacijami, je nacionalna ideologija na vrhuncu. Ni le strategija določene države za kontrolo populacije, temveč ustvarja tudi zahteve in želje, pobude in potrebe te populacije – postane biopolitika *par excellence*. Ko si država s kombinacijo sile in izobraževanja zagotovi pogoje za fabriciranje javne zavesti (in javnega mnenja), postane nacionalizem, patriotizem, domoljubje religija današnjega časa. Tako nastaja fenomen ‘ljubezni do domovine’ kot eminentno politične ljubezni, ki je osnovna karakteristika ‘zavesti narodnosti’, ta pa je povezana tudi z barvo kože, spolom, rodovnikom in časom ter mestom rojstva – torej z rečmi, na katere posameznik nima vpliva, zato se oblikuje predvsem kot ‘naravna vez’ in nosi avreolo nepristranskosti oziroma prirojenosti (Balibar 1991b, 96 in naprej) Kot preudarno izpostavi tudi Anderson, v moderni kulturi nacionalizma ni simbolov, ki bi bolj fascinirali kot spomeniki padlim borcem in grobnice neznanih junakov – te so prazne, brez realnih ljudi, vseeno pa slavijo dolžnost, čast, domovino – “zamišljeno nacionalno” (1998, 17). V bistvu je nacionalizem želja po poenotenju in racionalizaciji ter spodbuja fetišiziranje nacionalne identitete, ki mora biti zaščitena pred vsako obliko razpršitve in mora ostati enotna.

V okviru tako skonstruiranega družbeno-političnega modela nacionalne države ‘boj proti nacionalizmu’ v resnici ni mogoč, saj je nacionalizem vpisan v bistvo koncepta nacije, ki se realizira v obliki nacionalne države, ki podeljuje

status nacionalne pripadnosti oziroma državljanstva (razen Balibarja, Andersona in Hobsbawna cf. tudi npr. Billig 1995; Smith 1995; Brubaker 2004; Özkirimli 2005). Vprašanje tako ni, ali je nacionalizem inkluziven ali ekskluziven koncept, saj je generična organska ideologija vsake nacionalne države, ki deluje po načelu izključitve, po načelu vidnih ali nevidnih meja, materializiranih v zakonih in predpisih ali skonstruiranih v naših glavah. Izključitev – ali vsaj neenako obravnavanje in omejevanje dostopa do določenih dobrin in pravic glede na državljanstvo določene nacionalne države oziroma pripadnost določeni skupini – je bistvo nacionalne forme. Še več, prav forma nacionalne države ustvarja in vzdržuje neenakosti in razlike, ki jih mora v nacionalnem imenu braniti.

Kot poudari Balibar, nacionalizem temelji na zgodovinskem kolonialnem imperializmu, ki je ustvaril idejo bele superiornosti evropske civilizacije, ki se mora ubraniti pred 'neciviliziranimi divjaki'. Uporabljajoč rasistične argumente o kulturni inferiornosti in neprimernosti ter politični nesposobnosti lokalnega prebivalstva, da vlada samo sebi, so velike imperialne in kolonizatorske sile razvile samoupravičujoče argumente o lastni civilizirajoči vlogi in tako v veliki meri pripomogle k izoblikovanju sodobnega pojma 'supranacionalnega Evropejca' oziroma 'Zahodne identitete' (Balibar, 2007). To civilizacijsko poslanstvo, ki je bilo na začetku izvajano kot kristjanizacija, se izvaja tudi danes in nosi, kot vemo, novo ime – demokratizacija, kar pogosto vključuje politične pritiske in izsiljevanja, ekonomske sankcije, pa tudi vojaške operacije.⁴

Po izkušnji nacizma oz. fašizma je postal rasizem v javnem diskurzu in večini družboslovja, vsaj uradno, nezaželen in obsojanja vreden koncept, vendar to ne pomeni, da je resnično izginil. Balibar ta pojav rasizma brez ras poimenuje neo oziroma metarasizem (1991b, 21). Prva značilnost tega novega, prikritega rasizma je, da je mesto rase oziroma biološke dednosti zavzel pojem etnije, kulture in nepremagljivosti kulturnih razlik. Bistvena generična preokupacija rasizma, obsedenost s čistočo krvi, je spremenjena v obrambo pred mešanjem (višjih in nižjih) kultur. Tako priseljenci niso več nezaželeni, ker pripadajo drugim rasam, temveč ker pripadajo drugim (in predvsem drugačnim) kulturam. Ta kultura v neoliberalnem diskurzu naj na prvi pogled ne bi bila inferiorna, temveč ireduktibilno različna (drugačna od naše), kar dejansko pomeni manjvredna. Tako pojem kulture nastopa kot maska ali evfemizem za raso, rasistični argumenti pa se skrivajo za "antropološko-kulturalističnimi" (ibid., 25) prepričanji, da gre *zgolj* za škodljivost odpravljanja meja in nekompatibilnost življenjskih stilov in tradicij.

Druga značilnost neo oziroma metarasizma je prehod od pojma kolonializma k pojmu imigracije. Medtem ko je bil generativni družbenozgodovinski kontekst klasičnega rasizma kolonialna situacija, je kontekst novega rasizma imigracijska situacija oziroma "funkcioniranje kategorije imigracije kot nadomestka za kategorijo rase in razkrojevalca 'razredne zavesti'" (ibid., 26). Rasizem generično meri na populacije priseljenih delavcev in beguncev, še posebej tistih z

juga in vzhoda, opravičilo zanj pa je nekakšna obrambna reakcija “ogrožene nacionalne identitete in družbene varnosti” (ibid.). Balibar ta pojav specifičnega medsebojnega povezovanja pojmov razreda in rase imenuje tudi “razredni rasizem” (ibid., 204). Klasični mit rase se zaradi estetizacije socialnih odnosov in idealizacije tehnokratskih vrednot ne nanaša več le na nacijo, temveč predvsem na razred, kjer so glavna tarča imigranti – novi “nevarni razredi” (ibid.). V zadnjem času termin imigracija označuje predvsem ljudi, ki prihajajo iz raztrganih, šibkih, nestabilnih držav in nacij oziroma ljudi, katerih nacionalnost v postkolonialnem času ni čista in jasna. Podobno je z besedo priseljenc, ki skoraj zagotovo označuje nekoga, ki prihaja z vzhoda ali juga, vsekakor pa ne z zahoda (ibid.).

Antiimigracijski rasizem poenoti razredni položaj in etnično poreklo, tako je neenakost razredov izenačena z neenakostjo narave. Pojem rase tako postane etniziran in integriran, lahko bi rekli celo normaliziran v nacionalističnem diskurzu. Tako kot sta povezavi med nacionalizmom in rasizmom ter med rasizmom in seksizmom – rasizem, za katerega je nujen falični označevalec, ni vzporeden seksizmu, temveč ga vedno predpostavlja⁵ – konstantni in recipročni, je konstantna in recipročna tudi povezava med razrednim in etničnim rasizmom. Zato lahko, kot izpostavi Balibar, praktični, dejanski humanizem, dosežemo le, če ga zastavimo kot učinkoviti antirasizem.

Obstajajo temeljne zgodovinske, politične in moralne razlike v načinih, na katere posamezne države uveljavljajo svoje mehanizme izključitve: nekatere so pri svojem ravnanju do nedržavljanov – tujcev, migrantov proslincev za azil, pa tudi do vseh drugih in drugačnih – rigidnejše in bolj restriktivne kot druge, ki so popustljivejše in fleksibilnejše, nekatere so v imenu zaščite lastnih interesov in ‘svojega naroda’ univerzalistične, druge diskriminatorne. Te razlike so najbolj vidne v pogojih, ki jih določena država za vstop vanjo in administrativno urejanje bivanja postavi tujim državljanom, zlasti pa se kažejo v načelu, ki ga posamezna država sprejme kot podlago za določanje pravice do vstopa v državljanstvo. V večini držav je to načelo *ius sanguinis* – zakon krvi (v Evropi in večini ostalega sveta), redkeje pa načelo *ius soli* – zakon kraja rojstva (v Severni in Južni Ameriki). Ponekod je to način učinkovite in dolgoročne odstranitve tujcev, drugje pa so tujci integrirani, asimilirani, naturalizirani; ponekod so določene skupnosti preganjane z razglasitvijo za manjšine, drugje za tujce. Nenazadnje, razlikovalna linija med državljani in tujci, nami in njimi, ni vedno in povsod naravno vidna in je zato njena določitev še očitneje politično vprašanje.

A dejstvo je, da nacionalna država ne more obstajati brez nacionalizma. Prav tako se ta ne pojavlja le v ekonomsko šibkih državah, ravno nasprotno, izjemno močan je prav v najbogatejših državah, čeprav je tam bolje zakrit. Problem ni v odprtosti ali zaprtosti neke države, temveč v sestavljeni ekonomiji identitet in strukturnega nasilja, v subtilnih razlikah med oblikami nasilja v kombinaciji s prepričanji, ideali in institucionalnimi normami ter načinu, kako se te forme kristalizirajo na ravni množic.

4. Državljanstvo kot ekskluziven koncept

48

Nacionalna identiteta kot sekundarna, torej potrebuje primarne identitete zato, da se lahko od njih loči, vzpostavi nad njimi in jih v lastne namene legitimira. Deluje po principu fiktivne etničnosti, ki je močan identifikacijski model, v katerem so združene kulturne in rasne (ali domnevno rasne) značilnosti, te pa so vselej fiktivni izdelki, ki temeljijo na reprezentaciji genealogij in religijskih ali jezikovnih podrobnosti in so po naravi ambivalentna konfiguracija, ki kroži med primarnimi in sekundarnimi identitetami – temu razmerju Balibar, sklicujoč se na Gramscija, pravi “hegemonično razmerje” (Balibar 2007, 36). Tako je, če se še naprej sklicujemo na Balibarja, temeljno in morda celo edino pravo politično vprašanje, vprašanje odnosa med identitetami (ne glede na to, ali so individualne ali kolektivne), predvsem med nacionalnimi in državljanskimi identitetami (ibid., 42). To je vprašanje kaj tvori politiko oziroma kako se politika rekonstruira, pravzaprav je to vprašanje obstoja političnega subjekta.

S tem je ključno povezana tudi konceptualizacija državljanstva, ki ga državnacija reducira na članstvo v nacionalni skupnosti, kar samo po sebi generira izključevanje na podlagi delitve med pravimi in nepravimi člani. Takšno izključevanje je normalizirano (vsaj) že od Marshallove triade političnih, civilnih in socialnih pravic, ko je s procesom nacionalizacije koncepta državljanstva izgubljal na svojem političnem potencialu. Država kot nacija s svojimi koncepti naroda, nacionalno identiteto, določeno z etničnimi, zgodovinskimi in kulturnimi predpostavkami ter mejami in suverenostjo ‘požre’ ideje o politični skupnosti (Pajnik, 2014). Vse to spremeni državljanstvo v privilegij, čast, presežek pravic. Takšna koncepcija državljanstva je spodleteli poskus vzpostavitve političnega subjekta.

Izključevanje priseljencev, kot poudari tudi Balibar, je danes v jedru boleznih državljanstva (Balibar 2007, 52). Nacionalizem zahteva specifično stigmatizacijo tujca: državljeni po rojstvu se bodo prepričali, da njihove pravice niso nične, če bodo videli, da so pravice tujcev manjvredne, negotove ali podvržene stalnim izkazovanjem pripadnosti (tem velikokrat pravimo znaki integracije). Tako se nam pred očmi razvija abstrakten komunitarizem, osredotočen na državo in njeno ekskluzivno težnjo, da bi utelešala univerzalno. Omogoča stalno stigmatiziranje tujca kot takega – tujca, ki noče biti neviden in svoje navzočnosti na določenem nacionalnem ozemlju nima golj za koncesijo, ki se mu jo v vsakem trenutku lahko odvzame.

Veliko izenačenje med državljanstvom in nacionalnostjo, ki so ga uvedle moderne države (in zaradi katerega ima ideja suverenosti ljudstva sploh vsebino), deluje v nasprotju s svojim demokratskim pomenom: ne zato, da bi iz nacionalnosti naredili historično formo, v kateri se konstituirata kolektivna svoboda in enakost, ampak zato, da bi iz nje naredili samo bistvo državljanstva, absolutno skupnost, ki jo morajo odsevati vse druge skupnosti (Balibar 2007, 56).

Osnovni problem je v tem, da se ne le nacionalna pripadnost (kot kulturna kategorija), temveč tudi državljanstvo (kot administrativna kategorija) pojavljata kot esenca posameznika, katere vsebina je odvisna od države in časa rojstva; 'napačna' nacionalnost oziroma državljanstvo in potni list pa lahko uničijo marsikatero življenje. Kljub temu, da je vsaka država mešanica različnih narodov, religioznih, kulturnih, lingvističnih političnih in drugih povezav, konec koncev še vedno funkcionira le kot skupnost državljanov.

To vodi v še eno dvoumnost – v razlikovanje med univerzalnimi človekovimi pravicami, kot jih definira transnacionalna *Splošna deklaracija človekovih pravic* (1948) – naslednica slavne *Deklaracije o pravicah človeka in državljana* (1789) – in socialnimi, ekonomskimi, kulturnimi ter političnimi pravicami, kot jih definira posamezna suverena nacionalna država, saj Deklaracija sama po sebi ni zavezujoč dokument. Tako so vse, tudi univerzalne človekove pravice, kot so pravica do šolanja, dela, zdravstvenega in socialnega varstva, političnega izražanja in tako naprej, striktno vezane na nacionalno pripadnost oziroma državljanstvo. Univerzalne človekove pravice – kot je tudi pravica do emigracije in imigracije, to je svobodnega gibanja oziroma dobrega življenja – ki deklarativno veljajo vedno in za vse, so v resnici vedno profilirane skozi partikularno nacionalno pripadnost in zakonodajo. Kot je pokazala Hannah Arendt, je v sferi mednarodnega prava vedno veljalo, da suverenost ni nikjer bolj absolutno izražena kot pri vprašanju migracij, azila, naturalizacij in izgonov (Arendt 2003, 357). Zato je za razumevanje državljanstva bistveno razumevanje odnosa do nedržavljanov (migrantov, beguncev, eksilantov in drugih).

Ker je človeštvo od francoske revolucije naprej zamišljeno v podobi družine narodov, je tudi podoba človeka narod in ne posameznik, zato se nezmožnost uresničevanja univerzalnosti človekovih pravic radikalno razkrije prav v primeru oseb, ki nimajo statusa državljana neke suverene (nacionalne) države oziroma so izgubile podporo in zaščito svojih vlad. Tako se paradoks in problematičnost koncepta razkrije v dejstvu, da se izguba vseh človekovih pravic ujema prav s trenutkom, ko oseba (p)ostane 'le' človeško bitje, brez kakršnih koli drugih političnih in družbenih atributov (ibid., 383). Izguba državljanskih pravic tako pomeni *de facto* izgubo človekovih pravic: "Človekove pravice, predvidoma neodtujljive, so se izkazale za neizvedljive (tudi v državah, katerih ustava je temeljila na njih) kadar koli so se pojavili ljudje, ki več niso bili državljani katere koli suverene države" (ibid., 373). Begunec, migrant oziroma oseba brez državljanstva, ki naj bi bila subjekt človekovih pravic *par excellence* oz. agambenovski *homo sacer* (Agamben 2004), saj so te edine, na katere se še lahko sklicuje, v resnici razkrije radikalno krizo tega pojma. Gre za to, kot izpostavi Arendt, da takšna oseba nima več mesta na svetu, kjer bi lahko bila, saj je izbrisana iz reda politike in s tem iz norme človeštva.

Zato je podoba migranta, begunca, priseljenca, prosilca za delo ali azil oziroma tistih, ki so poimenovani ilegalni migranti ali osebe brez dokumentov/pa-

pirjev, v postkolonialnem in posthegemonem svetu paradigmatika in najbolje ilustrira monstrozne paradokse nove strukture, ki je hkrati antropološka in politična.⁶ Ti ljudje so subjekti človekovih in ne državljskih pravic, vidimo pa, da v določeni nacionalni državi njihove deklarativno priznane človekove pravice ne štejejo veliko. Še več, paradoksalno se jim človekove pravice (skozi državljske pravice) odrejajo ravno v imenu ljudstva, ki je seveda vedno le nacionalno oziroma nacionalizirano ljudstvo. Tako se naravno 'golo življenje' pokaže kot nekompatibilno s pravno-političnim redom nacionalne države: ljudstvo brez države oziroma državljanstva je ljudstvo brez eksistence.

5. Nujna demokratizacija konceptov državljanstva, meja in pripadnosti

Tako se danes soočamo s procesom "rekolonizacije družbenih razmer" (Balibar 2007, 59), ki se je kot posledica ekonomske globalizacije in nove neenakosti tako na globalni kot lokalni (nacionalni) ravni začel že v 80. letih 20. stoletja. Kar zadeva EU, čeprav Maastrichtska pogodba govori o evropskem državljanstvu, ta vključuje samo tiste, ki že imajo državljanstvo ene izmed držav EU.⁷ Vendar v EU že eno ali več generacij legalno živi še več kot 20 milijonov državljanov tretjih držav ter še vsaj deset milijonov nedokumentiranih migrantov.⁸ Ti ljudje, ki so globalno nujni tako za blaginjo kot za kulturo in civilnost Evrope, so drugorazredni državljsani v službi polnopravnih Evropejcev.⁹

Jasno je, da cilj 'politik obvladovanja priseljevanja' oziroma 'upravljanja migracij' ni končanje t. i. ilegalnega zaposlovanja in priseljevanja, pa tudi neilegalne trgovine z delovno silo, ki to zaposlovanje oskrbuje, prav tako neilegalnih razmer, ki zaradi tega nastajajo. Prav nasprotno, prej gre za reproduciranje ilegalizma, ki posredno upravičuje nujnost represivnih ukrepov. Gre za to, da se ilegalizem najprej proizvede, da bi potem postal razlog za obstoj varnostnega aparata, ki povzroča 'sindrom nevarnosti', ki prizadene vso državo. To je eno izmed institucionalnih gonil sedanje produkcije rasizma, apartheida in vzdrževanja stanja, v katerem priseljenec vedno ostane priseljenec. Zato so upori in boji ter zahteve po aktivni politični participaciji, ki jih izvajajo ravno nedržavljsani sami, paradigma življenja emancipacijske politike. To potrjujejo tudi različna gibanja,¹⁰ ki skozi boj za dostop do državljanstva za vse zahtevajo univerzalnost življenja in bivanja ter tako prispevajo k razvoju koncepta aktivnega državljanstva in tudi aktivistične solidarnosti, ki kljub razumljivim nihanjem od mobilizacije do brezupa dolgo-ročno kaže presenetljivo kontinuiteto.

O državljanstvu moramo zato razmišljati ne kot o privilegiranem, pogodbenem, statusnem razmerju, temveč kot o resničnem političnem pojmu – kot delovanju, participaciji v razpravljanju o javnih/skupnih zadevah, kot ga poleg Balibarja in Arendt danes opredeljujejo tudi avtorji: Engin Isin (2009, 2012a, 2012b), Iris Marion Young (1989), Nira Yuval-Davis (2007), Jürgen Habermas

(1994, 2001), Sandro Mezzadra (2004), Mojca Pajnik (2011a, 2014). Vsi omenjeni izpostavljajo, da državljanstvo oziroma državljske pravice ne smejo ostati zaprte v uradni status (kjer država in zakonodajata podeljujeta določene pravice in dolžnosti), ampak morajo ta okvir nujno preseči. Odnos med državljanstvom in državljskimi pravicami ter identiteto ali identitetami ni in ne more biti stalen in enoznačen; vedno je fluiden in prožen.

Državljanstvo bi torej, kot trdi Balibar, morali razumeti kot razširjeno pravico do vstopa in bivanja, to pomeni tudi pravico do dela, izobraževanja, političnega udejstvovanja in tako naprej v kateri koli državi (2007, 66). Smisel njegovega koncepta *droit de cité* oziroma konstitucija državljanstva (*politeia*) je utemeljiti načine pripadnosti na razvoju državljanstva in ne obratno. Koncept

implicira in pripravlja državljanstvo, ne da bi prejudiciral pravne ureditve, pod katerimi se bo institucionaliziral in preoblikoval, da se bo prilagodil zahtevam zahodnega sveta – bodisi preko spreminjanja kriterijev za podeljevanje državljanstva / ... / bodisi prek postopnega širjenja političnih pravic vseh prebivalcev, ne glede na njihovo nacionalnost, in sicer na lokalni ravni, na nacionalni ravni in na ravni skupnosti (Balibar 2007, 66).

To ni, poudarja Balibar, (neo)liberalno načelo svobodne izbire, temveč resnično razširjanje in spoštovanje človekovih pravic. To je resnično revolucionaren koncept, saj implicitno vsebuje idejo, ki relativizira pomen statusa državljanstva, kot ga poznamo danes, in se giblje k zahtevi za dejansko izenačenje pravic vseh prebivalcev, soživečih v določeni državi (skupnosti), ter tako predstavlja bistveno etično zahtevo po radikalni politični enakosti. Takšna desubstancijalizacija državljanstva napeljuje na misel, "da je državljanstvo proces in ne zaključena forma" (ibid., 159). Tako dobiva zahteva po pridobivanju konkretnih pravic na lokalni, nacionalni in postnacionalni ravni, ki nastaja v procesu sodelovanja ljudstva pri opredeljevanju, definiranju in uveljavljanju teh pravic, emancipatorno vsebino in potencial.

Gre za premišljevanje 'aktivnega državljanstva', to je neposredne participacije vseh v javnih zadevah, "brez česar je država le ideološki konstrukt, odrezana od družbe in ujeta v lastno abstraktnost" (ibid., 67). "Kot politični koncept mora državljanstvo vselej temeljiti na vstajah, ki vzpostavljajo 'pravico do pravic' in politike civilnosti. Je vselej v nastajanju" (ibid., 159). Državljanstvo torej ni le status, temveč praksa ali še bolj skupek praks, ki povezuje oba pola, odnos do sebe in odnos do drugih (sodelovanje, priznavanje, solidarnost). Tako je dostop do državljanstva povezan z dostopom do pravic in s tem do dostojanstva, odrekanje državljanstva pa je odrekanje dostojanstva. Tako razumljena koncepcija državljanstva ponuja koncept radikalne demokracije,

ki daleč presega preprosto tematiko 'sprejemanja Tujega' (če sploh ne omenjamo stopenj, ki se začnejo z vključevanjem in integracijo, končajo pa z asimilacijo). Ker

morajo vsi, tudi 'avtohtoni', vsaj simbolično zastaviti svojo pridobljeno, od preteklosti podedovano državljansko identiteto in jo *rekonstruirati v sedanjosti* z vsemi drugimi: s tistimi – ne glede na to, od kod so, kako dolgo so kje in ne glede na 'legitimnost' – ki danes z njimi delijo isto 'usodo' na koščku Zemlje. To ne pomeni, da preteklost ne obstaja več ali da ni več uporabna, pač pa pomeni, da preteklost ni dediščina, da ne prinaša pravice prvorojenega. Da ni 'prvih prebivalcev' državljskega ozemlja (Balibar 2007, 161).

V tem kontekstu je treba razumeti tudi Balibarjev koncept "demokratizacije meja" (ibid., 68), saj so meje danes, bolj kot kadar koli prej, oznake za suverenost – so nedemokratično stanje demokracije, ki deluje predvsem kot varnostna kontrola, socialna segregacija, neenak dostop do sredstev za kvalitetno življenje in celo kot institucionalna distribucija preživetja in smrti ter osnova za institucionalno nasilje. Zahteva po demokratizaciji meja tako pomeni zahtevati svobodno gibanje posameznikov, ki jih države ponavadi obravnavajo kot pasivne objekte samovoljne oblasti. Toda ta zahteva ne pomeni preproste ukinitve oziroma odprave meja, kar bi v večini primerov vsekakor peljalo v ponovno 'vojno vseh proti vsem' v obliki divjaškega tekmovanja med ekonomskimi silami, temveč in predvsem multilateralno, posredovalno kontrolo njihovega delovanja s strani samih prebivalcev; Balibar torej zahteva učinkovito "defetizacijo" (ibid., 133) oziroma "desakralizacijo" (ibid., 137) tako vidnih oziroma fizičnih kot nevidnih oziroma simbolnih meja. Demokratizacija institucije meja za Balibara pomeni "uporabljati jo v prid ljudi in jo podrediti njihovemu kolektivnemu nadzoru" (ibid., 132), saj ni in nikoli ni bilo naravnih meja, na katerih (med ostalim) temelji koncept države-nacije. Demokratizirati mejo pomeni "demokratizirati nekatera nedemokratična stanja same demokracije, ki so vselej med ljudstvom in njegovo teoretično suverenostjo" (ibid., 133). To pomeni poenotiti človekove in državljanske pravice, saj moramo odgovornost in aktivistično delovanje – državljanstvo, vedno znova opredeljevati v dialektiki konfliktov in solidarnosti.

Država-nacija se upira temu, da bi meje odpravili ali jih razširili v neskončnost, saj je ta institucionalno sredstvo za ohranjanje pravil izključevanja. Tukaj vidimo, kako geopolitične meje pravzaprav predstavljajo meje identitete, se pravi "subjektivne, kulturne, ali 'ideološke' meje. Potemtakem gre preprosto za drugo plat tega, čemur drugod pravimo multikulturalna družba postkolonialne in postnacionalne dobe" (ibid., 48). To pomeni predvsem prizadevanje za transnacionalistične politike državljanstva proti nacionalističnim. Potrebujemo "ne nadnacionalni, temveč zunajnacionalni zorni kot, 'oddaljen pogled' – ki pa je vendarle znotraj zgodovinskega gibanja – s pomočjo katerega lahko presežemo zrcalne igre z nacionalizmom" (Balibar 2004, 380).

Balibar takšno zahtevo poimenuje tudi "kozmpolitizacija človekovih pravic" (Balibar 2007, 137), kjer sta državljanstvo in družba medsebojno povezana v popolnoma novem kontekstu. Utemeljevanje ekskluzivne pravice do življenja na določenem teritoriju s številom generacij, ki so tu živele pred tem oziroma

na načelu prvotne naselitve, se zdi precej primitivna rešitev. Zato Balibar govori o "državljanstvu meja" (ibid.). Državljanstvo bo postalo bolj demokratično, "socialno" (ibid.), kot pravi ali pa bo dolgoročno postalo nemogoče. Oziroma: "Mogoče ni demokracije brez države, vendar je ne more biti tudi, če so ljudje samo emanacija države, kolektivno ime, ki ga država daje svojim subjektom" (ibid.). Tako moramo o vprašanju ljudstva in državljanstvu premišljevati glede na glavni problem meje, saj se tam jasno pokažejo politično-ekonomski cilji moči in simbolni cilji v kolektivnem imaginariju: razmerja moči in materialni interesi na eni in identitetne reprezentacije na drugi strani.

6. Politični subjekt nastaja na mejah identitete

Samoumevnost (nacionalne) identitete je torej iluzija, saj je sleherna identiteta kot taka transindividualna, v psihoanalitičnem diskurzu 'transreferenčna', kar pomeni, da ni vnaprej določenih modelov kolektivne identitete. "Sleherna identiteta je individualna. Sleherna individualnost pa je več kot individualna, in še nekaj: neposredno je transindividualna, sestavljena iz predstav 'nas' ali iz odnosa med nami in drugimi, te predstave pa so vpletene v družbena razmerja, v vsakdanje dejavnosti, tako javne kakor zasebne" (Balibar 2004, 388). Sleherni/a posameznik/ca mora vedno skonstruirati lastno identiteto, vendar to lahko stori le če sprejme ali zavrne vloge, ki mu/ji jih nalagajo v okviru transreferenčnih razmerij, ki se jim mora prilagoditi tako, da izvaja pozitivne ali negativne identifikacije, ki iz njih izhajajo. Posamezniki/ce so vedno že implicirani v množstvo različnih praks – vsakdo ima v sebi množstvo različnih in celo nasprotujočih si identitet, nastajajočih od rojstva. Torej,

ni dane identitete, obstaja zgolj identifikacija, se pravi vselej neenak proces, tvegane konstrukcije, ki zahtevajo bolj ali manj močne simbolne garancije. Identifikacijo namreč dobimo od drugih in je vselej še naprej odvisna od drugih. /.../ Pogoj za ta identitetni krog in njegov element pa so zgodovinske institucije (ne le uradne, gospostvene institucije, temveč tudi revolucionarne institucije /.../ (Balibar 204, 389).

Nikoli torej nismo "eden", temveč smo vedno nosilci večih različnih, pogosto celo nasprotujočih si identitet, smo torej "več v enem" (Balibar 2007, 37).

Torej, kot poudari Balibar, "ni identitete, ki bi bila identična sama sebi, sleherna identiteta je pravzaprav dvoumna" (Balibar 2004, 378). Ko se povežeta "identiteta" in "pravo", nastane podoba klasičnega subjekta. Ta subjekt pa je vedno dvoumen in razpet med dvema nasprotnima procesoma: podrejanju ali subjektivaciji in subjektivaciji ali emancipaciji.

Kot izjemno izpostavi Jacques Rancière resnično politično subjektivacijo oziroma emancipacije, ki ne nastajajo v procesu identifikacije in utrditve lastne (nacionalne) identitete, temveč ravno nasprotno v procesu simboličnega rela-

tiviziranja te. "Proces subjektivacije je tako proces dezidentifikacije ali deklasifikacije. Vse prej kot za konstruiranje identitete ali identifikacije gre za križanje identitet, ki se nanašajo na križanje imen ki povezujejo oznake skupin in razredov z imeni neskupin in nerazredov, obstoječe z neobstoječim oziroma s še neobstoječim" (Rancière 1995, 67).¹¹

To je vedno nemogoča identifikacija. Identifikacija, ki s strani tistih, ki jo izrekajo, ne more biti dejansko utelešena. Obenem ne gre za to, da prenehamo biti to, kar smo. Gre za to, da se distanciramo od označevalcev, ki se na nas prilepijo oziroma ki so nam prilepljeni. Tako se lahko zavemo enakosti kogar koli s komer koli. Tako se politični subjekt pojavi v razpoki med dvema identitetama – tisti, ki se ji odrekamo, in tisti, ki si jo simbolično nadenemo. Niti ena niti druga pa ni popolnoma naša.

Tukaj ne gre le za to, da neka skupina ljudi solidarnostno vzklika: 'Vsi mi smo istospolni!' ali 'Vsi mi smo ilegalni migranti!' ali 'Vsi mi smo črnci!', da se torej kot pripadniki večinskega, normaliziranega prebivalstva simbolično dezidentificira in se identificira s predstavniki manjšinskih, marginaliziranih skupin, izključenih iz norme. Gre tudi za nasproten proces, in sicer za to, da se ustvari prostor za dezidentifikacijo tistih marginaliziranih, ki so marginalizirani ravno zato, ker jim je vsiljena določena identifikacija. Eden najpomembnejših generatorjev neenakosti je ravno identitetni fundamentalizem, ki ljudi in skupine klasificira glede na vsiljeno identiteto in jim iz nje ne dovoli izstopiti. Problem genocida v Bosni in Hercegovini ali v Ruandi¹², ali problem "administrativnega genocida"¹³ v Sloveniji (primer izbrisanih prebivalcev Republike Slovenije), je bil ravno ta, da se Bosanci in Tutsiji oziroma izbrisani niso mogli odlepiti od vsiljene identitete, v katero so bili kot ljudje potisnjeni in v skladu z njo tudi obravnavani.

Kot ultimativni proces politične subjektivacije je emancipacija torej proces doseganja enakosti skozi identifikacijo politike s sebstvom skupnosti, saj emancipacija ne more potekati le v imenu določenih družbenih skupin, temveč mora biti vedno izven, pod in nad njimi. Politika emancipacije je tako "politika sebe kot drugega" (Rancière 1995, 65), je verifikacija enakosti katerega koli govorečega bitja s katerim koli drugim govorečim bitjem. Vedno se zgodi v imenu kategorije, ki ji je odtujen princip ali posledice te enakosti: delavci, ženske, črnci, migranti, istospolni, izbrisani ..., oz. "nevšteti", "delež brez deleža" (ibid.), vendar hkrati vedno deluje univerzalno. Enakost tako ni vrednota, na katero se nekdo sklicuje, to je univerzalno kot univerzalno politike, ki mora biti v vsakem trenutku predpostavljeno, potrjeno in demonstrirano. Emancipacija je tako proces subjektivacije *par excellence*, kot procesa formiranja enega, ki ni v relaciji samo do sebstva, temveč je v relaciji sebstva do drugih. Vsaka subjektivacija je tako "iztrganje naravnosti mesta, konstrukcija prostora za subjekt, kjer je lahko všteti kdor koli, ker je to prostor za štetje nevštetih, za vzpostavitev razmerja med imeti delež in ne imeti deleža" (Rancière 2005, 51). Kot politična subjektivacija je emancipacija heterologija, logika drugega.

Politična subjektivacija tako na novo razdeli izkustveno polje, in tako kljubuje dominantnemu redu države, ki ga Rancière poimenuje policija (ibid.), ki ima tendenco, da vsakomur podeljuje njegovo (nacionalno) identiteto, njegovo mesto v svetu in njegov delež v družbi. Policiji gre vedno za 'prava' imena, za poimenovanja, ki ljudi fiksirajo na določena mesta, jih definirajo, klasificirajo in nenazadnje normalizirajo. Politiki pa gre ravno nasprotno za napačna imena, za poimenovanja, ki artikulirajo razpoko in povezavo z napačnim' Politiki nikoli ni mar za dialog ali konsenz, je javni polemični prostor izražanja krivice in demonstracije enakosti. Logika subjektivacije zato vedno zahteva nemožno identifikacijo, saj je proces enakosti proces razlik in nepoštenja, ki jih tako kot konsenz in koncept človekovih pravic zahteva policijska logika. Proces enakosti je tako proces biti skupaj, kolikor smo vmes – med imeni, identitetami, nacijami in kulturami. Vsaka konstrukcija identitete, kot izpostavi Rancière, nastaja v prvi vrsti iz strahu do drugega, v resnici strahu do ničesar, ki najde v telesu drugega svoj objekt. In polemična kultura emancipacije, heterologno sprejemanje drugega skozi proces subjektivacije, je ravno način civiliziranja tega strahu (Rancière 1995, 70).

Opombe

- ¹ To niso le odkrito nacionalistične, temveč tudi liberalne teoretizacije, ki izhajajo iz sodobnega koncepta demokracije ter v tem kontekstu zagovarjanja procesov (EU) integracije, multikulturalnosti, človekovih pravic, ki jih poleg Balibarja dosledno in radikalno kritizirajo še nekateri drugi sodobni politični filozofi, npr. Jacques Rancière (cf. npr. Rancière, J., 2004. *Who is the Subject of the Rights of Man?*. *South Atlantic Quarterly* CIII/2-3, Duke University Press, Durham, 297–310; Rancière, J., 2006. *Hatred of Democracy*, Verso, London) in Alain Badiou (cf. npr. Badiou, A., 1996. *Etika: Razprava o zavesti o Zlu*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana; Badiou, A., 2005. *Metapolitics*, Verso, London; Badiou, A., 2006. *Pogoji*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana; Badiou, A., 2008. *Ime česa je Sarkozy?*, Založba Sophia, Ljubljana), ter tudi nekateri anarhistični misleci, kot npr. David Graeber (cf. npr. Graeber, D., 2013. *Fragmenti anarhistične antropologije*, Založba *cf., Ljubljana), Howard Zinn, Colin Ward, Hakim Bey (cf. npr. Vodovnik, Ž. (ur.), 2011. *Antologija anarhizma* 3. Založba Krtina, Ljubljana).
- ² Sicer je bil Fredrik Barth (1995) prvi, ki je etnijo konceptualiziral kot mejo – dal je poudarek na generativnih in procesualnih aspektih etničnih skupin, ki jih premišljuje z gledišča pripisovanj kategorij 'mi' in 'oni' – to pomeni, da se etnična pripadnost lahko definira le v odnosu na eno demarkacijsko črto med člani in nečlani. Zato etničnost lahko dojamemo le na meji 'nas' v stiku, soočenju ali kontrastu z 'njimi'. Etnično je oblika družbene organizacije, temelječe na kategorialnem atribuiranju, s katerim se ljudje razvrščajo glede na svoje predpostavljeno poreklo, oblika, ki je v družbeni interakciji potrjena s socialno diferencirajočimi kulturnimi znaki. To pa nikakor ne pomeni, da razlike med različnimi etničnimi skupinami nastajajo zato, ker med njimi ne bi bilo komunikacije in mešanja, temveč ravno zaradi tega. Razlike obstajajo in se celo krepijo ravno zaradi medetničnega mešanja in medsebojne odvisnosti posameznih skupin. Meje so stalne in prisotne, čeprav so prožne ter jih posamezniki kdaj pa kdaj za krajši ali daljši čas prečkajo. Za etnično identiteto kot kolektivno je karakteristično tudi stalno poudarjanje te, to je popolnoma etnično profiliranje vsakovrstne identifikacije in nujno sklicevanje na kolektivnost – individuuum tukaj nastopa vedno in brezpogojno kot del skupine, ki utemeljuje in podpira njegove attribute in ne kot samostojni posameznik.

- ³ Kot izpostavi Slavoj Žižek (tudi sklicujoč se na Balibarja) je strukturno nasilje eden ključnih elementov vzpostavitve sodobne (nacionalne) države; to je legalizirano in normalizirano, ob tem se vztrajno skriva za subjektivnim nasiljem, ki je preganjano in kriminalizirano. A subjektivno nasilje je dejansko vselej odgovor na sistemsko nasilje države oziroma: “[...] subjektivno nasilje je zgolj najvidnejši vrh trikotnika, ki vključuje simbolno nasilje – nasilje, ki je utelešeno v jeziku, ki tvori našo 'hišo biti', kot se je izrazil Heidegger – in sistemsko nasilje – pogosto katastrofične posledice 'gladkega' delovanja naših ekonomskih in političnih sistemov” (Žižek 2007, 7). Subjektivno nasilje nam je običajno predstavljeno kot nek izbruh, eksces, odklon od normalnega stanja, vendar je ravno državno, objektivno nasilje tisto, ki nevidno vzdržuje to normalno stanje. V resnici naredi šele subjektivno nasilje objektivno nasilje za vidno in ga razkrije v vsej svoji brutalnosti.
- ⁴ Za bolj poglobljeno analizo nasilnih dejanj, ki jih za svoj obstoj izvaja liberalna levica v imenu demokracije cf. Žižek (2004).
- ⁵ Za Wallersteina gre za opozicijo med rasizmom in seksizmom na eni in univerzalizmom na drugi strani, gre torej za antiuniverzalizem. “Vsem zvenijo domače razvrščanja v modernem svetovnem sistemu, razširjena po vsem svetu: moški pred ženskami, beli pred temnopoltimi, odrasli pred otroki (ali starimi), izobraženi pred manj izobraženimi, heteroseksualni pred lezbijkami ali geji, buržuji in strokovnjaki pred delavci, urbana bivališča pred podeželskimi. Etnične razvrstitve so bolj lokalne, a v vsaki državi obstaja dominantna etnija in šele za njo so vse druge. Verska razvrščanja so po svetu različna, na vsakem območju pa vsakdo zase dobro ve, kaj je. Nacionalizem pogosto povezuje obe strani navedenih antinomij v zlite kategorije. Tako bi, na primer, lahko govorili o normi, da je odrasel, bel, heteroseksualen moški določene etnične in verske pripadnosti edini 'pravi' predstavnik svoje nacije” (Wallerstein 2006, 54).
- ⁶ V Sloveniji so to na primer izbrisani prebivalci, ki so skoraj dvajset let živeli brez kakršnih koli uradnih zaznamkov, o čem sem pisala drugje (Zdravković 2009 in Zdravković 2010).
- ⁷ 9. člen Pogodbe o Evropski uniji, Uradni list Evropske unije, 9. 5. 2008 (cf. Prečiščena različica pogodbe o Evropski uniji: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:SL:PDF>)
- ⁸ Eurostat poročilo iz leta 2014, Migration and migrant population statistics: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.
- ⁹ Položaj migrantov predstavlja privilegirano točko opazovanja, ki omogoča raziskovanje težnje po selektivni razčlenitvi tipologij državljanstva, izpostavlja tudi Mezzadra (Mezzadra 2004 in Mezzadra 2008), ki ugotavlja, da gre za resnično vojno z ogromnim številom žrtev. Po podatkih organizacije *Fortress Europe* je v poskusih prečkanja mej Evrope od leta 1988 do danes umrlo najmanj 20.000 ljudi (največ iz Afrike in Azije): nekateri so utonili v Sredozemskem morju, drugi so se zadušili, zmrznili ali umrli od lakote in dehidracije, skriti v tovornih vozilih, spet tretje so umorile mejne policije. T. i. ilegalni migranti iz t. i. tretjih držav pa so, tudi če jim vendarle uspe priti v Evropo, podvrženi posebnemu režimu omejevanja osebne svobode, ne da bi storili kakršnih koli zločin; zaprti so v centrih za tujce, ki se ponavadi ne razlikujejo preveč od navadnih zaporov. Osnovna naloga teh institucij je odstranjevanje ljudi iz države, v katero so prišli, in v večini primerov vračanje v njihove t. i. matične države. Takšna politika radikalne separacije ne bo pripomogla k poenotenju Evrope in 'evropskega ljudstva', saj temelji na izključujočem konceptu nacionalne države in državljanstva ter postkolonialnem konceptu večvrednosti 'zahodnih civilizacij'. Gre za sistematično in učinkovito konstitucijo inferiorizirane populacije, ki je permanentno prisiljena živeti na meji, ne povsem znotraj in ne povsem zunaj.
- ¹⁰ Gibanja so se tej temi začela bolj posvečati in se še bolj povezovati ob globalnih demonstracijah proti vladavini kapitalističnih elit in utrdbam finančnega kapitala (Mednarodnemu denarnemu skladu, Svetovni banki, Svetovni trgovinski organizaciji) v Seattlu leta 1999. To so predvsem gibanja *Global project* (www.globalproject.info) in *Ya basta!* (www.yabasta.it) v Italiji, *No one is illegal* v različnih državah; mreža je začela delovati v Kölnu v Nemčiji pod imenom *Kein Mensch ist illegal* (www.kmii-koeln.de/?language=en) in se razširila tudi drugje: v Veliko Britanijo (

noii.org.uk), na Švedsko (www.ingenillegal.org/no-one-illegal-world-without-borders) tudi v Kanado (www.nooneillegal.org), *Sans-papier* v Franciji (www.noborder.org/without/france.html#one), transnacionalna No border Network (www.noborder.org/index.php.html), Dostje! in kasneje Svet za vsakogar ter Nevidni delavci sveta (*Invisible Workers of the World – IWW*) v Sloveniji, kjer se je ta tema odpirala tudi v kontekstu izbrisa znotraj Civilne iniciative izbrisanih aktivistov (<http://www.njnetwork.org/>).

- ¹¹ Rancièrovo izvorno, radikalno, filozofsko konceptualizacijo identitete je treba brati v kontekstu obstoječe tradicije konstruktivistične, poststrukturalistične ali postmodernistične kritične misli, ki koncept identitete postavi pod vprašaj (cf. npr. Foucault 2011; Butler 2001; Hall 1996), zato da bi ga redefinirala v novem kontekstu onkraj univerzalizacij in esencializacij. Tukaj ne gre za preprosto zavračanje koncepta identitete. Nenazadnje je, kot izpostavi Pajnik (2011b) ta koncept igral pomembno vlogo v mobilizaciji družbenih gibanj v 60-ih, 70-ih in 80-ih letih prejšnjega stoletja, ki so odpirali pomembna vprašanja emancipacije oz. enakosti (v primerurazličnih strukturno zatiranih družbenih skupin: črnecv, žensk, migrantov ...). Obenem, ni nič novega trditi, da je koncept identitete 'v krizi' (Erikson 1968). A pri Rancièru gre za radikalno redefinicijo razumevanja koncepta identitete, ki za svoj zastavek ima radikalno enakost med ljudmi to je kogar koli s komer koli.
- ¹² Kaj imajo skupnega genocidni poboji v Srebrenici, izbris stalnih prebivalcev Slovenije in ruandski genocid je v razpravi o 'posttotalitarnih zagatah našega časa' analizirala Vlasta Jalušič (cf. 2009).
- ¹³ Tako je izbris poimenovala Neva Miklavčič Predan, predsednica Helsinškega monitorja Slovenije, prve nevladne organizacije, ki se je aktivno ukvarjala s problemom izbrisa, ki je leta 2002 zaradi izbrisa podala ovadbo zoper Igorja Bavčarja, ministra za notranje zadeve v času izbrisa, Rada Bohinca, tedanjega ministra za notranje zadeve in Marka Pogorevca, tedanjega direktorja generalne policijske uprave. O izbrisu je bilo napisano nekaj pomembnih študij: cf. Dedić, J., Jalušič, V. in Zorn, J., 2003. *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Mirovni inštitut, Ljubljana; Beznec, B. (ur.) 2007. *Zgodba nekega izbrisa*, *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XXXVI/228, Študentska založba, Ljubljana; Kogovšek, N., Zorn, J., Pistotnik, S., Lipovec Čebrov, U., Bajt, V., Petković, B. in Zdravković, L. (ur.), 2010. *Brazgotine izbrisa*. Mirovni inštitut, Ljubljana; Lipovec Čebrov, U. in Zorn, U. (ur.), 2011. *Zgodbe izbrisanih prebivalcev*. Sanje, Ljubljana; Kogovšek Šalomon, N., 2012. *Izbris in (ne)ustavna demokracija*. GV založba, Ljubljana.

Literatura in viri

- Agamben, G., 2004. *Homo Sacer. Suverena oblast in golo življenje*. Koda, Študentska založba, Ljubljana.
- Anderson, B., 1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Studia humanitatis, Ljubljana.
- Arendt, H., 2003. *Izvori totalitarizma*. Claritas, Študentska založba, Ljubljana.
- Balibar, É., 1991a. Citizen Subject. V J. L. Nancy (ur.) *Who Comes After the Subject?*. Routledge, New York, London, 33–57.
- Balibar, É., in Wallerstein, I., 1991b. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Verso, London.
- Balibar, É., 2004. *Strah pred množicami: Politika in filozofija pred Marxom in po njem*. Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Balibar, É., 2007. *Mi, državljani Evrope?: meje, država, ljudstvo*. Založba Sophia, Ljubljana.

- Barth, F., 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Little Brown, New York.
- Billig, M., 1995. *Banal Nationalism*. Sage Publications.
- Brubaker, R., 2004. *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press.
- Butler, J., 2001. *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. ŠKUC, Ljubljana.
- Foucault, M., 1991. *Vednost-oblast-subjekt*. Krtina, Ljubljana.
- Foucault, M., 2000. *Zgodovina seksualnosti 1, Volja do znanja*. ŠKUC, Ljubljana.
- Foucault, M., 2011. *Arheologija vednosti*, *Studia humanitatis*, Ljubljana.
- Hall, S., 1996. Who Needs "Identity"? *Questions of Cultural Identities* (eds. Stuart Hall and Paul du Gay). Sage, London, 1–17.
- Habermas, J., 1994. Citizenship and National identity. V B. Van Steenbergem (ur.). *The Condition of Citizenship*, Sage, London, 20–35.
- Habermas, J., 2001. *The Postnational Constellation: Political Essays*, The MIT Press, Cambridge.
- Hobsbawm, E. J., 1993. *Nations and nationalism since 1780: programme, myth, reality*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Inis, E. F., 2009. Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity* 29, 367–388.
- Inis, E. F., 2012a. Citizenship after orientalism: an unfinished project. *Citizenship Studies* 16/5–6, 563–572.
- Inis, E. F., 2012b. Citizens without nations. *Environment and Planning. Society and Space* 30/1, 450–467.
- Jalušič, V., 2009. *Zlo nemišljenja*. Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Mezzadra, S., 2004. Državljanstvo v gibanju. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXXII/217–218, 59–66.
- Mezzadra, S., 2008. Border as Method, or the Multiplication of Labor, *European Institute for Progressive Cultural Policies*, <http://eipcp.net/transversal/0608/mezza-draneilson/en> (15. maj 2015).
- Özkirimli, U., 2005. *Contemporary Debates on Nationalism. A Critical Engagement*. Macmillan, Basingstoke.
- Pajnik, M., 2006. Transnacionalno državljanstvo: premagovanje neokolonialnih politik. *Časopis za kritiko znanosti in novo antropologijo* 226, 29–40.
- Pajnik, M., 2011a. Marshall in državljanstvo: (ne)moč neke teorije. *Časopis za kritiko znanosti in novo antropologijo* 246, 163–175.
- Pajnik, M., 2011b. Narrating belonging in the post-Yugoslav context. *Dve domovini* 34, 111–125.
- Pajnik, M., 2014. Kontroverze državljanstva in nastavki za opredelitev digitalnega državljanstva. *Teorija in praksa* 51/6, 1185–1203
- Rancière, J., 1995. Politics, Identification and Subjectivization. V J. Rajhman (ur.). *Identity in Question*. Routledge, New York, London, 63–73.

- Rancière, J., 2005. *Nerazumevanje*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Smith, A. D., 1995. *Nations and Nationalism in a Global Era*. Polity Press, Cambridge.
- Wallerstein, I., 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Založba *cf., Ljubljana.
- Young, M. I., 1989. Polity and Group Difference: A Critique of the ideal of universal citizenship. *Ethics* 99/2, 250–274.
- Yuval Davis, N., 2007. Intersectionality, citizenship and contemporary politics of belonging. *Critical review of international social and political philosophy* 10/4, 561–574.
- Zdravković, L., 2009. Paradoks koncepta človekovih pravic in boj zoper odrekanja državljanstva kot življenjske emancipacijske politike: primer Izbrisanih prebivalcev Slovenije. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXXVII/235/236, 289–294.
- Zdravković, L., 2010. Boj proti odrekanju državljanstva kot paradigma emancipacijske politike. V N. Kogovšek-Šalamon (ur.). *Brazgotine izbrisa: prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 251–269.
- Žižek, S., 2004. *Paralaksa: za politični suspenz etičnega*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana.
- Žižek, S., 2007. *Nasilje*. Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana.

Miran Komac

Poselitveni prostor avtohtonih narodnih manjšin

V prispevku avtor analizira raziskovalno vprašanje, ki se glasi: kako se v slovenskem modelu (paradigmi) varstva narodnih manjšin uresničuje zamisel o pripadnikih narodnih manjšin kot soustvarjalcih in solastnikih identitete prostora? Raziskovalno vprašanje avtor preverja ob iskanju odgovorov na dve podvprašanji: 1) kako je poselitveni prostor narodnih manjšin vključen v statute občin? in 2) kako se kažejo markerji narodne pestrosti v vsakdanjem življenju? Avtor analizira tri pomembne markerje: status jezika narodnih manjšin, raba jezika narodnih manjšin v javnosti in pravico do rabe narodnih simbolov. Pravna zasnova modela govori v prid trditvi, da sta narodni manjšini pomemben segment prostora, na katerem bivata. Toda, ko dogajanje na narodno mešanem ozemlju opazujemo skozi pogled pripadnikov narodnih manjšin, se pokaže povsem drugačna slika, ki govori o izrinjanju pripadnikov narodnih manjšin iz lastništva nad kulturno dediščino narodno mešanih območij. Večkulturnost ostaja v slovenskem okolju še vedno bolj na ravni teoretske zasnove kot na ravni vsakodnevnih praks.

Ključne besede: narodno mešano ozemlje, raba jezika, narodni simboli, toponomastika.

The Settlement Territory of Autochthonous Ethnic Minorities

The research question addressed by the author in this paper is: How is the idea of members of ethnic minorities as co-creators and co-owners of spatial identity implemented in the Slovenian model (paradigm) of ethnic minority protection? The author verifies the above by trying to answer the following two sub-questions: 1) how is the settlement territory of ethnic minorities integrated in municipal statutes? And 2) what are the markers of ethnic diversity in everyday life? The author examines three relevant markers: the status of the language of ethnic minorities, the use of their language in public, and the right to use their national symbols. The legal concept underlying the above model confirms the assertion that the two ethnic minorities represent an important segment of the territory on which they reside. Yet, seeing the situation in an ethnically mixed area through the eyes of the members of ethnic minorities, a different picture comes to light, revealing that members of ethnic minorities are excluded from ownership of the cultural heritage of ethnically mixed areas. In Slovenia, multiculturalism is thus still rather a theoretical concept than everyday practice.

Keywords: ethnically mixed area, use of language, national symbols, toponymy.

Correspondence address: Miran Komac, Inštitut za narodnostna vprašanja/Institute for Ethnic Studies, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: miran.komac@inv.si.

1. Uvod

Naloga države Slovenije je ohranjanje, uveljavljanje in razvoj slovenskega naroda v vsej njegovi državni večplastnosti (matični narod, slovenske manjšine v sosednjih državah, zdomci in izseljenci). O Neslovencih je v osamosvojitvenih dokumentih mogoče najti le omejene zapise. V izjavi o dobrih namenih s 6. decembra 1990 je zapisano takole:

[...] S plebiscitno izraženo voljo slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti ter vseh drugih volilcev v Republiki Sloveniji, naj Slovenija končno in dejansko postane suverena, demokratična, pravna in socialna država. Temeljila naj bi na delu in podjetništvu, na socialni pravičnosti in varnosti za vse, na ekološki odgovornosti ter na najboljših slovenskih in evropskih tradicijah. V tem smislu bo razvijala politično parlamentarno demokracijo in na ravni sodobnih spoznanj varovala človekove in državljanske svoboščine in pravice, ustvarjala lasten gospodarski sistem, vodila svojo ekonomsko politiko in samostojno razpolagala z ustvarjenim dohodkom. To bo pomagalo k boljšemu in učinkovitejšemu reševanju nakopičenih problemov ter doseganju nove blaginje.

Slovenska država zagotavlja italijanski in madžarski narodnosti tudi v samostojni Republiki Sloveniji vse pravice, kot so določene z ustavo in zakoni ter mednarodnimi akti, ki jih je sklenila in jih priznava SFRJ. Prav tako zagotavlja vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da lahko pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo. (Izjava o dobrih namenih 1990).

Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (25. junij 1991) pravi:

Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije skladno z ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb. (Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije 1991).

Deklaracija ob neodvisnosti (25. junij 1991) pa takole:

[...] Republika Slovenija je pravna in socialna država z zmogljivostmi okolja, prilagojenim tržnim gospodarstvom, v kateri bodo spoštovane človekove pravice in državljanske svoboščine, posebne pravice avtohtonih narodnih skupnosti Italijanov in Madžarov v Republiki Sloveniji, evropski dosežki industrijske demokracije, predvsem pa socialno-ekonomske pravice, pravice zaposlenih do soodločanja in sindikalna

svoboda, nedotakljivosti lastnine ter svoboda delovanja gibanj in ustanov civilne družbe; v kateri bosta zagotovljeni večstrankarska parlamentarna demokracija in lokalna oziroma regionalna samouprava; v kateri politično ali drugačno prepričanje nikoli ne bo podlaga za kakršnokoli neenakopravnost ali razlikovanje; ki bo zavezana miru in nenasilnemu razreševanju vseh spornih vprašanj glede notranjih in zunanjih zadev ter enakopravnemu sodelovanju vseh narodov in državljanov v Evropi svobodnih in enakopravnih ljudi, regij, narodov in držav. (Deklaracija ob neodvisnosti 1991).

Slovenski model varstva narodnih manjšin temelji na izbranem številu narodnih manjšin. Ustava Republike Slovenije govori o italijanski in madžarski narodni skupnosti. Ustava omenja tudi romsko narodno manjšino, ki pa v tem prispevku ne bo predmet našega zanimanja (o tem več v Komac 2015; Pirc 2013; Zupancič 2014). Prav tako se bomo izognili obravnavi uskoških populacij, ki so predmet obravnave v drugih delih (Komac in drugi 2014).

Italijanski in madžarski manjšini je slovenska država namenila še pridevnik avtohtone. Subjekt varstva sta narodni manjšini kot objektivno obstoječi socialni organizaciji. Posameznik, pripadnik teh organizacij sam izbira, ali se bo in kdaj se bo poslužil pravic iz naslova posebnih (kompenzacijskih) pravic.

Uresničevanje sklopa posebnih narodno manjšinskih pravic je omejeno na območja, na katerih pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti dolgotrajno živijo. V slovenskem modelu se območja tradicionalne poselitve imenujejo narodno(stno) mešana ozemlja.

Varstvo avtohtonih narodnih skupnosti je teritorialno zamejeno; vezano je na območja, kjer pripadniki italijanske in madžarske narodne manjšine dolgotrajno in kontinuirano živijo že stoletja. Niso jih uspele odgnati ne vojne vihre, ne etnično čiščenje, ne epidemije. Kot dolgotrajni, stalni prebivalci ozemlja so morali v zakladnico nacionalnega izročila prispevati izjemno dediščino.

V prispevku bomo analizirali raziskovalno vprašanje, ki se glasi: kako se v slovenskem modelu (paradigmi) varstva narodnih manjšin uresničuje zamisel o pripadnikih narodnih manjšin kot soustvarjalcih identitete prostora?

Raziskovalno vprašanje bomo preverjali ob iskanju odgovorov na sledeča vprašanja:

1. kako je poselitveni prostor narodnih manjšin vključen v statute občin?
2. kako se uresničujejo markerji narodne pestrosti v vsakdanjem življenju?
Za potrebe pričujočega besedila smo izbrali tri:
  - a. status jezika narodnih manjšin;
  - b. raba jezika narodnih manjšin v javnosti;
  - c. pravica do rabe narodnih simbolov.

2. Poselitveni prostor narodnih skupnosti (manjšin) v občinskih statutih

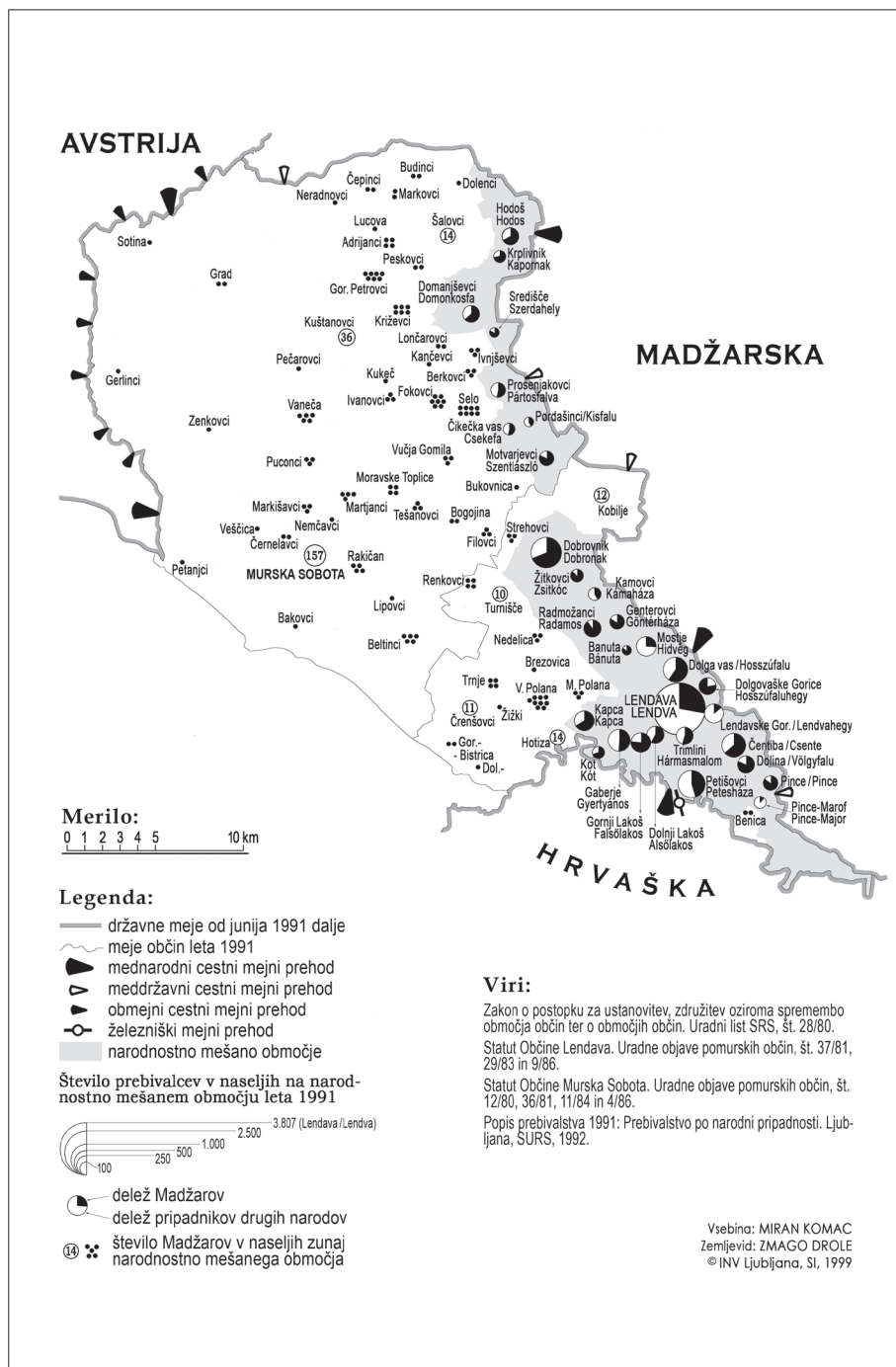
Prevajanje upravne ureditve iz obdobja pred letom 1990 v nove okoliščine se je pričelo z Zakonom o lokalni samoupravi. Zakon o lokalni samoupravi, sprejet leta 1993, je v 5. členu določil, da “/o/bčine se na območjih, kjer živijo pripadniki madžarske in italijanske narodne skupnosti, oblikujejo tako, da je v njih zagotovljeno uresničevanje posebnih pravic narodnih skupnosti” (5. člen Zakona o lokalni samoupravi 1993).

Pomembno določbo najdemo še v Zakonu o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij, ki je bil sprejet leta 1994. Ta je v celoti sledil zagotovitvom slovenske države po ohranitvi vseh pravic, ki so jih pripadniki narodnih manjšin imeli v prejšnji državi. V 5. členu je določeno: “Narodnostno mešana območja so po tem zakonu tista, ki jih kot taka opredeljujejo sedanji statuti občin Lendava, Murska Sobota, Koper, Izola in Piran.” (5. člen Zakona o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij 1994).

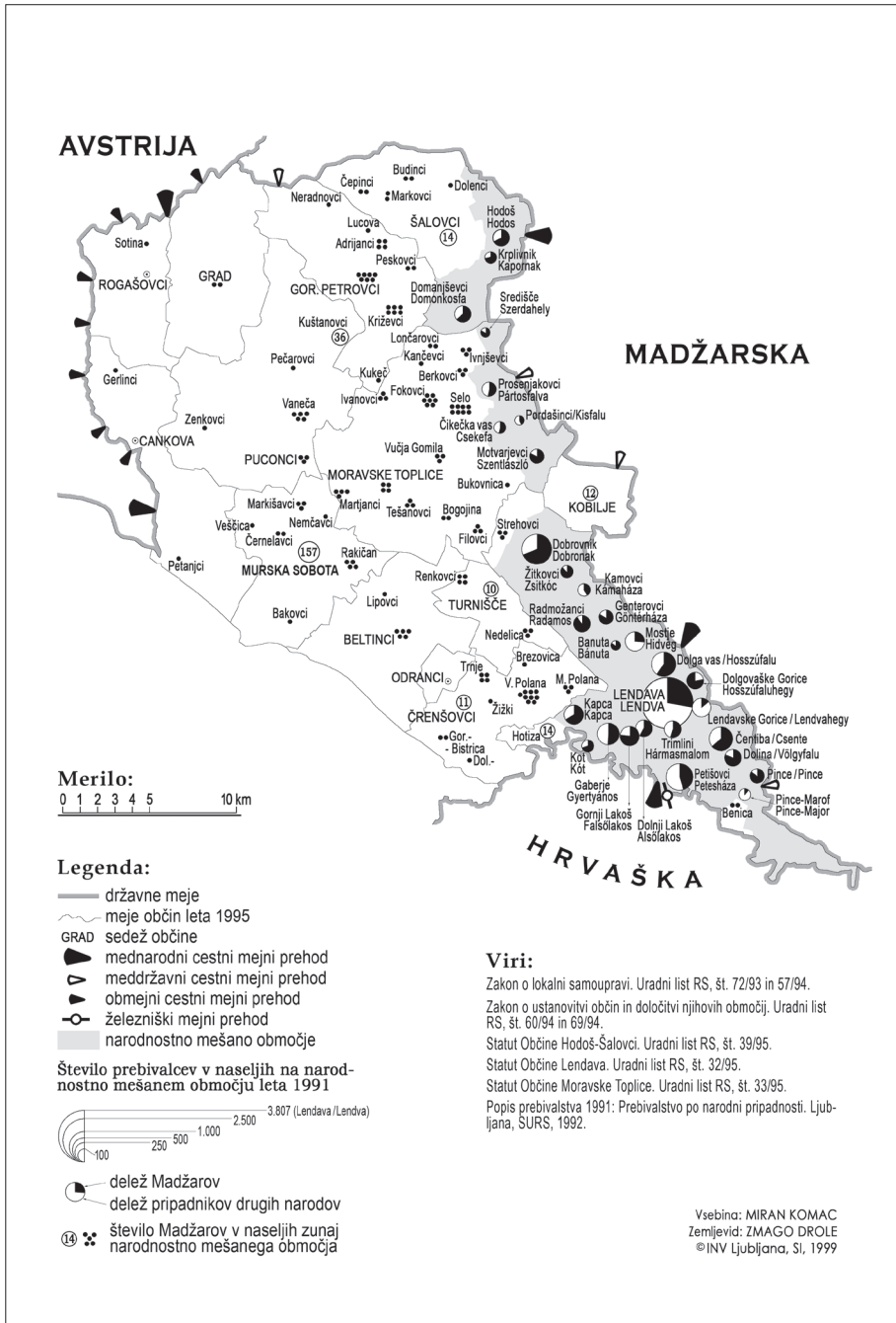
2.1. Poselitveni prostor madžarske narodne skupnosti (manjšine)

Drobljenje ozemlja dveh prekmurskih občin Murska Sobota in Lendava v prvem desetletju po osamosvojitvi Slovenije je privedlo do tega, da je bil tradicionalni poselitveni prostor pripadnikov madžarske narodne skupnosti (manjšine) ob koncu desetletja (2010) razdeljen na pet občin (Karte 1, 2, 3 in 4).

Karta 1: Madžari v Prekmurju (leto 1991).

Karta 2: Madžari v Prekmurju (leto 1995).

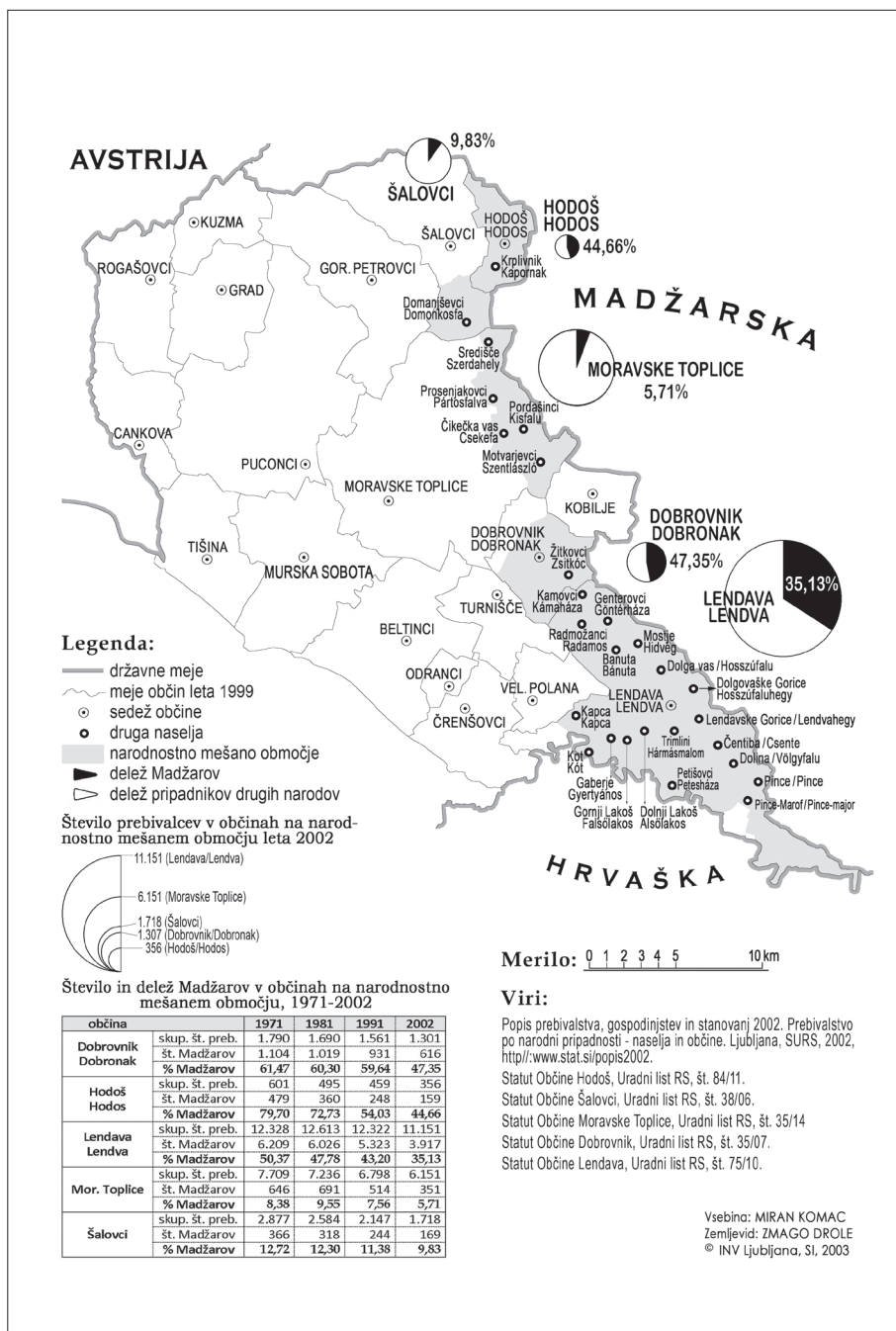

Karta 3: Madžari v Prekmurju 1999.

Karta 4: Madžari v Prekmurju (leto 2002).

68

Narodnostno mešana območja so določena v statutih občin Hodoš, Moravske Toplice, Šalovci, Lendava in Dobrovnik (Preglednica 1).

Preglednica 1: Narodnostno mešana območja v statutih občin.

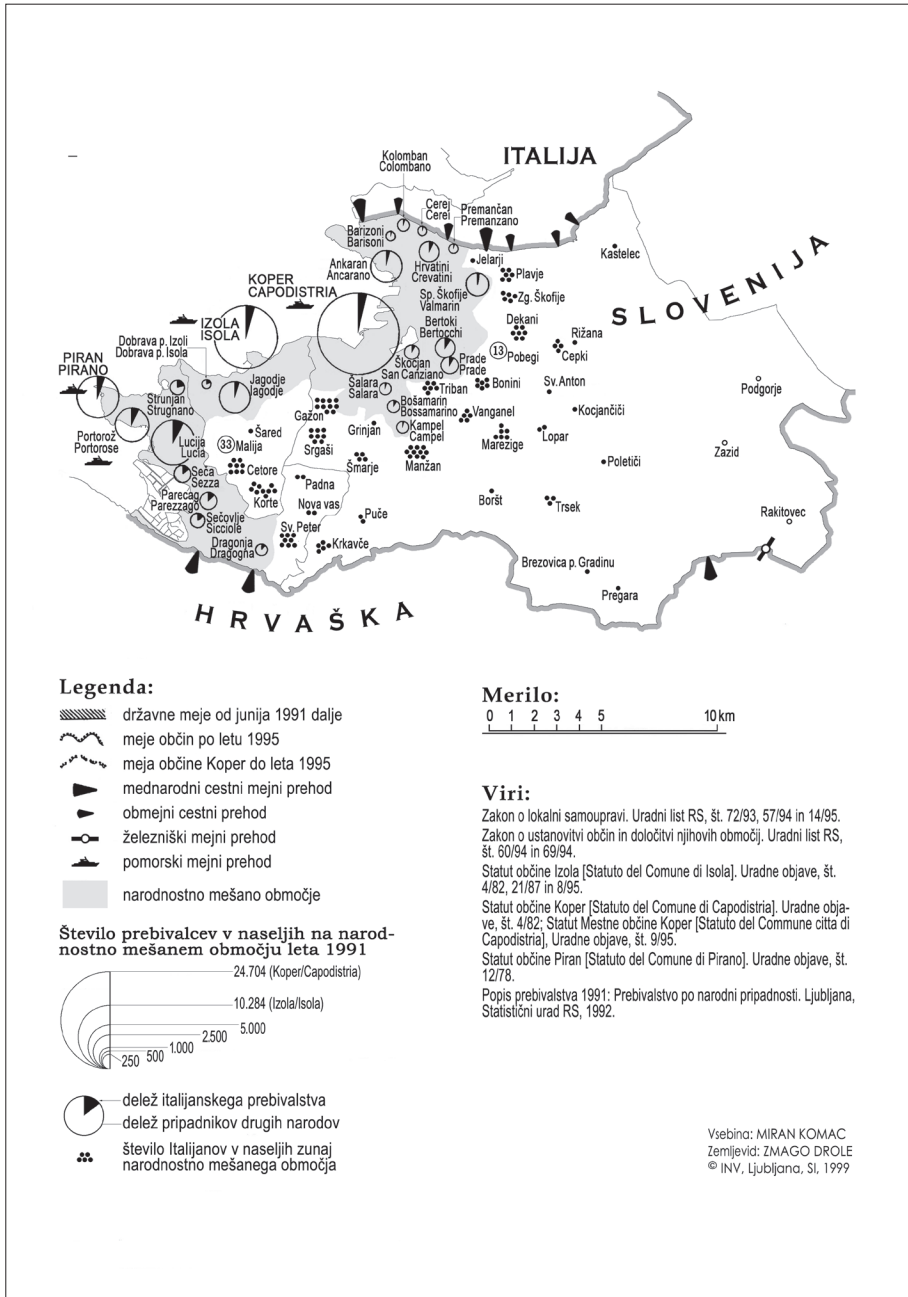
Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Hodoš/ Hodos	1. člen: Občina Hodoš – Hodos Község je samoupravna lokalna skupnost, ustanovljena z zakonom na območju naslednjih narodnostno mešanih naselij: – Hodoš – Hodos – Krplivnik – Kapornak.	Uradni list RS 84 (2011)
Moravske Toplice	1. člen: (1) Občina Moravske Toplice je samoupravna lokalna skupnost, ustanovljena z zakonom na območju naslednjih naselij: Andrejci, Berkovci, Bogojina, Bukovnica, Čikečka vas, Filovci, Fokovci, Ivanci, Ivanjševci, Ivanovci, Kančevci, Krnci, Lončarovci, Lukačevci, Martjanci, Mlajtinci, Moravske Toplice, Motvarjevci, Noršinci, Pordašinci, Prosenjakovci, Ratkovci, Sebeborci, Selo, Središče, Suhi Vrh, Tešanovci in Vučja Gomila. V naseljih Čikečka vas – Csekefa, Motvarjevci – Szentlászló, Pordašinci – Kisfalu, Prosenjakovci – Pártosfalva in Središče – Szerdahely živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti.	Uradni list RS 35 (2014)
Šalovci	2. člen: (1) Del območja občine, v katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano območje. (2) Narodnostno mešano območje obsega naselje Domanjševci – Domonkosfa.	Uradni list RS 38 (2006)
Lendava/ Lendva	1. člen, 1. odstavek: Občina Lendava je samoupravna lokalna skupnost, ustanovljena z zakonom na območju naslednjih naselij: Banuta – Bánuta, Benica, Čentiba – Csente, Dolga vas – Hosszúfalu, Dolgovaške gorice – Hosszúfaluhegy, Dolina pri Lendavi – Völgvyifalu, Dolnji Lakoš – Alsólakos, Gaberje – Gyertyános, Genterovci – Göntérháza, Gornji Lakoš – Felsőlakos, Hotiza, Kamovci – Kámaháza, Kapca – Kapca, Kot – Kót, Lendava – Lendva, Lendavske gorice – Lendvahegy, Mostje – Hidvég, Petišovci – Petesháza, Pince – Pince, Pince Marof – Pince major, Radmožanci – Radamos, Trimlini – Hármasmalom, Brezovec del. 2. odstavek: Narodnostno mešano območje občine, na katerem živijo tudi pripadniki madžarske narodne skupnosti, obsega navedena naselja razen naselij Benica, Hotiza in Brezovec del.	Uradni list RS 75 (2010)
Dobrovnik/ Dobronak	2. člen: (1) Del območja občine, v katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano območje. (2) Narodnostno mešano območje občine obsega naselji Dobrovnik – Dobronak in Žitkovci – Zsitkóc.	Uradni list RS 35 (2007)

2.2. Poselitveni prostor italijanske narodne skupnosti (manjšine)

Drobljenje občin v slovenski Istri ni bilo tako obilno, kot se je to dogodilo v Prekmurju. Šele leta 2014 je pobudnikom delitve MO Koper uspelo ustanoviti občino Ankaran (Karta 5, 6 in 7).

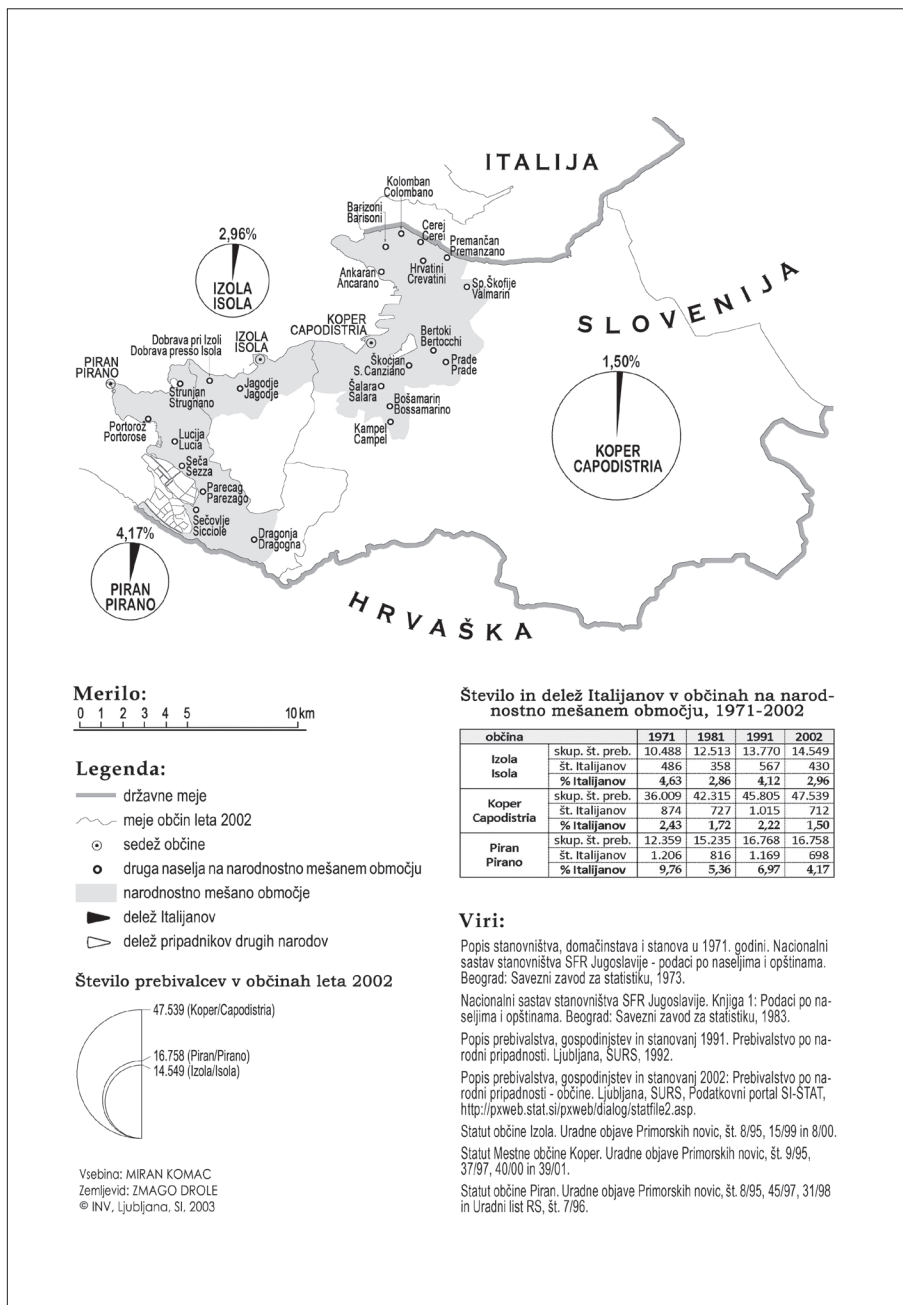
Karta 5: Italijani v slovenski Istri (leto 1991).

70

Karta 6: Italijani v slovenski Istri (leto 2002).

Število in delež Italijanov v občinah na narodnostno mešanem območju, 1971-2002

občina		1971	1981	1991	2002
Izola Isola	skup. št. preb.	10.488	12.513	13.770	14.549
	št. Italijanov	486	358	567	430
	% Italijanov	4,63	2,86	4,12	2,96
Koper Capodistria	skup. št. preb.	36.009	42.315	45.805	47.539
	št. Italijanov	874	727	1.015	712
	% Italijanov	2,43	1,72	2,22	1,50
Pirano Pirano	skup. št. preb.	12.359	15.235	16.768	16.758
	št. Italijanov	1.206	816	1.169	698
	% Italijanov	9,76	5,36	6,97	4,17

Viri:

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971. godini. Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije - podaci po naseljima i opštinama. Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1973.

Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije. Knjiga 1: Podaci po naseljima i opštinama. Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1983.

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1991. Prebivalstvo po narodni pripadnosti. Ljubljana, SURS, 1992.

Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002: Prebivalstvo po narodni pripadnosti - občine. Ljubljana, SURS, Podatkovni portal SI-STAT, <http://pxweb.stat.si/pxweb/dIALOG/statfile2.asp>.

Statut občine Izola. Uradne objave Primorskih novic, št. 8/95, 15/99 in 8/100.

Statut Mestne občine Koper. Uradne objave Primorskih novic, št. 9/95, 37/97, 40/100 in 39/01.

Statut občine Pirano. Uradne objave Primorskih novic, št. 8/95, 45/97, 31/98 in Uradni list RS, št. 7/96.

Karta 7: Italijani v slovenski Istri (leto 2015).

72

Narodnostno mešana območja v posamični občini v slovenski Istri so določena v statutih občin (Preglednica 2).

Preglednica 2: Narodnostno mešana območja v statutih občin.

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Koper/ Capodistria	7. člen: Na narodnostno mešanem območju občine, kjer živijo pripadniki avtohtone italijanske narodne skupnosti in ki obsega naselja Ankaran-Ancarano, Barizoni-Barisoni, Bertoki-Bertocchi, Bošamarin-Bossamarino, Cerej-Cerei, Hrvatini-Crevatini, Kampel-Campel, Kolomban-Colombano, Koper-Capodistria, Prade, Premančan-Premanzano, del naselja Spodnje Škofije (Valmarin), Šalara-Salara in Škocjan-San Canziano sta uradna jezika slovenščina in italijanščina.	Statut Mestne občine Koper (neuradno prečiščeno besedilo), str. 2. Http://www.koper.si/index.php?page=documents&item=71
Izola/ Isola	4. člen, 2. odstavek: Na narodno mešanem območju (dvojezično območje), ki obsega mesto Izola in naselji Dobrava in Jagodje, sta v javnem in družbenem življenju slovenski in italijanski jezik enakopravna. 3. odstavek: Pripadniki italijanske narodnosti, ki živijo izven dvojezičnega območja, imajo v odnosih z občinskimi in državnimi organi in drugimi javni organizacijami s sedežem na dvojezičnem območju občine iste pravice kot pripadniki italijanske narodne skupnosti, ki živijo na dvojezičnem območju.	Statut občine Izola, str. 2. Http://izola.si/obcina-izola/statut-obcine/
Piran/ Pirano	3. člen: V občini živi avtohtona italijanska narodna skupnost. Občina v skladu z ustavo in zakonom zagotavlja in varuje pravice italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na narodnostno mešanem območju. Na narodnostno mešanem območju občine, na katerem živijo pripadniki italijanske narodnosti in ki obsega območja naselij: Piran, Portorož, Lucija, Strunjan, Seča, Sečovlje, Parecag in Dragonja (dvojezično območje), je v javnem življenju italijanski jezik enakopraven s slovenskim jezikom.	Uradni list RS 5 (2014)
Ankaran/ Ancarano	4. člen: (1) Območje Občine Ankaran je narodnostno mešano območje slovenske in italijanske narodne skupnosti.	Uradni list RS 17 (2015)

3. Markerji narodne pestrosti

Dolgotrajna in stalna prisotnost pripadnikov narodnih manjšin na narodno mešanem ozemlju ponuja sklep, da so pripadniki manjšin soustvarjalci identitete prostora in so zato solastniki kulturne dediščine teh ozemelj. Tega spoznanja pa ni mogoče prav pogosto zaslediti v miselnosti večinskega prebivalstva. Le redko je mogoče omenjene tematike najti v študijskih gradivih v šolah večinskega prebivalstva.

Varstvo narodnih manjšin velja obravnavati v luči ohranjanja solastništva nad kulturno dediščino ozemelj, kjer živijo pripadniki narodnih manjšin. Varstvo narodnih manjšin velja tako obravnavati kot zbir norm in politik, s pomočjo katerih naj se ohranja kulturna pestrost prebivalstva določene države.

Narodno mešano ozemlje, in posebej njegova dvojezična obeležba, ima za pripadnike narodnih manjšin velik simbolni pomen. V luči povedanega je narodno mešano ozemlje mogoče pojmovati kot zatočišče pripadnikov narodnih manjšin; javna raba jezika narodnih manjšin na narodno mešanem ozemlju je v tej luči temeljni branik pred procesi asimilacije.

In velja še dodati, da je mogoče pojem narodno mešano ozemlje v tej luči obravnavati kot življenjski prostor. Nabor posebnih narodno manjšinskih pravic, posebej določb o vidni dvojezičnosti in rabi ledinskih imen smemo šteti za obliko nadzora nad ozemljem, na katerem pripadniki manjšin dolgotrajno, stalno živijo. Kako je raba manjšinskih jezikov urejena v statutih občin na narodnostno mešanih območjih?

3.1. Status narodno manjšinskih jezikov

Največkrat imenovani simbol narodove samobitnosti je jezik, ki je temeljni instrument komunikacije, preko njega se vzpostavljajo, vzdržujejo in utrjujejo vezi ter občutki skupne pripadnosti. Je izkazovalec različnosti v odnosu do drugih narodov ter pokazatelj moči in obstojnosti narodove identitete. Predstavlja instrument narodnega oblikovanja.

Je zagotovilo skupne kulture, ki naj bi bila obeležje naroda in dejavnik njegove povezanosti. Težave pri podrobnejši opredelitvi

skupne kulture so pravzaprav že v tem, ker kulture ni lahko definirati. Nič lažje ne bo, ko govorimo o 'nacionalni kulturi'. Ko s tem mislimo neko skupnost kulture v nacionalnem okviru, smo v zagati, ker je narod praviloma tudi kulturno segmentiran na razrednih delitvah in drugih družbenih šivih. Kot narodna zavest je tudi tisto, kar je postajalo neka nacionalna kultura, bilo dolgo deponirano v krogih vladajočih razredov: 'navadno ljudstvo' je imelo praviloma dokaj različne kulturne horizonte in domete. Pogosto nepismeno in neizobraženo je imelo lastno, naj ji tako rečemo, ljudsko kulturo, kar je bilo pogosto v velikem kontrastu s kulturo aristokracije in velike buržoazije. (Južnič 1981, 148).

Slovenska država ima mnogo zavez do varovanja narodno manjšinskih jezikov. Ustava Republike Slovenije v 11. členu določa: "Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina." (11. člen Ustave Republike Slovenije 1991).

Zakon o javni rabi slovenščine govori tudi o jeziku narodnih skupnosti. Že v uvodu poudari: "Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, se javna raba italijanščine ali madžarščine kot uradnih jezikov zagotavlja na način, kot ta zakon ureja javno rabo slovenščine in v skladu z določbami posameznih področnih zakonov." (3. člen Zakona o javni rabi slovenščine 2004).

Ta določba se je predstavnikom narodnih manjšin zdela neskladna z 11. in 64. členom Ustave. Ustavno sodišče je bilo nasprotnega mnenja. Zapisali so:

Izpodbijana določba zagotavlja na območjih, kjer živita narodni skupnosti, javno rabo njunih jezikov, tako kot ta zakon predpisuje za slovenščino in v skladu s področnimi

zakoni. Že iz besedila izpodbijane določbe se razume, da prav ta določba jezikoma narodnih skupnosti daje poseben položaj in ju ne obravnava kot tuja jezika. To jasno izhaja tudi iz primerjave s 17. členom ZJRS, ki določa poimenovanje oseb zasebnega prava in ki ureja uporabo imena v tujem jeziku. Pomembnost tega razlikovanja za ustavnopravni položaj jezikov narodnih skupnosti je razvidna tudi iz nadaljevanja te obrazložitve. Ustavno skladnost posebne ureditve v področnih zakonih pa je Ustavno sodišče pristojno presojati posebej, upošteva je okoliščine posameznega primera. Morebitna neustavnost področne ureditve zato na izpodbijano določbo ne more imeti vpliva. Nenazadnje tudi pobudnik meni, da izpodbijana določba ZJRS sama po sebi v ustavopravnem smislu ni sporna. Glede na to je Ustavno sodišče očitke pobudnika o neustavnosti 3. člena ZJRS zavrnilo kot očitno neutemeljene. (Ustavno sodišče RS, U-I-380/06-11).

O vrednosti in pomenu slovenskega jezika, pa tudi jezika narodnih skupnosti je govora tudi v Resoluciji o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017.

Slovenski jezik v Republiki Sloveniji se umešča v vse pore družbenega življenja, saj je pogoj vzpostavljanja družbenih odnosov na najrazličnejših področjih: od šolstva, medijev, zdravstva, javne uprave, gospodarstva do kulture. Slovenski jezik je sredstvo sporazumevanja ne le za materne govorce, temveč tudi za tuje govorce slovenščine in Slovence v zamejstvu in po svetu. Država mora zagotavljati pogoje za nemoteno in učinkovito sporazumevanje državljanov in prebivalcev Republike Slovenije ter s tem za nemoteno uresničevanje njihovih osebnih, poklicnih in kulturnih potreb. Doseganje teh ciljev zagotavljajo zakonodajni okvir in izobraževalni sistem, znotraj katerega govorci pridobijo visoko stopnjo jezikovne ozaveščenosti in zmožnosti ter evropsko primerljivo infrastrukturo jezikovne opremljenosti, kar pripomore k implementaciji slovenskega jezika kot ustavne kategorije. Republika Slovenija ob tem izvaja učinkovito jezikovno politiko javne in uradne rabe italijanskega ali madžarskega jezika na območjih občin, v katerih živita avtohtoni italijanska ali madžarska narodna skupnost ter tudi na področju drugih manjšinskih in tujih jezikov. (Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 2013).

Raba jezika je magistralna pravica pripadnikov manjšin. Pomeni, da imajo pripadniki manjšine pravico, da svobodno in brez kakršnekoli omejitve uporabljajo lasten jezik v zasebnem in javnem življenju.

Nabor obvez Republike Slovenije v luči varovanja manjšinskih jezikov je mogoče najti še v Zakonu o ratifikaciji evropske listine o manjšinskih ali regionalnih jezikih (Uradni list RS 69, 2000); v določbah v Posebnem statutu Londonskega memoranduma o soglasju, ki so se prenesle v 8. člen Osimskega sporazuma, ki je del sukcesijske pogodbe med Slovenijo in Italijo (Akt o notifikaciji nasledstva 1992). Velja pa tudi omeniti določbe v Zakonu o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, 26. 3. 1993 (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe 6 1993).

Še preden začnemo raziskovati uresničevanje te pravice v vsakdanji praksi, moramo opredeliti regionalne ali manjšinske pravice. V Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih, v 1. členu piše:

- a. izraz 'regionalni ali manjšinski jeziki' pomeni jezike:
    - i. ki jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države, in
    - ii. ki se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države; izraz ne vključuje niti narečij uradnega jezika ali uradnih jezikov države niti jezikov migrantov;
  - b. izraz 'ozemlje, na katerem se uporablja regionalni ali manjšinski jezik' pomeni zemljepisno območje, na katerem se v omenjenem jeziku izraža določeno število ljudi, kar upravičuje sprejem različnih varstvenih in spodbujevalnih ukrepov, ki jih predvideva ta listina;
  - c. izraz 'jeziki brez ozemlja' pomeni jezike, ki jih uporabljajo državljani države in ki se razlikujejo od jezika ali jezikov, ki ga ali jih uporablja preostalo prebivalstvo te države, in ki jih, kljub temu da se tradicionalno uporabljajo na ozemlju te države, ni možno povezati z določenim območjem tega ozemlja.
- (1. člen Zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih 2000).

V Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin Sveta Evrope je o varstvu jezikov manjšin govora v 10. in 11. členu:

Člen 10

1. Pogodbenice se zavezujejo, da bodo priznale, da ima vsak pripadnik/vsaka pripadnica narodne manjšine pravico, da svobodno in brez vmešavanja uporablja svoj jezik manjšine in to zasebno in v javnosti ter ustno in pisno.
2. Na področjih, na katerih že po tradiciji ali v večjem številu živijo pripadniki narodnih manjšin, in če ti pripadniki to zahtevajo, ter če taka zahteva ustreza dejanskim potrebam, si bodo pogodbenice prizadevale, da v kar največji možni meri zagotovijo pogoje, ki bi omogočili uporabo jezika manjšine v odnosih med pripadniki manjšine in upravnimi organi.
3. Pogodbenice se zavezujejo, da bodo vsakemu pripadniku/vsaki pripadnici narodne manjšine v jeziku, ki ga ta razume, zagotovile pravico do pravočasnih informacij o razlogih za njegovo/njeno aretacijo ter o naravi in vzrokih za kakršno koli obtožbo proti njemu/njej in pravico, da se brani v tem jeziku, če je potrebno z brezplačno pomočjo tolmača.

Člen 11

1. Pogodbenice se zavezujejo, da bodo priznale, da ima vsak pripadnik/vsaka pripadnica narodne manjšine pravico, da uporablja svoj priimek in lastna imena v jeziku manjšine ter pravico do uradnega priznanja teh imen v skladu z načini, določenimi v pravnem sistemu pogodbenic.
2. Pogodbenice se zavezujejo, da bodo priznale, da ima vsak pripadnik/vsaka pripadnica narodne manjšine pravico, da v jeziku svoje manjšine namešča znake, napise in druge zasebne informacije, ki so namenjene očem javnosti.

3. Na področjih, ki jih naseljuje precejšnje število pripadnikov narodnih manjšin, si pogodbenice prizadevajo, da v okviru svojega pravnega sistema in po potrebi vključno s sporazumi z drugimi državami ter ob upoštevanju svojih posebnih pogojev, poskrbijo za napise tradicionalnih lokalnih imen, imen ulic in drugih topografskih znakov, namenjenih javnosti, tudi v jeziku manjšin, kjer je dovolj zahtev za take oznake.

(Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin 1998).

Določbe o rabi manjšinskih jezikov so zabeležene tudi v nekaterih zakonih, kot npr. v Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo, ki v 6. členu (spoštovanje jezika) pravi:

Kulturne prireditve se morajo najavljati, oglaševati in pojasnjevati v slovenščini. Kulturne prireditve na območjih, ki so določena kot narodnostno mešana, pa se morajo najavljati (plakati, uradna vabila ipd.) tudi v italijanščini oziroma madžarščini. Filmi se predvajajo v slovenščini ali s slovenskimi podnaslovi. Izjeme od določb tega člena lahko dovoli minister. (6. člen Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo 2002).

V Nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 je o slovenskem in manjšinskih jezikovih zapisano naslednje:

Slovenski jezik v Republiki Sloveniji se umešča v vse pore družbenega življenja, saj je pogoj vzpostavljanja družbenih odnosov na najrazličnejših področjih: od šolstva, medijev, zdravstva, javne uprave, gospodarstva do kulture. Slovenski jezik je sredstvo sporazumevanja ne le za matere govorce, temveč tudi za tuje govorce slovenščine in Slovence v zamejstvu in po svetu. Država mora zagotavljati pogoje za nemoteno in učinkovito sporazumevanje državljanov in prebivalcev Republike Slovenije ter s tem za nemoteno uresničevanje njihovih osebnih, poklicnih in kulturnih potreb. Doseganje teh ciljev zagotavlja zakonodajni okvir in izobraževalni sistem, znotraj katerega govorniki pridobijo visoko stopnjo jezikovne ozaveščenosti in zmožnosti ter evropsko primerljivo infrastrukturo jezikovne opremljenosti, kar pripomore k implementaciji slovenskega jezika kot ustavne kategorije.

Republika Slovenija ob tem izvaja učinkovito jezikovno politiko javne in uradne rabe italijanskega ali madžarskega jezika na območjih občin, v katerih živita avtohtoni italijanska ali madžarska narodna skupnost, ter tudi na področju drugih manjšinskih in tujih jezikov.

(Zupan & Černigoj Blažko 2014).

V občinskih statutih občin, v katerih živijo pripadniki narodnih manjšin, se te določbe navajajo na sledeči način:

Preglednica 3: italijanski jezik.

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Koper/ Capodistria	7. člen: Na narodnostno mešanem območju občine, kjer živijo pripadniki avtohtone italijanske narodne skupnosti in ki obsega naselja Ankanar-Ancarano, Barizoni-Barisoni, Bertoki-Bertocchi, Bošamarin-Bossamarino, Cerej-Cerei, Hrvatini-Crevatini, Kampel-Campel, Kolomban-Colombano, Koper-Capodistria, Prade, Premančan-Premanzano, del naselja Spodnje Škofije (Valmarin), Šalara-Salara in Škocjan-San Canziano sta uradna jezika slovenščina in italijanščina.	Statut Mestne občine Koper (neuradno pre-čiščeno besedilo), str. 2. Http://www.koper.si/index.php?page=documents&item=71
Izola/ Isola	4. člen, 3. odstavek: Na narodno mešanem območju (dvojezično območje), ki obsega mesto Izola in naselji Dobrava in Jagodje, sta v javnem in družbenem življenju slovenski in italijanski jezik enakopravna.	Statut občine Izola, str. 2. Http://izola.si/obcina-izola/statut-obcine/
Piran/ Pirano	3. člen: V občini živi avtohtona italijanska narodna skupnost. Občina v skladu z ustavo in zakonom zagotavlja in varuje pravice italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na narodnostno mešanem območju. Na narodnostno mešanem območju občine, na katerem živijo pripadniki italijanske narodnosti in ki obsega območja naselij: Piran, Portorož, Lucija, Strunjan, Seča, Sečovlje, Parecag in Dragonja (dvojezično območje), je v javnem življenju italijanski jezik enakopraven s slovenskim jezikom.	Statut Občine Piran. Uradni list RS 5 (2014)
Ankanar/ Ancarano	76. člen (jezik): Občanom italijanske narodne skupnosti je zagotovljena svobodna uporaba italijanskega jezika v občinskem svetu in drugih organih občine ter nasploh v javnem življenju, pri opravljanju samoupravnih, javnih in drugih funkcij in pooblastil ter pri uveljavljanju zakonitih pravic in pravnih koristi.	Statut Občine Ankanar. Uradni list RS 17 (2015)

Nekatere občine so sprejele še dodatne predpise v luči rabe jezika narodnih manjšin, kot npr. Mestna občina Koper z Odlokom o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju (Uradne objave 22, 1998).

Preglednica 4: madžarski jezik.

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Hodoš/ Hodos	65. člen, 2. odstavek: Na narodnostno mešanem območju občine je uradni jezik slovenščina in madžarščina. Oba jezika sta enakopravna.	Statut Občine Hodoš. Uradni list RS 84 (2011)
Moravske Toplice	95. člen, 2. odstavek: Na narodnostno mešanem območju je uradni jezik slovenščina in madžarščina. Oba jezika sta enakopravna. Občanom madžarske narodne skupnosti je zagotovljena uporaba materinega jezika v javnem in družbenem življenju.	Statut Občine Moravske Toplice. Uradni list RS 35 (2014)
Šalovci	66. člen, 2. odstavek: Na narodnostno mešanem območju občine sta uradna jezika slovenščina in madžarščina. Oba jezika sta enakopravna.	Statut Občine Šalovci. Uradni list RS 38 (2006)
Lendava/ Lendva	69. člen, 2. odstavek: Na narodnostno mešanem območju občine je uradni jezik slovenščina in madžarščina. Oba jezika sta enakopravna. Občanom madžarske narodne skupnosti je zagotovljena uporaba materinega jezika v javnem in družbenem življenju	Statut Občine Lendava (uradno prečiščeno besedilo). Uradni list RS 75 (2010)
Dobrovnik/ Dobronak	82. člen, točka 2: Na narodnostno mešanem območju občine sta uradna jezika slovenščina in madžarščina. Oba jezika sta enakopravna.	Statut Občine Dobrovnik. Uradni list RS 35 (2007)

3.2. Raba jezika narodnih manjšin v javnosti

Prvi (vidni) pokazatelj uresničevanja pravice do svobodne rabe jezika predstavljajo določila o dvojezičnem imenovanju naselij in ulic, napisnih tablah, razglasih, obvestilih, opozorilih, itd. Določbe o vidni dvojezičnosti se na narodnostno mešanem ozemlju izvajajo brez kakršnih koli številčnih klavzul. Določila o dvojezičnem imenovanju naselij in ulic določa Zakon o določanju območij ter o imenovanju in označevanju naselij, ulic in stavb. V 9. členu (imenovanje naselja in evidentiranje imena naselja) v 3. točki je navedeno: "Ime naselja mora biti v slovenskem jeziku. Na območjih občin, kjer sta poleg slovenskega jezika uradna jezika tudi italijanski oziroma madžarski jezik, se imena naselij določijo v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku." (9. člen Zakona o določanju območij 2008).

Zakon daje pripadnikom manjšin preko Samoupravnih narodnih skupnosti možnost aktivnega sodelovanja pri poimenovanju naselij in ulic na narodno mešanem območju. V 17. členu (odlok o določitvi območja naselja in odlok o določitvi imena naselja) v 4. točki pravi: "Pred odločanjem o odloku o določitvi imena naselja na narodnostno mešanih območjih morajo udeležene občine pridobiti soglasje pristojne samoupravne narodne skupnosti. Pristojna samoupravna narodna skupnost da soglasje prek članov občinskega sveta – predstavnikov narodne skupnosti." (17. člen Zakona o določanju območij 2008).

Dodajmo še, da zakon določa tudi rabo jezikov narodnih skupnosti pri imenovanju ulic. V 20. členu (*imenovanje ulic*), v 5. točki pravi: "Ime ulice mora biti v slovenskem jeziku. Na območjih občin, kjer sta poleg slovenskega jezika uradna jezika tudi italijanski oziroma madžarski jezik, se imena ulic določijo v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku." (20. člen Zakona o določanju območij 2008).

Podrobnejša navodila s področja označevanja ulic in stavb določa Pravilnik o ureditvi vprašanj pri določanju območij naselij, določanju hišnih števil in poteka ulic ter o označevanju ulic in stavb. V 6. členu (vsebina, velikost, oblika in barva napisnih tabel) v 2. točki je določeno: "Kadar je ime ulice določeno v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku, mora biti na napisnih tablah ime ulice zapisano v obeh jezikih. Ime ulice v slovenskem jeziku je zapisano nad imenom ulice v italijanskem oziroma madžarskem jeziku. Oba zapisa sta enake velikosti." (6. člen Pravilnika o ureditvi vprašanj ... 2008).

V 10. členu (vsebina in oblika tablice s hišno številko) v 3. točki je določeno:

(3) Kadar je ime naselja oziroma ulice določeno v slovenskem in italijanskem oziroma madžarskem jeziku, mora biti na tablici s hišno številko ime naselja oziroma ulice zapisano v obeh jezikih. Ime naselja oziroma ulice v slovenskem jeziku je zapisano nad imenom naselja oziroma ulice v italijanskem oziroma madžarskem jeziku. Oba zapisa sta enake velikosti. (10. člen Pravilnika o ureditvi vprašanj ... 2008).

Žal je praksa pogosto (močno) drugačna od zamišljene in v temeljnih dokumentih zapisane zasnove. Primer očitne kršitve obvez o vidni dvojezičnosti je Uredba o načinu pisanja zemljepisnih imen na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji, ki jo je vlada RS sprejela konec meseca julija 2014. Uredba pravi:

1. člen
(vsebina)

Ta uredba določa način pisanja zemljepisnih imen na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji.

2. člen
(zemljepisna imena na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih)

(1) Na državnih kartah, ki se vodijo za ozemlje Republike Slovenije v skladu s predpisi, ki urejajo državni topografski sistem, se na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji zemljepisna imena pišejo v slovenskem jeziku in italijanskem ali madžarskem jeziku.

(2) Zemljepisna imena so imena, vodena v registru zemljepisnih imen.

3. člen
(pravila pisanja za posamezne vrste zemljepisnih imen)

(1) Imena občin, imena naselij in imena ulic se morajo na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji pisati v slovenskem jeziku in italijanskem ali madžarskem jeziku.

(2) Druga zemljepisna imena (npr. imena zaselkov, pomembnejših zgradb, vodovja, reliefnih danosti, območij in prometnih danosti) se morajo na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji pisati v slovenskem jeziku, v italijanskem ali madžarskem jeziku pa le, če je delovno telo Vlade Republike Slovenije, pristojno za standardizacijo zemljepisnih imen, standardiziralo zemljepisno ime, ki se vpisuje v državno karto, v italijanskem ali madžarskem jeziku.

4. člen
(način pisanja zemljepisnih imen)

(1) Na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji se zemljepisno ime piše tako, kakor je vodeno v registru zemljepisnih imen.

(2) Kadar je zemljepisno ime določeno v slovenskem jeziku in italijanskem ali madžarskem jeziku, mora biti zemljepisno ime, določeno v slovenskem jeziku, napisano pred ali nad zemljepisnim imenom, določenim v italijanskem ali madžarskem jeziku. Zapisa v obeh jezikih morata biti enake velikosti.

(3) Tip pisave mora biti v zapisu zemljepisnega imena v slovenskem jeziku in italijanskem ali madžarskem jeziku enak. Zapis zemljepisnega imena v obeh jezikih mora biti ločen s poševnico brez presledkov.

5. člen
(prenehanje uporabe)

Z dnem uveljavitve te uredbe se preneha uporabljati Odredba o pisavi zemljepisnih imen v načrtih in kartah na narodnostno mešanih območjih v SR Sloveniji.

6. člen
(začetek veljavnosti)

Ta uredba začne veljati petnajsti dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.
(Uredba o načinu pisanja zemljepisnih imen ... 2014).

81

Pripadniki narodnih skupnosti (manjšin) so proti določili uredbe protestirali, do dneva pisanja tega prispevka se ni zgodilo nič. Tako so zapisali v pismu predsednici Vlade 29. 7. 2014:

V poslanski skupini ugotavljamo, da Vlada, kljub opozorilom pristojnih samoupravnih narodnih skupnosti, ki so zahtevale, da se na vseh ravneh in na vseh področjih dosledno izvaja dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih, v omenjeni uredbi celovito ne upošteva določb Ustave, osamosvojitvenih aktov, ratificiranih mednarodnopravnih dokumentov o varstvu narodnih manjšin in manjšinskih jezikov ter zakonskih aktov o varstvu avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

Omenjene ustavne, mednarodnopravne in zakonske norme določajo tudi standardizacijo in pisanje vseh zemljepisnih imen na narodnostno mešanih območjih na državnih kartah kot sestavni del kulturne dediščine italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki je temelj narodne identitete avtohtonih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji.

Žal, drugi odstavek 3. člena omenjene uredbe neupravičeno opredeljuje, da se morajo t. i. druga zemljepisna imena (npr. imena zaselkov, pomembnejših zgradb, vodovja, reliefnih danosti, območij in prometnih danosti) 'na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji pisati v slovenskem jeziku, v italijanskem ali madžarskem jeziku pa le, če je delovno telo Vlade Republike Slovenije, pristojno za standardizacijo zemljepisnih imen, standardiziralo zemljepisno ime, ki se vpisuje v državno karto, v italijanskem in madžarskem jeziku.'

Vsebina tega odstavka krši določbe Ustave, osamosvojitvenih dokumentov, mednarodnopravnih dokumentov in zakonskih aktov o varstvu avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti oz. o javni rabi italijanskega in madžarskega jezika, kot jezika omenjenih skupnosti ter prejudicira različno interpretacijo dvojezične obravnave zemljepisnih pojmov. Za to, torej za razlikovanje zemljepisnih imen, ni nikakršne zakonske ali druge normativne podlage, kvečjemu to 'pogojuje' le slaba praksa, da se do sedaj ni dosledno celovito standardiziralo zemljepisnih imen. Nedosledna praksa nikakor ne sme prejudicirati zakonske in podzakonske določbe! Obveljati mora nasprotno: z novo uredbo se morajo odpraviti morebitne izvedbene nedoslednosti. (Pismo Predsednici Vlade ... 2014).

Na nedosledno rabo manjšinskih jezikov pri zapisu krajevnih in ledinskih imen opozarjajo tudi Samoupravne narodne skupnosti. V enem izmed mnogih dopisov, naslovljenih na Komisijo za narodni skupnosti Državnega zbora Republike Slovenije, so člani Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti zapisali:

Veliko nedoslednosti beležimo tudi na področju dosledne uporabe krajevnih imen in drugih konkretnih geografskih pojmov. Težave povzročajo primeri, ko poimenovanja v madžarskem jeziku 'kar pozabijo' dodati (takih primerov še vedno beležimo npr. pri imenih potokov na območju nekdanje t. i. lendavske obvoznice, ki je danes del avtocestne povezave), velikokrat pa so napačno zapisana imena v madžarskem jeziku. Slednje zbuja kar precejšnje negotovanje pri pripadnikih narodnih skupnosti, za tujce (predvsem za Madžare iz Republike Madžarske) pa so jezikovno sporna imena zmotna, saj lahko dezinformirajo. (PMSNS 2009).

Predmet ustavne presoje je bilo tudi vprašanje toponomastike. Tako se je skupina prebivalcev Lendave obrnila na Ustavno sodišče s pobudo za oceno ustavnosti 3., 5., in 6. člena Odloka o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendava in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava. Za našo razpravo sta še posebej zanimiva člena 5. in 6., v katerih je bilo določeno:

5. člen

Na območju mesta Lendava-Lendva se preimenujejo naslednje ulice:

1. Ulica pod zap. št. 6 v 3. členu tega odloka Kovačeva ulica – Kovač utca se preimenuje v: ulica, Sv. Štefana, Szent István utca. Obsega isto območje.
2. Ulica pod zap. št. 9 v 3. členu tega odloka Ozka ulica – Szűk utca, se preimenuje v: ulica Kálmána Patakyja Pataky Kálmán utca. Obsega isto območje.
3. Ulica pod zap. št. 10 v 3. členu tega odloka Partizanska ulica – Partizán utca, se preimenuje v: Glavna ulica, Fő utca. Obsega isto območje.
4. Ulica pod zap. št. 12 v 3. členu tega odloka Ribarjevo naselje – Ribar lakótelep se preimenuje v: Panonsko naselje, Pannon - lakótelep. Obsega isto območje.
5. Ulica pod zap. št. 18 v 3. členu tega odloka ulica, Moše Pijade – Moša Pijade utca se preimenuje v: ulica Pod hribom, Hegyalja utca. Obsega isto območje.
6. Ulica pod zap. št. 20 v 3. členu tega odloka Vodna ulica – Vízi utca se preimenuje v: ulica Lajcsija Pandurja Pandur lajcsi utca. Obsega isto območje.
7. Naselje pod zap. št. 23 v 3. členu tega odloka Naselje prekmurske brigade – Murántuli brigád - lakótelep se preimenuje v: Slomškovo naselje, Slomšek - lakótelep. Obsega isto območje.

III. IMENOVANJE ULIC V NASELJIH NA OBMOČJU OBČINE LENDA

6. člen

Za območje naselja Dolga vas – Hosszúfalu se določijo za posamezne ulice naslednja imena:

1. Glavna ulica, Fő utca, ki obsega območje ob zvezni cesti št. 9 I. reda, parc. št. 5468/1. Od parc. št. 3711/2 na J in parc. št. 664/6 na S.
2. Vaška ulica, Falusi utca, ki obsega območje ob občinski poti parc. št. 546. Poteka Z od Zvezne ceste št. 9, odcep pri parc. št. 5457 do parc. št. 2589.
3. Opekarniška cesta, Téglagyári út, ki obsega območje V od zvezne ceste št. 9, odcep pri parc. št. 3144 in poteka do parc. št. 3154.
4. Romska ulica, Roma utca, ki obsega območje V od zvezne ceste parc. št. 5468/2, odcep pri parc. št. 1686/3 do parc. št. 1587.

5. Tesna ulica, Szoros utca, ki obsega območje SV od občinske poti parc. št. 5464, območje poteka ob občinski poti parc. št. 1868 odcep pri parc. št. 1865 do okrajne ceste M.S. – Lendava parc. št. 5462/3
6. Ozka ulica, Szúk utca, ki obsega območje SV od občinske poti parc. št. 5464. Območje poteka ob občinski poti parc. št. 2498, odcep pri parc. št. 2499 do okrajne ceste M.S. – Lendava, parc. št. 5462/3.
7. Hetéš, Hetési utca, ki obsega območje Z od zvezne ceste št. 9, parc. št. 5468/1, odcep pri parc. št. 1826 do parc. št. 2440.
(Odlok o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva ... 2000).

Pobudniki ustavne presoje so v pobudi navedli,

da so občani KS Lendava o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava (pobuda za preimenovanje je bila dana s strani madžarske samoupravne narodne skupnosti) razpravljali prvič leta 1996 na zborih krajanov, ko preimenovanju ulic po pripadnikih madžarske narodnosti niso dali podpore, soglašali pa so s poimenovanjem novih trgov in ulic. Ker naj bi predlagatelji preimenovanja oporekali legitimnosti zborov krajanov, je Svet KS Lendava o preimenovanju februarja 1997 izvedel anketo. Tudi rezultati ankete naj bi preimenovanju odločno nasprotovali. Takratni Občinski svet, ki je bil z rezultati seznanjen, naj bi nato vprašanje preimenovanja zaključil in pustil nespremenjeno stanje. Jeseni leta 1999 pa naj bi se v medijih javnega obveščanja in v gradivu sej Občinskega sveta zahtevek za preimenovanje ulic ponovno pojavil. Na volitvah leta 1998 izvoljeni Občinski svet naj bi po hitrem postopku sprejel izpodbijani odlok, pri čemer pa naj krajani v postopek preimenovanja ne bi bili vključeni. Pobudniki navajajo, da je dokončno objavo Odloka zaradi protesta enega izmed občinskih svetnikov, ki je predlagal izvedbo referendum, in pisnih peticij krajanov, župan sicer zadržal, vendar le do februarske seje, ko je Odlok s spremembami prvotnega predloga Občinski svet sprejel. Pobudniki poudarjajo, da tudi v tej fazi niso bili pozvani k sodelovanju. (Ustavno sodišče RS, U-I-84/00-28).

Ustavnega sodišča navedbe predlagateljev niso prepričale, zato je njihovo pobudo za oceno ustavnosti v 3. in 5. členu zavrnilo. Razveljavilo pa je 6. člen Odloka o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava. Ta je bil še posebej zanimiv zato, ker se je prvič zgodilo, da bi bili Romi navedeni v imenu ulice. Prav ta navedba je očitno zmotila prebivalce Dolge vasi, da so "zadoščenje" iskali na Ustavnem sodišču. In ga tudi dosegli. V Odloku o spremembi in dopolnitvi odloka o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava, se novi 6. člen glasi:

1. člen

V odloku o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava (Uradni list RS 23 (2000), popravek 50 (2000) in 91 (2003) se spremeni 6. člen tako, da se glasi:

Za območje naselja Dolga vas-Hosszúfalu se določijo za posamezne ulice naslednja imena:

1. Glavna ulica, Fő utca, ki obsega območje ob Zvezni cesti št. 9 I. reda od parc. št. 3711/2 na jugu, do parc. št. 664/6 na severu. Poleg tega obsega še območje parcelnih števil 1545, 1549 in 1562, ki leži vzhodno od Zvezne ceste (odcep občinske poti parc. št. 5554 proti Romskemu naselju).
  2. Vaška ulica, Falusi utca, ki obsega območje ob občinskih poteh 5464 in 1868. Poteka zahodno od Zvezne ceste št. 9. od parc. št. 5457 do parc. št. 2589 in odcep proti severu pri parc. št. 1865 do priključka na Hetéš.
  3. Opekarniška cesta, Téglagyári út, ki obsega območje V od Zvezne ceste št. 9, odcep pri parc. št. 3144 in poteka do parc. št. 3154.
  4. Slovenska ulica, Szlovén utca, ki obsega območje Romskega naselja vzhodno od Glavne ulice (parc. št. 1587, 1677, 1680, 1681, 1682, 5550 in 5473/1).
  5. Ozka ulica, Szúk utca, ki obsega območje SV od občinske poti parc. št. 5464. Območje poteka ob občinski poti parc.št. 2498, odcep pri parc.št. 2499 do okrajne ceste Murska Sobota – Lendava, parc. št. 5462/3.
  6. Heteš, Hetési utca, ki obsega območje zahodno od Zvezne ceste št. 9 (odcep pri vaškem pokopališču do parc. št. 2440 na zahodu).
- (Odlok o spremembi in dopolnitvi odloka o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva ... 2004).

3.3. Pravica do rabe narodnih simbolov

Pravico narodnih skupnosti do svobodne javne rabe narodnih simbolov zagotavlja italijanski in madžarski narodnosti 64. člen Ustave, podrobnejša določila o rabi simbolov narodnih skupnosti pa je mogoče najti v ustreznem zakonu (Zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije iz leta 1994). Rabo simbolov (razobešanje zastave in igranje himne) narodnih skupnosti v javnosti gre šteti kot priznanje (političnih) upravljavcev prostora, da je identiteta narodnostno mešanega prostora sestavljena iz množice (tudi narodnostnih) identitet, kar velja tudi javno, pošteno in brez strahu za izgubljanjem suverenosti večinskega naroda, oznanjevati. Ta antropološka razlaga je (običajno) plebiscitarno sprejemljiva vse do tedaj, dokler ima narodnostna skupnost takšne simbole (v prvi vrsti zastave), ki ne asociirajo na drugo državo. Pomisleki in zadržki se pogosto pojavijo tedaj, ko so simboli narodnih skupnosti identični s simboli matičnega naroda oziroma s simboli države matičnega naroda. Prav s takšno situacijo smo se srečali tudi v Sloveniji. Nastopila je tedaj, ko sta italijanska in madžarska narodna skupnost izbrali italijansko oziroma madžarsko narodno zastavo za svoji narodnostni zastavi. Zastavi sta identični državnima zastavama Italije oziroma Madžarske, kar pri nekaterih prebivalcih večinskega naroda lahko vzbuja vtis o okrnjeni suverenosti slovenskega naroda na narodnostno mešanem ozemlju. V prejšnji politični ureditvi se ta dilema ni pojavljala, saj sta bili na italijansko oziroma madžarsko (narodno, državno) zastavo dodani peterokraki rdeči zvezdi. Državni svet je vložil na Ustavno sodišče pobudo za oceno ustavnosti tistih določil Zakona o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije, ki zadevajo uporabo simbolov italijanske in

madžarske narodnosti. Ti naj bi bili, zaradi identičnosti s simboli sosednjih držav, v nasprotju z Ustavo, saj predstavljajo poseg v suverenost Republike Slovenije. Vprašanje, ki ga je Državni svet naslovil na Ustavno sodišče je bilo: ali smejo, z vidika Ustave, biti simboli avtohtonih italijanske in madžarske narodne skupnosti identični simbolom druge države?

Ustavno sodišče je ugotovilo, da raba narodnostnih simbolov narodnih skupnosti, ki so identični s simboli sosednjega naroda, ni v neskladju z Ustavo. Ustavno sodišče je v rzsodbi izhajalo iz določil Ustave ki določa,

da imajo obe avtohtoni narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole (64. člen). Že besedna zveza "svoje narodne simbole" pove, da gre za simbole narodov, katerih del sta italijanska in madžarska narodna skupnost, to je simbole italijanskega in madžarskega naroda. Vsebina simbolov italijanskega oziroma madžarskega naroda pa je znana in ne more biti predmet izbire, narodni simboli so taki, kot so se izoblikovali v zgodovini italijanskega oziroma madžarskega naroda. Avtohtonima italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom gre torej že po Ustavi pravica, da kot svoje uporabljajo italijanske oziroma madžarske narodne simbole ne glede na to, ali so ti identični s simboli italijanske oziroma madžarske države. Le če bi Ustava izrecno določala izjemo za primer, ko so narodni simboli enaki državnim, bi bilo določbo 64. člena mogoče in treba razumeti drugače. (Ustavno sodišče RS, U-I-296/94).

Raba zastave narodne manjšine je predvidena tudi ob pogrebnih svečanostih. V Odloku o pogrebnih dejavnostih Mestne občine Koper je v 24. členu (Sestavine pogrebnih svečanosti), v 2. točki predpisano:

(2) Ob pogrebnih svečanostih za pokojnikom, državljanom Republike Slovenije, mora izvajalec zagotoviti zastavonošo z državno zastavo z žalnim trakom, ki sodeluje v pogrebnem sprevodu in se ob zaključku pogrebne svečanosti pokloni pokojniku. Ob pogrebu državljana Republike Slovenije, pripadnika italijanske narodnosti, če je taka volja oseb iz 3. odstavka 14. člena tega odloka, se uporabijo tudi zastava in drugi simboli narodnosti, pod pogojem da so enakopravno zastopani oziroma uporabljeni tudi zastava in simboli Republike Slovenije. (Odlok o pogrebnih dejavnostih 2002).

4. Markerji narodne pestrosti v vsakdanjem življenju

(Ne)uresničevanje določb o rabi jezika narodnih manjšin je pogosto predmet pritožb narodno manjšinskih organizacij. Nespoštovanje dvojezičnosti opazajo pripadniki narodnih manjšin na vseh nivojih. Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti je leta 2012 pripravila natančen popis nedoslednega izvrševanja določb o rabi italijanskega jezika v javnosti. In spisek nedosledne rabe italijanskega jezika je kar precejšen:

Občine:

Precejšen del obrazcev ni dvojezičen, prav tako se razpisi večinoma ne prevajajo v ITA.

Odločbe, sklepi in potrdila se prevajajo v ITA le na izrecno zahtevo stranke.

Upravne enote:

Obrazci niso dvojezični, večina obrazcev ni prevedenih v ITA.

Odločbe, sklepi in potrdila se prevajajo v ITA le na zahtevo stranke.

Ministrstva, skladi, ostali državni organi in paradržavna podjetja, ki delujejo na dvojezičnem območju, nimajo dvojezičnih obrazcev, in uradne listine, ki jih izdajajo so le v SLO.

Nekaj primerov:

ZZZS: vse je v SLO, razen zdravstvene kartice.

ZPIS: je vse v SLO.

Sklad kmetijskih zemljišč: vse v SLO

Urad za pomorstvo, Luške kapitanije: vse v SLO, tudi izpiti in registrski listi za čolne.

Vse vzgojno-izobraževalne organizacije, od vrtcev do Univerze na Primorskem, poslujejo izključno v SLO. Praksa, da so potrdila o izobrazbi, pridobljeni na dvojezičnem področju, dvojezična, se je ohranila le v šolah z italijanskim učnim jezikom, medtem ko vsi ostali podeljujejo navedena potrdila (spričevala, diplome itd.) le v SLO.

Prav tako niso zagotovljeni prevodi v italijanskem jeziku raznih šolskih pomembnih gradiv, dokumentov, obrazcev, pravilnikov kot na primer: šolske zakonodaje, učnih programov, gradiv oziroma vprašalnikov za šolska tekmovanja, pravilnikov za učitelje in dijake, katalogov znanj, šolska pravila.

Ljudska univerza: vse obrazci in diplome, ki jih izdajajo na podlagi koncesije s strani Državnega izpitnega centra so v SLO.

Ministrstvo za gospodarstvo: določbe 3. člen Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o varstvu potrošnikov (ZVPot-C) se ne izvajajo.

Ministrstvo za kmetijsko: vsi obrazci, listine in potrdila so v SLO.

Ministrstvo za obrambo: vsi obrazci, listine in potrdila so v SLO.

Inšpekcijske službe območne enote Koper, ki spadajo pod razna ministrstva, poslujejo izključno v SLO.

Ministrstvo za okolje in prostor posluje izključno v SLO (gradbena dovoljenja in posegi v prostor).

Ministrstvo za finance in DURS poslujeta izključno v SLO, izjema je možnost dohodninske napovedi v ITA.

Ministrstvo za notranje zadeve in Policija poslujeta le v SLO. Obrazci o ugotovitvah prometnih in ostalih prekrškov so le v SLO. Odkar je Policija prevzela pristojnosti prekrškovnega organa na prvi stopnji se odločbe o kaznovanju (plačilni nalogi) izdajajo le v slovenskem jeziku. Izjema je le zapisnik o ugotavljanju alkoholiziranosti, ki je dvojezičen (verjetno gre za staro zalogo). Policisti na terenu večinoma niso usposobljeni za vodenje postopka v italijanskem jeziku.

Zdravstvene organizacije in bolnica Izola poslujejo izključno v SLO, od diagnoz do receptov. Tudi glede izjav bolnika o strinjanju z operativnim posegom pravilnik predvideva le tolmača, vendar to ni posebnost dvojezičnega območja. Prav tako je le malo zdravnikov sposobnih razumeti in komunicirati v ITA.

Ravno tako Obalne lekarne, ki opravljajo dejavnost na podlagi koncesije. Zdravila vsebujejo navodila v SLO in v vseh možnih jezikih, le v ITA ne. Farmacevti, razen redkih izjem, niso sposobni ITA sporazumevanja, kar je vse zelo kritično v primeru napake pri zdravljenju.

Pošta, razen nekaterih obrazcev, ki so občasno dvojezični (obr. za priporočene pošiljke), posluje izključno v SLO.

Geodetska uprava posluje izključno v SLO.

RTV Slovenije, Telekom in Elektro Primorska poslujejo s strankami na dvojezičnem območju le v SLO.

Internetno poslovanje:

E-uprava ima le nekaj strani v ITA, do katerih prideš le, če slediš SLO povezavam. Pridobivanje elektronskega podpisa je možno le v SLO.

E-davki so izključno v SLO.

Sodišča in notarji:

Vabila strankam v postopku so izključno v SLO. Potrdila, ki jih izdaja sodišče (npr. potrdilo o nekaznovanosti), so izključno v SLO. Vsi izpiski iz zemljiške knjige so le v SLO.

Zapisniki in sodbe v vseh postopkih se prevajajo v ITA le na izrecno zahtevo stranke (kar je sicer skladno s sodnim redom), vendar na dvojezičnem območju ni sodnikov, ki naj bi bili sposobni voditi obravnave dvojezično.

Poseben problem predstavljajo upravni postopki na drugi stopnji (pritožbe na ministrstva zoper odločbe prvostopenjskih organov) in upravni spori (sodišče je le v Novi Gorici). Pri obeh je poslovanje v ITA onemogočeno.

Notarji vodijo ustne postopke in sestavljajo listine izključno v SLO. Morebitne prevode na zahtevo stranke dosledno zaračunavajo stranki, ne da bi sami v dogovoru z državo zagotavljali dvojezično poslovanje. Pri overovitvah sicer dvojezične žige notarji izpolnjujejo le v SLO, kar je praksa tudi na upravnih enotah. (OSSIT 2012).

Mnogo očitkov prihaja tudi s strani predstavnikov madžarske manjšine. V dopisu Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti Komisiji Državnega zbora za narodni skupnosti (29. 8. 2012) so med drugim zapisali:

Madžarski jezik bi se naj po predpisih na dvojezičnem področju enakovredno uporabljal v vseh postopkih, ki se vodijo pred državnimi oziroma občinskimi organi. Dejansko pa smo lahko na samem terenu priča k temu, da le malo organov dejansko posluje tudi v jeziku manjšine. Tako tečejo postopki v jeziku manjšine le na izrecni predlog stranke, vendar pa pri tem obstaja kompleksa težava, saj se večina pripadnikov manjšine ne poslužuje te možnosti, ker bi s tem podaljšali čas trajanja postopka. Večina

uslužbencev namreč, kljub temu da zadoščajo formalnemu pogoju znanja madžarskega jezika, ni dovolj usposobljenih, da bi tudi dejansko vodila postopek v tem jeziku. Težava tiči v tem, da posamezniki, ki so v dvojezičnih šolah končali šolanje, izpolnjujejo pogoje za zaposlitev v javni upravi, dejansko pa jezika manjšine ne obvladajo. Problem bi najbrž bil rešljiv z diferenciacijo znanja jezika madžarščine že v samem spričevalu, za zaposlitev v javni upravi pa bi morali določiti ustrezen nivo znanja jezika. Prav tako pa po naših informacijah obstajajo primeri, ko predstojniki, kljub temu da ostaja ustrezen kader, na podlagi razpisa na delovno mesto zaposlijo osebo, ki ne izpolnjuje pogoja znanja jezika manjšine.

/.../ Uslužbenci (mogoče razen na sodišču in v upravnih enotah) večino niti ne seznanijo stranke, da lahko postopek poteka v madžarskem jeziku. V jeziku manjšine tako poteka postopek le v kolikor se uslužbenec in stranka osebno poznata in vesta, da oba govorita jezik manjšine. In to ni prav, pripadniku manjšine je potrebno zagotoviti, da bo samodejno začel zadeve urejati v maternem jeziku ne da bo pred državnimi oziroma občinskim organom avtomatično uporabljal jezik večine. Takšno razmišljanje pri pripadnikih manjšine pa lahko dosežemo le z dejanskim zagotavljanjem storitev v obeh jezikih. Pri tem predlagamo, da se pri javnih uslužbencih, ki obvladajo oba uradna jezika, postavi napis 'Govorim slovensko in madžarsko'. S tem bi po našem prepričanju velika večina pripadnikov manjšine svoj postopek začela v maternem jeziku.

/.../ Nadaljnjo problematiko glede izvajanja dvojezičnega poslovanja vidimo tudi v tem, da v veliko primerih ne obstajajo dvojezični obrazci. Pri tem menimo, da ni dovolj, da obstajajo enojezični obrazci v slovenskem oziroma madžarskem jeziku, saj v takih primerih uslužbenci načeloma stranki avtomatično ponudijo obrazec v slovenskem jeziku. Z dvojezičnimi obrazci bi imela stranka avtomatično možnost izbire jezika, ki bi se naj uporabljal v postopku.

Prav tako nas nekateri pripadniki manjšin opozarjajo na to, da se kljub pomanjkanju kadra, ki obvladajo oba uradna jezika, pri nekaterih organih ne upoštevajo prošnje pripadnikov manjšin za premestitev na dvojezično območje (primer policija). (PMSNS 2012).

Pomanjkljivo uresničevanje določb o rabi manjšinskih jezikov so opazili tudi člani odbora strokovnjakov Sveta Evrope, ki so pregledovali uresničevanje sprejetih obvez v okviru Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Tako so zapisali v zadnjem poročilu (leto 2014):

3. priporočilo:

‘razviti pouk romskega jezika in kulture na vseh primernih stopnjah’

26. Romski jezik se poučuje pri izbirnem predmetu Romska kultura v 7.–9. razredu osnovne šole. Usposobljenih romsko govorečih učiteljev ni, zato pouk izvajajo romski pomočniki. Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji iz leta 2004 je bila leta 2011 dopolnjena z dejavnostmi na predšolski stopnji. V okviru različnih projektov sta se nadaljevala usposabljanje romskih pomočnikov in zasnova učnega gradiva.

4. priporočilo:

‘naj učinkovito ukrepajo, da bi zmanjšali razkorak med pravnim okvirom in dejanskim izvajanjem pri uporabi madžarščine in italijanščine pri zagotavljanju javnih storitev, pri gospodarskih in družbenih dejavnostih ter pri sporazumevanju z lokalnimi organi državne uprave’

27. Slovenski organi oblasti se še naprej posvečajo oblikovanju ustreznega pravnega okvira za madžarščino in italijanščino. Vendar pa ostaja velik razkorak med pravnim okvirom ter dejansko uporabo madžarščine in italijanščine pri zagotavljanju javnih storitev, pri gospodarskih in družbenih dejavnostih ter pri sporazumevanju z lokalnimi organi državne uprave. Še vedno je potreben učinkovitejši in bolj praktičen pristop slovenskih organov oblasti za bolj načrtno izvajanje veljavne zakonodaje.

5. priporočilo:

‘okrepiti ukrepe ozaveščanja o regionalnih ali manjšinskih jezikih v večinskem izobraževanju in množičnih občilih’

28. Učni načrti za pouk madžarskega in italijanskega jezika vsebujejo nekaj informacij o prisotnosti teh dveh jezikov v Sloveniji, kar pa ne velja za hrvaščino, nemščino ali srbsščino. Na področju medijev je javna radiotelevizijska hiša pravno obvezana podpirati širjenje informacij o kulturah, ki so prisotne v Sloveniji. Vendar pa informacij o regionalnih ali manjšinskih jezikih v medijih skoraj ni ali pa prispevajo k ustvarjanju negativne podobe. Vedenje o regionalnih ali manjšinskih jezikih in njihovi tradicionalni prisotnosti v Sloveniji je omejeno. Na dojetje nekaterih manjšin še vedno vplivajo predsodki in stereotipi.

(Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih: Poročilo odbora ... 2013).

5. Zaključek

V uvodu prispevka smo zastavili raziskovalno vprašanje, ki se glasi: kako se v slovenskem modelu (paradigmi) varstva narodnih manjšin uresničuje zamisel o pripadnikih narodnih manjšin kot soustvarjalcih in solastnikih identitete prostora? Podatki, predstavljeni v besedilu, bi govorili v prid trditvi, da sta narodni manjšini pomemben segment prostora, na katerem bivata. Takšno bi bilo razmišljanje predstavnikov večinskega naroda. Toda ko dogajanje na narodno mešanem ozemlju opazujemo skozi pogled pripadnikov narodnih manjšin, se pokaže povsem drugačna slika; slika, ki govori o izrinjanju pripadnikov narodnih manjšin iz lastništva nad kulturno dediščino narodno mešanih območij. Večkulturnost ostaja v slovenskem okolju še vedno bolj na ravni teoretske zasnove kot pa na ravni vsakodnevnih praks.

Literatura in viri

90

- Akt o notifikaciji nasledstva*. Uradni list RS 40 (1992).
- Deklaracija ob neodvisnosti*. Uradni list RS 1 (1991).
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Poročilo odbora strokovnjakov Odboru ministrov Sveta Evrope po 16. členu listine. Četrto poročilo SLOVENIJA, sprejeto 15. 11. 2013, MIN-LANG (2013) 21rev, https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SloveniaECRML_sl.pdf (1. 6. 2015).
- Izjava o dobrih namenih, 1990*, <http://www.slovenija2001.gov.si/10let/pot/osamosvojitveni-dokumenti/dobri-nameni/> (1. 6. 2015).
- Južnič, S., 1981. *Novejša zgodovina*. Univerzum, FSPN, Ljubljana.
- Komac, M., 2015. Mapping the Roma ethnic minority: a pathway to a Roma ghetto or a development opportunity? *Teorija in praksa* 1/2, 133–149.
- Komac, M., Bešter, R., Medved, F., Medvešek, M., Pirc, J., Roter, P. & Vrečer, N., 2014. *Srbi v Beli krajini: Vrlinič, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Odlok o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava*. Uradni list RS 23 (2000).
- Odlok o javnem izvajanju dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju*. Uradne objave 22 (1998).
- Odlok o pogrebni dejavnosti*. Mestna občina Koper=Comune Città di Capodistria, <http://www.koper.si/index.php?page=documents&item=2001714> (11. 10. 2014).
- Odlok o spremembi in dopolnitvi odloka o imenovanju in preimenovanju ulic v mestu Lendava-Lendva in imenovanju ulic v naseljih na območju Občine Lendava*. Uradni list RS 8 (2004).
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin*. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe 4.
- OSSIT (Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnosti). Dopis 60 (2012), z dne 10. 7. 2012. Arhiv Komisije za narodnosti Državnega zbora Republike Slovenije.
- Pirc, J., 2013. *Od skritosti do točke na zemljevidu: socialno-prostorski razvoj izbranih romskih naselij v Sloveniji*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Pismo Predsednici Vlade Republike Slovenije 29. 7. 2014. Arhiv Komisije za narodnosti Državnega zbora Republike Slovenije.
- PMSNS – Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. *Nedoslednosti na področju dosledne uporabe krajevnih imen in drugih konkretnih geografskih pojmov*. Dopis 24 (2009). Arhiv Komisije za narodnosti Državnega zbora Republike Slovenije.
- PMSNS – Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. Dopis 204 (2012). Arhiv Komisije za narodnosti Državnega zbora Republike Slovenije.

- Pravilnik o ureditvi vprašanj pri določanju območij naselij, določanju hišnih števil in poteka ulic ter o označevanju ulic in stavb.* Uradni list RS 76 (2008).
- Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017.* Uradni list RS 99 (2013).
- Statut Mestne občine Koper (neuradno prečiščeno besedilo).* Uradne objave 40 (2000), 30 (2001), 29 (2003); Uradni list RS 90 (2005), 67 (2006) in 39 (2008).
- Statut Občine Ankaran.* Uradni list RS 17 (2015).
- Statut Občine Dobrovnik.* Uradni list RS 35 (2007).
- Statut Občine Hodoš.* Uradni list RS 84 (2011).
- Statut občine Izola,* <http://izola.si/obcina-izola/statut-obcine/> (1. 6. 2015).
- Statut Občine Lendava.* Uradni list RS 75 (2010).
- Statut Občine Moravske Toplice.* Uradni list RS 35 (2014).
- Statut Občine Piran.* Uradni list RS 5 (2014).
- Statut Občine Šalovci.* Uradni list RS 38 (2006).
- Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije* (25. 6. 1991). Uradni list RS 1 (1991).
- Uredba o načinu pisanja zemljepisnih imen na državnih kartah na narodnostno mešanih območjih v Republiki Sloveniji.* Uradni list RS 57 (2014).
- Ustava Republike Slovenije.* Uradni list RS 33 (1991).
- Ustavno sodišče RS, U-I-296 (1994).
- Ustavno sodišče RS, U-I-380/06-11.
- Ustavno sodišče RS, U-I-84/00-28.
- Zakon o določanju območij ter o imenovanju in označevanju naselij, ulic in stavb.* Uradni list RS 25 (2008).
- Zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije ter o slovenski narodni zastavi.* Uradni list RS 67 (1994).
- Zakon o javni rabi slovenščine.* Uradni list RS 86 (2004).
- Zakon o lokalni samoupravi.* Uradni list RS 72 (1993).
- Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih.* Uradni list RS 69 (2000).
- Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.* Uradni list RS – Mednarodne pogodbe 6 (1993).
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo.* Uradni list RS 77 (2007).
- Zakon o ustanovitvi občin ter o določitvi njihovih območij.* Uradni list RS 60 (1994).
- Zupan, M. & Černigoj Blažko, L., 2014 (ur.). *Nacionalni program za kulturo 2014–2017: pot do novega modela kulturne politike.* Ministrstvo za kulturo, Ljubljana.
- Zupančič, J., 2014. *Romi in romska naselja v Sloveniji,* (Zbirka Razprave FF). Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana.

About the Contributors / *O avtorjih*

Norina Bogatec

Norina Bogatec graduated at the Faculty of Arts at the Trieste University with a thesis in Social Psychology. From 1985 she is in charge of statistical data processing at the Slovene Research Institute SLORI of Trieste. As a researcher she focuses on schooling and education in multicultural and multilingual settings and on social and cultural integration in the cross-border territory between Italy and Slovenia. Her special field of research is developmental dynamics of the Slovene ethnic community in Italy, resulting in empirical research and publications. From 2006 on she has been organizing research workshops for pupils of the 1st and 2nd year of secondary schools in Italy.

Norina Bogatec je diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Trstu z diplomsko nalogo iz socialne psihologije. Od leta 1985 je odgovorna za statistično obdelavo podatkov pri Slovenskem raziskovalnem inštitutu SLORI iz Trsta. Kot raziskovalka se ukvarja s šolanjem in z izobraževanjem v večkulturnih in večjezičnih okoljih ter družbeno in kulturno integracijo v čezmejnem prostoru med Italijo in Slovenijo. Posebno pozornost posveča razvojnim dinamikom slovenske narodne skupnosti v Italiji, ki jih pogloblja z empiričnimi raziskavami in publikacijami. Od leta 2006 prireja raziskovalne delavnice za dijake srednjih šol I. in II. stopnje v Italiji.

Zaira Vidau

Zaira Vidau is employed at the Slovene Research Institute SLORI in Trieste as a researcher and project manager, where she is also the President of the Scientific Committee. She also collaborates with the University of Primorska at the Faculty of Humanities in Koper. She has a Ph.D. in Political Science and Ethnic studies from the Faculty for Social Sciences of the University in Ljubljana. Her major fields of interest are: rights and political participation of national and linguistic minorities in Italy and Europe with special focus on the Slovene national community in Italy; public use of minority and regional languages and diversity management in public administration of multilingual and multicultural areas with special attention to the public use of Slovene, Friulian and German languages in Friuli Venezia Giulia Region; nationalisms and nation states; intercultural education and communication; youth participation and associations among the Slovene national community in Italy.

Zaira Vidau je zaposlena na Slovenskem raziskovalnem inštitutu SLORI v Trstu kot raziskovalka in vodja projektov, kjer je tudi predsednica znanstvenega sveta. Sodeluje z Univerzo na Primorskem, Fakulteto za humanistične študije v Kopru. Doktorirala je iz Politologije in etničnih študij na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeni raziskovalni interesi vključujejo pravno varstvo in politično participacijo narodnih in jezikovnih manjšin v Italiji in

Evropi, s posebno pozornostjo na slovenski narodni skupnosti v Italiji; javno rabo manjšinskih in regionalnih jezikov ter upravljanje različnosti v javnih upravah na večjezičnih in večkulturnih območjih, s poudarkom na javni rabi slovenskega, furlanskega in nemškega jezika v deželi Furlaniji Julijski krajini; nacionalizme in nacionalne države; medkulturno izobraževanje in komunikacije; mladinsko participacijo in društva v slovenski narodni skupnosti v Italiji.

Lana Zdravković

Lana Zdravković (PhD in Philosophy with the thesis “Politics of emancipation: thought-practice of the militant subject”, 2013) is a researcher, publicist, political activist and artist. Her fields of research are: political engagement, radical equality, emancipatory practices, thought-practice of the militant subjects. She works as a researcher at the Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies. She occasionally publishes in and collaborates with Slovene media: *Dialogi – Magazine for Culture and Society*, *ČKZ – Journal for the Criticism of Science and New Anthropology*, *Borec – Journal for History, Anthropology and Literatures*, *Delo*, *Dnevnik*, *Večer*, *Mladina*, *Tribuna*, *Radio Student Ljubljana*, *Radio Student Maribor*, *Media Watch* journal where she is also a member of the editorial board. She is a performer and co-founder of *KITCH* Institute of Art Production and Research.

*Lana Zdravković je doktorirala na Fakulteti za podiplomski študij Univerze v Novi Gorici (Primerjalni študij idej in kultur, Filozofski modul: Transformacije moderne misli – filozofija, psihoanaliza, kultura) s tezo “Politika emancipacije: misel-praksa militantnega subjekta” in diplomirala iz primerjalne književnosti in sociologije kulture na Filološki fakulteti Univerze v Beogradu z diplomsko nalogo “Samuel Beckett, novator romaneskne forme”. Področja njenega raziskovalnega zanimanja so: politično delovanje, radikalna enakost, emancipatorne prakse, misel-praksa militantnega subjekta. Je raziskovalka, publicistka (občasno objavlja v Reviji za kulturo in družbo *Dialogi*, *Časopisu za kritiko znanosti in novo antropologijo – ČKZ*, *Reviji za zgodovino, antropologijo in književnosti Borec*, *dnevniku Večer*, *Sobotni prilogi Dela*, *Dnevniku, Mladini*, *Tribuni*, *Medijski preži*, kjer je tudi članica uredništva), radijska ustvarjalka (delovala je na radiu *MARŠ* in *Radiu Študent*), politična aktivistka, performerka in soustanoviteljica ter producentka v Zavodu za umetniško produkcijo in raziskovanje *KITCH*. Na Mirovnem inštitutu sodeluje pri projektih s področja manjšin, migracij, razvojnega sodelovanja, medijske politike, človekovih pravic in aktivnega političnega delovanja.*

Miran Komac

Miran Komac is a researcher at the Institute for Ethnic Studies. His current fields of research are issues concerning immigrant communities and the Roma ethnic minority. In the last decade he led three important research projects: The increase in social and cultural capital in areas with a Roma population, Serbs in Bela krajina region and The perceptions of the Slovene policy of integration. Miran Komac is professor (Associate

Professor) at the University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Department of International Affairs (since 1992) and collaborator at the course International Protection of Ethnic and National Minorities. He is at the same time Head of the Ph.D. programme Ethnic Studies.

Miran Komac je raziskovalec na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Trenutno sta predmet njegovega raziskovalnega zanimanja novodobne (imigrantske) narodne skupnosti in problematika povezana z romsko narodno manjšino. V zadnjem desetletju je vodil tri obsežne raziskovalne projekte: Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti, Srbi v Beli krajini in Percepcije slovenske integracijske politike. Miran Komac je profesor (izredni profesor) na Univerzi v Ljubljani, Fakulteti za družbene vede, Katedri za mednarodne odnose, kjer že od leta 1991 sodeluje pri predmetu Mednarodno varstvo narodnih manjšin. Je tudi vodja doktorskega programa Etnične študije.

Guidelines for Contributors

General — The editorial board of *Treatises and Documents, The Journal of Ethnic Studies* welcomes the submission of scholarly articles in the field of ethnic and minority studies, especially on racial and ethnic relations, ethnic identity, nationalism, xenophobia, the protection of (ethnic, national, linguistic, religious, and other) minorities, migration, multiculturalism and related subjects. The journal is particularly interested in discussions regarding ethnic and minority issues in the so-called Alpine-Adriatic-Pannonian area and all comparative studies, which include – only partially or as a whole - this geographic area. This area comprises the Alpine arc, the hinterland of the eastern Adriatic and Pannonian Basin. More technically, this area includes the following countries: Albania, Austria, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Czech Republic, Italy, Germany (especially the southern part), Hungary, Kosovo, Montenegro, Romania, Serbia, Slovakia and Slovenia. Also Macedonia and Bulgaria may be interesting cases.

Two issues of the journal are published every year, usually in June and December.

Articles that are submitted must be original, unpublished material and should not be simultaneously under consideration - either in whole or in part - for publication elsewhere.

The journal encourages the submission of articles in English, since this enables authors to present their ideas and work to a broader public. However, articles in other languages – with a special emphasis on the Slovenian language – are also welcome. The abstracts of the articles are always published in the language of the article and in English.

Authors who do not have native or equivalent proficiency in English must prior to submission have the article read by someone with this proficiency. This step ensures that the academic content of your paper is fully understood by journal editors and reviewers. Articles which do not meet these requirements will most likely not be considered for publication.

Manuscripts should be submitted in electronic form and must include:

- the submitted article, with the title in the language of the article and in English;
- an abstract of the article in the language of the article and in English; this should include a brief presentation of the issues discussed, the methodology used, the main findings and the conclusions;
- 3 – 7 key words in the language of the article and in English.

The length of the title, the abstract and the key words in one language should not exceed 1,100 characters (including spaces). More detailed information about the form of submitted manuscripts is presented in the prescribed template, available at the journal's website (<http://www.inv.si>).

In a separate document please submit: the title of the article, the author(s) name and a brief biographical note on each author with full contact information (for publication in the journal). Please refer to the template (at the journal's website) for further detailed information.

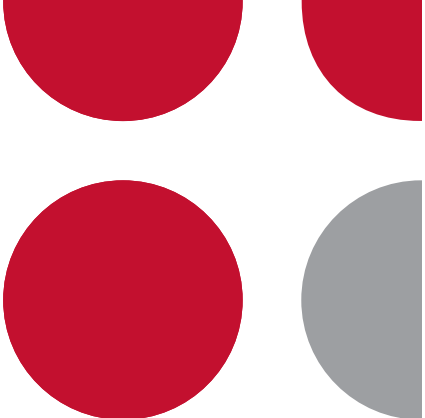
All submitted manuscripts are subjected to peer-review procedure by at least two reviewers. The review procedure is double blind. Authors may be asked to revise their articles bearing in mind suggestions made by the editors or reviewers. The final decision on publication rests with the editorial board.

Manuscripts should be sent by e-mail, in Word (.doc), to editor-in-chief: editorTD@guest.arnes.si.

Format and Style — The preferred length for articles is between 30,000 and 45,000 characters, including spaces (between approx. 4,500 and 6,500 words). Longer articles may be accepted at the discretion of the editorial board. A limited number of endnotes are permitted, if they are used for explanatory purposes only. They should be indicated serially within the article.

Authors should take into careful consideration also the **style and format requirements** of the journal, which are presented in the template (available at <http://www.inv.si>) in more detail. Particular attention should be paid to the formatting of references, single spacing throughout and the inclusion of keywords and abstracts. Articles that do not meet these requirements will be returned for modification before being read and reviewed.

Referencing Style — The **Harvard author-date system** of referencing must be used for bibliographical references in the text and in the alphabetical list of references at the end of the article. Authors should ensure that all and only those references cited in the text appear in the list of references. General bibliographies should not be provided. Authors must also follow the requirements regarding referencing style and format as presented in the table of examples, available at the journal's website (<http://www.inv.si>).

The Institute for Ethnic Studies (IES) is the successor of the Minority Institute, which was founded in 1925 as one of the first such research institutions in the world. From January 1944 until May 1945 it operated in the liberated territory of Slovenia as Scientific Institute and was the only institution of this kind controlled by any European resistance movement.

Today, IES is the leading institution on ethnic and minority studies in Slovenia and employs about 20 researchers in various fields of research.

Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) je naslednik Manjšinskega inštituta, ki je leta 1925 nastal kot ena prvih tovrstnih raziskovalnih institucij na svetu. Od januarja 1944 do maja 1945 je kot Znanstveni inštitut deloval na osvobojenem ozemlju kot edina tovrstna institucija v okviru kateregakoli evropskega odporniškega gibanja.

Danes je INV v Sloveniji vodilna institucija na področju preučevanja manjšinskih in etničnih študij in zaposluje okoli 20 raziskovalcev na različnih področjih.

treatises and documents

Journal of Ethnic Studies

razprave in gradivo

Revija za narodnostna vprašanja

Content / Vsebina

Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji

Norina Bogarec

Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo
v slovenskem jeziku v Italiji

Zaira Vidau

Meje identitete

Lana Zdravković

Poselitveni prostor avtohtonih narodnih manjšin

Miran Komac

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES